

UNIVERZA V LJUBLJANI
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovenistiko

Diplomsko delo

ANTIČNI ROMAN V SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI

Simona Podlogar

Mentor: prof. dr. Miran Hladnik

Šmartno pri Litiji, junij, 2006

ZAHVALA

KAZALO

1.	UVOD.....	4
2.	METODA DELA	5
3.	KRATKO O PISATELJIH IN NJIHOVIH DELIH	6
4.	SKRČENE VSEBINE KNJIŽEVNIH DEL	174 6
5.	ANTIČNI ZGODOVINSKI ROMAN OZIROMA ANTIČNA ZGODOVINSKA POVEST	262 5
5.1.	SLOGOVNI ELEMENTI.....	272 6
6.	ZGRADBA ALI KOMPOZICIJA	323 1
6.1.	ZUNANJA ZGRADBA	323 1
6.1.1.	POGLAVJA	323 1
6.2.	NOTRANJA ZGRADBA.....	333 2
6.2.1.	LITERARNI ČAS IN LITERARNI PROSTOR	333 2
6.2.2.	EPSKI SUBJEKT ALI PRIPOVEDOVALEC	363 5
7.	POSREDNO IZRAŽENA SLOVENSKA NARODNOSTNA IDEJA	393 8
7.1.	ČRNO-BELO BARVANJE ZNAČAJSKIH LASTNOSTI OSEB.....	393 8
7.2.	AMBIVALENTNOST IN PROTISLOVNOST ZNOTRAJ NACIONALNE TEMATIKE	464 5
7.2.1.	SIMPATIZIRANJE Z OSVOJEVALCEM.....	474 6
7.2.2.	NEGATIVNO OKARAKTERIZIRAN STAROSELEC	504 9
8.	VPLETENOST KRŠČANSKE TEMATIKE	515 0
8.1.	OSTANKI POGANSKEGA VEROVANJA	565 5
8.2.	PREPLET POGANSKEGA IN KRŠČANSKEGA SVETA	595 8
8.3.	PREPLET (KRŠČANSKEGA), POGANSKEGA IN ANTIČNO-MITOLOŠKEGA VEROVANJA	616 0
8.4.	PREPLET POGANSKEGA IN ANTIČNO-MITOLOŠKEGA VEROVANJA.....	626 1
8.5.	ANTIČNA MITOLOGIJA	646 3
8.6.	VERSKI KULTI	656 4
8.6.1.	ARIJANSTVO.....	666 5
8.6.2.	KULT TOVARIŠTVO DUHA ZEMLJE	666 5
9.	LJUBEZENSKA TEMATIKA	686 7
9.1.	VLOGA LJUBEZNI	686 7
9.2.	LJUBEZENSKI TRIKOTNIKI S TIPIČNO SESTAVO	696 8
9.3.	LJUBEZENSKI TRIKOTNIKI Z NETIPIČNO SESTAVO	717 0
10.	ZAKLJUČEK.....	767 5
11.	VIRI.....	797 7
12.	LITERATURA.....	807 8

1. UVOD

Življenje civilizacije, ki je kulturo razvila v vse razsežnosti, od arhitekturne, glasbene in filozofske do gledališke in literarne, me je zanimalo že od nekdaj. Ker obenem neizmerno rada berem, sem se odločila, da bom ti dve strasti združila v svojem diplomskem delu z naslovom »Antični roman v slovenski književnosti«.

Slovenci smo narod z globokimi koreninami, ki ne segajo le v čas 5. stoletja našega štetja, ko so se naši predniki naselili na ozemlje, kjer danes živimo, ampak mnogo dlje vse do pradavnine. V današnjem potrošniškem času materialne dobrine žal vse prevečkrat nadvladujejo duhovne, zato se le malokdo še zaveda bogastva, ki so nam ga zapustili naši predhodniki. V prazgodovini so ljudje živeli preprosto. Verovali so v stare poganse bogove in si v močvirnatem svetu gradili kolibe na stebrih. Prihod Rimljanov je sprva globoko zamajal svet, ki so ga bili do tedaj navajeni, saj jim je odvzel preprostost in jih podjarmil. A danes smo nekdanjim osvojevalcem za to dejanje pravzaprav celo hvaležni, saj so nas iz preprostih barbarov prevzgojili v kultivirane ljudi, ki častimo krščanskega boga.

V času nastajanja tega diplomskega dela se mi je obzorje razširilo. Spoznala sem, da so nam vrednote, ki v današnjem svetu zopet stopajo v ospredje: družina, zvestoba, tovarištvo, domovina, pravzaprav privzgojili že Rimljani. Potovanje skozi takratni prostor in čas mi je osvetlilo sedanjost in mi omogočilo, da sem jo spoznavala skozi novo perspektivo. Ko sem iskala dela slovenskih pisateljev in pisateljic, ki so si za tematiko svojih ubesediti izbrali antično zgodovinsko obdobje, sem presenečeno ugotovila, da jih je presenetljivo malo. Našla sem le dvanajst del, ki so ustrezali merilu, da gre za delo, ki v celoti in ne le deloma ali tematizirajo rimsko ali grško antiko. V pretres za obravnavo sem tako vzela naslednje romane oziroma povesti:

- Alojz Lukovič Carli, *Zadnji dnevi v Ogleju*
- Maks Pleteršnik, *Prvi dnevi drugega triumvirata*
- Peter Bohinjec, *Pod rimskim orlom*
- Fran Saleški Finžgar, *Pod svobodnim soncem*
- Joža Lovrenčič, *Publius in Hispala*
- Joža Lovrenčič, *Karnska kraljica*
- Radivoj Rehar, *Argonavti*
- Janez Jalen, *Bobri*
- Alojz Rebula, *V Sibilinem vetru*
- Mimi Malenšek, *Noriška rapsodija*
- Mira Mihelič, *Tujec v Emoni*
- Lev Detela, *Jantarska zveza*

2. METODA DELA

Najprej sem hotela ugotoviti, koliko romanov, ki jih lahko uvrščamo v žanr antičnega romana, je v slovenskem literarnem prostoru sploh izšlo. Po iskanju po knjižničnih in elektronskih katalogih, različnih bibliografijah, literarnih zgodovinah ter po nasvetih mentorja, sem presenečena našla le dvanajst del, in ker to ni visoka številka, sem se odločila, da bom analizirala vsa.

Romane sem najprej prebrala, nato pa na podlagi prebranega določila natančnejša merila, ki jih uvrščajo med antične romane. Sledila je analiza elementov, ki so se pojavljala v vseh delih. Želela sem poglobljeno raziskati le določene segmente, ki so se zaradi pogostosti pojavljanja nekako najbolj ponujali v analizo. Nisem želela na novo odkrivati že znanih dejstev, ki so navedena v različnih ocenah, spremnih besedah ali že napisanih diplomskih delih, ampak z iskanjem in preučevanjem podatkov odkrivati nekaj novega.

Mogoče je nenavadno, saj gre navsezadnje vendarle za obravnavo zgodovinskih romanov, da se nisem poglobila v raziskovanje razmerja med zgodovinskimi dejstvi in avtorjevimi fiktivnimi vložki, vendar sem se za to odločila ravno zaradi zgoraj navedenega razloga. Roman je večplastna struktura in problem historičnosti je le eden izmed mnogih. Čeprav so se mi po prebiranju ponudile različne teme, sem se osredotočila le na tri najizrazitejše, ostale pa pustila za morebitno kasnejšo nadgradnjo tega dela.

3. KRATKO O PISATELJIH IN NJIHOVIH DELIH

ALOJZ CARLI – LUKOVIČ

Pisatelj se je rodil 3. marca 1846 v Tolminu kot kmečki otrok. Doma se je reklo »pri Luku«, zato je kasneje prevzel vzdevek Lukovič. Gimnazijo in nato še bogoslovje je obiskoval v Gorici. Po končanem študiju je odšel za kaplana v Vipavski Križ, zatem v Miren pri Novi Gorici, nato pa je postal župnik v Sv. Luciji pri Mostu na Soči, kjer je 28. oktobra 1891 komaj petinštiridesetleten umrl.

Poleg tega, da je prevajal iz ruščine, poljščine in madžarščine, ga je še posebej navduševala zgodnja krščanska doba, ki jo je natančno preučeval. Tako je najprej v Glasu objavil povest iz prvega stoletja krščanstva *Evfemija*. V istem glasilu je objavil še polemičen spis *Novošegno sramotišče*, sestavka: *Tolmin kot kraj in okraj*, *Luteranstvo na Goriškem* in podlistek *Šagra*. V Domu in svetu pa je objavil sestavek *Sveta Lucija – prazgodovinsko grobišče*.

Carli je poznal domače pripovedi z zgodovinsko snovjo in znana so mu bila tudi nekatera tuja tovrstna dela W. Scotta, N. P. S. Wisemana, E. G. Bulwerja in drugih. Tematiko, ki ga je zanimala, je poznal iz splošne in cerkvene zgodovine, s študijem ustrezne literature pa je svoje vedenje o dogajanju v 5. stoletju še poglobil. Seznanil se je z navadami, običaji in z družbenimi konvencijami starega Ogleja. Vse to znanje je uporabil v povesti (sam jo je podnaslovil kot izviren roman iz petega stoletja) *Zadnji dnevi v Ogleju*, ki je najprej izšla kot podlistek v časniku Slovenec, nato pa istega leta, 1876, še v knjižni obliki.¹

MAKS PLETERŠNIK

Pisatelj, predvsem pa veliki slovenski jezikoslovec, profesor Maks Pleteršnik, se je rodil 3. 12. 1840 v Piščecah na Štajerskem, kjer je obiskoval ljudsko šolo. Po gimnaziji v Celju je odšel študirat na Dunaj klasično filologijo in slavistiko. Kot profesor je služboval na gimnazijah v Mariboru, Celju, Gorici, Trstu, nazadnje pa se je zasedel na takrat še edini gimnaziji v Ljubljani. Ob vstopu v pokoj leta 1900 je bil odlikovan z viteškim redom Franca Jožefa. Umrl je 13. 9. 1923.

¹ Gregor Kocijan, *Vsakdo mora braniti domovino: O Carlijevi povesti Zadnji dnevi v Ogleju* (Ljubljana: Mihelač, 1994; Alojz Carli, *Zadnji dnevi v Ogleju*).

V študentskih letih se je pridružil krogu mladoslovencev in tako kaj kmalu začel javno delovati. V Slovenskem narodu je objavil serijo člankov *Naša prihodnost*, v katerih je predstavil podroben nacionalno-političen program, ki ga je sam izvrševal s pisanjem in objavljanjem sestavkov iz klasične zgodovine in slovanskih literatur, veliko pa je tudi prevajal. Svoja izvorna in prevedena dela je objavljala v različnih časnikih in časopisih: v Slovenskem narodu, Janežičevem Glasniku, Zvonu in drugod. Njegovo najznamenitejše delo pa je gotovo postal *Slovensko-nemški slovar*, ki je izšel v dveh knjigah leta 1894 na stroške ljubljanskega škofa Antona Alojzija Wolfa. Vrednost tega dela je bila ogromna. Jezikoslovec je v več kot 100.000 slovenskih besed in besednih zvez pokazal lepoto in bogastvo slovenskega jezika in kar je še pomembnejše, s tem delom je slovenščina in z njo slovenska knjiga postala dostopna tujejezičnemu svetu. Naj dodam, da bo ponatis slovarja ponovno izšel v letošnjem letu.

Pleteršnik se je kot klasičen filolog zelo zanimal za grško in rimsko kulturo. O njej je pisal različne članke, odlično poznavanje zgodovinskega obdobja pa je uporabil tudi pri pisanju povesti *Prvi dnevi drugega triumvirata*, ki jo je v desetih nadaljevanjih leta 1880 objavil v Stritarjevem Zvonu. Zaradi verodostojnega prikazovanja zgodovinskih dogodkov lahko tako kot Rebulovemu in Lovrenčičevemu delu tudi slednjemu pridamo oznako profesorski roman ali povest.

PETER BOHINJEC²

Rodil se je 21. februarja 1864 v kmečki in zelo verni družini na Visokem pri Kranju. Po gimnaziji je stopil v bogoslovje in po končanem študiju služboval v župnijah po različnih slovenskih krajih. Že v času svojega študija je začel pisati, svoje prispevke pa takrat objavljala v Vrtecu, Škratu, Rogaču in Ljubljanskem Zvonu. Ko je začel izhajati Dom in svet, se mu je pridružil in mu ostal zvest do svoje smrti leta 1919.

Bohinjec je veliko potoval po Italiji, Franciji, Bosni, Češki in Rusiji. Naučil se je jezika teh tujih dežel in se izkazal kot spreten prevajalec. Udejstvoval se je na različnih področjih, saj je bil zgodovinar, življenjepisec, podlistkar, politični dopisnik, mladinski pisatelj, pesnik in dramatik, predvsem pa pisatelj. Čeprav je svoja dela večkrat podpisoval z različnimi

² Natančen življenjepis in delo Bohinjca lahko najdemo v diplomski nalogi Desanke Kraker, *Peter Bohinjec – življenje in delo*.

psevdonimi, pod povest *Pod rimskim orlom* se je podpisal kot J. M. Dovič, identiteta njegovih del ni vprašljiva. Svoj talent je dokazoval s pripovednimi črticami, ki jih je objavljajal v Ljubljanskem Zvonu (*Sirota Jerica, Vragometov študent, 1887*), še posebej pa se je izkazal s številnimi kmečkimi povestmi (*Jarem pregrehe, Dom in svet 1895, Na nepritrjenih mostnicah, Kovač in njegov sin, Večernice* itd.). Kot vsakega vnetega zgodovinarja je seveda tudi njega še posebej pritegnila zgodovinska povest, zato jih je napisal kar nekaj: *Najmlajši mojster, Dom in svet 1896, Zadnji gospod Kamenski, Dom in svet 1898, Za staro pravdo, Za poklicem in Staro pravdo*.

Zgodovinsko povest *Pod rimskim orlom* je napisal leta 1900 in jo v nadaljevanjih objavil v Domu in svetu. Kot meni I. Pregelj,³ Bohinjec folkloristike antične dobe ni natančno študiral, zato je bil primoran obdelati dano snov v načinu tradicije. Novelistično jedro je vdelal v samo politično ozadje, seveda pa je pri tem zgradba ostala preprosta. Očita mu, da upor v svojih vzrokih ni dovolj eksponiral, prav tako z ljubezensko zgodbo ni globlje povezan.

FRAN SALEŠKI FINŽGAR

Rodil se je leta 1871 v Doslovčah pri Breznici na Gorenjskem, v družini kajžarja in krojača. Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani, po končanem študiju bogoslovja pa med drugim služboval na Jesenicah, v ljubljanski prisilni delavnici, v Sori pri Medvodah in v Ljubljani, obenem pa je bil ves čas dejaven tudi v kulturnih in drugih ustanovah. Umrl je v Ljubljani 1962. leta.

Svoja dela je začel objavljati na začetku devetdesetih let, ko sta izšli njegovi prvi povesti: *Gozdarjev sin* in *Zaroka o polnoči*. Njegov pisateljski talent se je s tem šele razbohotil, saj je zatem napisal in izdal še številna dela, med njimi črtice in povesti: *Sibirija, Na petelina, Naš vsakdanji kruh, Sama, Dekla Ančka, Prerokovana, Beli ženin, Strici*, idilično pesnitev *Triglav*, cikel črtic *Moja duša vasuje* in roman *Iz modernega sveta*, poleg teh pa še mladinske spise: *Študent naj bo, Gospod hudournik, Makalonca* in *Iz mladih dni*. Sočasno s pripovednimi je začel ustvarjati tudi dramska dela in napisal igre: *Divji lovec, Naša kri, Veriga* ter *Razvalina življenja*.

³ Ivan Pregelj, Peter Bohinjec, *DiS* 1914, št. 32, 30-31.

Tako kot je pod vplivom socialnih zamisli Janeza Evangelista Kreka zasnoval svoj prvi roman, je tudi na njegovo najobsežnejše in obenem edino delo s področja zgodovinskega pripovedništva, roman *Pod svobodnim soncem*, napisal pod vplivom slavnega duhovnika. Slednji je namreč pisatelja spodbujal k ustvarjanju romana, ki bo dramil, gojil in stopnjeval v Slovencih narodno samozavest in rodoljubje, obenem pa ga je opozoril na knjigo Franca Kosa *Gradivo za zgodovino Slovencev*, v kateri je zasledil podatek, da so Sloveni v prvi polovici šestega stoletja večkrat prečkali reko Donavo in napadali bizantinska ozemlja. Snov za svoje delo je našel, posamezne motive pa je naslonil na Sienkiewicza.⁴ Natančno je preštudiral zgodovinska dejstva in po njih ustvaril podobo Bizanca in nastopajočih oseb, le pri risanju slovanskega sveta, kot ugotavlja Janko Lokar, se je oddaljil od zgodovinskih dejstev. Čeprav nekateri kritiki opazajo celo vrsto takšnih in drugačnih pomanjkljivosti, ostaja dejstvo, da je pričujoče delo njegovo največje besedilo. Roman, ki ga je podnaslovil *Povest slavnih dedov*, je izhajal v letih 1906 in 1907 v Domu in svetu, v knjižni obliki pa ga je založila Katoliška Bukvarna leta 1912.

JOŽA LOVRENČIČ⁵

Slovenski pesnik, pisatelj, dramatik in prevajalec se je rodil 2. marca 1890 v KREDU pri Kobaridu. Že pri enajstih letih je stopil v malo semenišče, vendar je v njem ostal le do pete gimnazije, saj se ni čutil poklicanega za duhovnika. Odšel je na graško univerzo in tam dokončal slavistiko ter latinski jezik in književnost. Po končanem študiju se je zaposlil kot nadomestni učitelj na državni gimnaziji s slovenskim učnim jezikom v Gorici, med vojno pa je služboval najprej v kranjski nato pa v tržaški gimnaziji. Po prvi svetovni vojni se je nekaj časa ukvarjal celo s politiko, nato pa jo raje zamenjal za uveljavljanje na literarno-kulturnem področju. Tudi med drugo svetovno vojno se je trudil oživljati kulturno življenje na Kobariškem, a po vojni so njegovo delovanje sprevrnili in ga obtožili narodnega izdajstva. Čeprav so ga pomilostili, krivice, ki se mu je dogodila, vse do smrti leta 1952 ni prebolel.

Lovrenčič je bil vsestranski kulturni delavec. Poezijo je pisal že v dijaških letih, v javnost pa je prvič prodril s pesniško zbirko *Oče naš*. Prvi je sledila zbirka *Deveta dežela*, tej pa še epska pesnitev *Sholar iz Trente*. A tudi njegov pripovedni opus ni nič manjši. Napisal je povesti: *Gospod ga je klical*, *Pereči ogenj*, *Božja sodba in Tonca iz Lonca*, romana: *Cerovski gospod*

⁴ Tone Smole, Nad cesarsko ložo je rosil žafran, *Dnevnik CIV*/131 (2004), 281.

⁵ Natančen življenjepis in delo v diplomskem delu Mojce Mavrič, *Zgodovinska povest Joža Lovrenčiča*.

ter *Cesta in njen voz*, avtobiografske slike *Med Scilo in Karibdo*, zbirko legend *Tiho življenje* in pravljično *Pastir z belo ptico*. Bil pa je tudi dramatik. Sem sodijo: *Gorsko dejanje*, *Vstajenje*, *Človek ob jaslicah* in *Iz teme k luči*.

Omenila sem že, da je bil latinist. Antična kultura je poleg jezika prežela velik del njegove literarne ustvarjalnosti. Spogledovanje z rimsko in celo grško antiko se kaže že v njegovih prevodih. Najbolj Lukiana, a tudi Ovidijevih *Metamorfoz*, čeprav so slednje žal ostale le kot del pisateljeve rokopisne zapuščine. Poleg duhovite enodejanke, ki jo je kot intermezzo vpletel v *Sholarja iz Trente*, *Sedem modrih*, se je antiki povsem prepustil v mladostnem romanu *Publius in Hispala*, ki ga je Jugoslovanska knjigarna založila leta 1931. Motiviko za roman je našel v 39. knjigi *Analov* rimskega zgodovinarja Tita Livija, na katerega se je po Dolenčevi oceni uprl skoraj v celoti, saj je prevzel tako osebe kot njihova imena, zaporedje dogodkov in dodal le nekaj pripetljajev.⁶ Odlično poznavanje dobe je pisatelj izkoristil tudi pri pisanju romana, ki je pod naslovom *Anali izumrlega naroda* v podlistkih izhajal v letih 1931 in 1932 v Slovincu, v samostojni izdaji pa šele leta 1945 v Slovenčevi knjižici, kjer ga je avtor prenaslovil z naslovom *Karnska kraljica*. Leta 1997 je delo ponatisnila Mohorjeva družba Celje v svoji redni knjižni zbirki. Tudi tu je bil pisatelju glavni vir Livij, po katerem je prevzel svet Rima, kot ga je prikazal v romanu, medtem ko je svet karnsko-istrskih plemen povsem (razen imena kralja Epula) izmišljen.⁷

RADIOVOJ REHAR

Ta sicer plodovit⁸, a dokaj neznani slovenski pisatelj se je rodil 1894. leta v Šturjah pri Ajdovščini. Osnovno šolo je obiskoval v Vipavi, nižjo realko pa v Idriji. Ker je bil nadarjen, sta ga starša poslala študirat na dunajsko Trgovsko akademijo in čeprav jo je dokončal, trgovskega poklica nikoli ni opravljal. Bil je urednik različnih časopisov (Mariborskega delavca, dnevnika Tabor, Jutranje novosti, Narodnega dnevnika), obenem pa dopisnik več jugoslovanskih in tudi tujih listov. Pred vojno je bil zaprisežen nasprotnik fašizma in nacizma, zato se je pred njima moral zateči v Ljubljano, kjer se je po vojni znašel brez službe, ker se ni držal zaukazanega kulturnega molka. Da bi zaslužil nekaj denarja, se je naivno vpletel v sodelovanje z angleško obveščevalno službo, zaradi tega pa so ga kasneje obdolžili delovanja proti domovini in obsodili na šest let zapor. Umrl je leta 1969 v 74. letu starosti.

⁶ Ivan Dolenec, Joža Lovrenčič, *Publius in Hispala*, *Slovenec* LIX/272 (1931).

⁷ *Kajetan Gantar*, Lovrenčič in antika, *Goriški letnik* 1991, št. 18. 104.

Rehar je skoraj vsa dela objavil pod različnimi psevdonimi, zato v slovenski javnosti njegovo pravo ime ni širše razpoznavno. Napisal je lepo število del za otroke, med drugim tri zbirke mladinskih pesmi: *Koromandija*, *Mlada Vesna* in *Živali in živalce*, tri knjige pravljic: *Začarani krogi*, *Bilo je nekoč*, *Pravljica o ukradenih otrocih*, dramska besedila: *Tri sestre rožice*, *Velikan Samuh in deček Dane ter Berač Lazar*. Še obširnejše je njegovo delo za odrasle, ki jim je namenil zbirko novel *Vipavske povesti*, romane: *Semisiris*, *Rina*, *Oceanopolis*, *Maščevanje profesorja Kabaja*, *Sida Silanova*, *Ramas in Jora*, *Demon ljubezni*, *Popotovanje v usodo* in *Izkoreninjeni* ter drame: *Učlovečenje*, *September*, *Nekje na Jutrovem*, *Karantanska tragedija*, *Panonska tragedija* in *Romilda*.

Roman *Argonavti* je v dveh knjižicah izšel v Slovenčevi knjižnici leta 1943. Kot avtor je bil podpisan Radislav Rudan, ki je bil šele ob prvem ponatisu čez 53 let naveden s pravim imenom. Pisatelja je daljna zgodovina, ohranjena v napol pravljicnih pripovedih, še posebej pritegnila in ker je antično zgodovino ter mitologijo zelo dobro poznal, se je lotil pisanja romana na znano grško temo. Iz antičnih sporočil je izbral, kar mu je bilo pogodu, zato se je seveda odločil za različico, ki govori, da so se znani popotniki vračali čez naše kraje, saj je želel obuditi spomin na nekdanje življenje na naših tleh. To pa mu je z obilico domišljije tudi uspelo.

JANEZ JALEN

Rodil se je 1891 leta na Rodinah pri Žirovnici v kmečki družini. Osnovno šolo je obiskoval na Breznici in v Ljubljani, kjer je vstopil tudi v bogoslovje. Služboval je po različnih slovenskih krajih, med vojnim obdobjem pa so ga premestili v taborišče Lebring, kjer je dočakal konec prve svetovne vojne. Sodeloval je pri snemanju prvega slovenskega igranega filma *Triglavske strmine*, za katerega je napisal scenarij. Služboval je v bolnišnici za duševno bolne na Studencu, leta 1959 pa prevzel župnijo v Ljubnem na Gorenjskem, kjer je ostal do smrti leta 1966.

Uveljavil se je kot dramatik ljudskih iger, kot je npr. drama *Dom*, in kot pripovednik, saj je izdal kar nekaj povesti: *Ovčar Marko*, *Vozarji*, *Cvetkova Cilka* in *Trop brez zvoncev*. Nekatere izmed njih je objavil pod psevdonimom Podskokarjev Janez.

Povest *Bobri* je izšla v treh delih v letih 1942 in 1943 v Slovenčevi knjižnici, po vojni pa je doživela še dva ponatisa. Zgled mu je bil Finžgar, pri pisanju pa je skušal čim bolj slediti zgodovini, saj je tako kot Rehar tudi on želel obuditi spomin na nekdanje življenje na naših tleh

ALOJZ REBULA

Tržaški slovenski mislec, publicist, učitelj in pisatelj se je rodil v kmečko-delavski družini v Šempolaju leta 1924. Od osnovne šole do mature je moral obiskovati italijanske šole, tako da se je knjižne slovenščine naučil sam iz knjig. Klasično filologijo je študiral na ljubljanski univerzi, nato pa se preživljal kot učitelj klasičnih jezikov na slovenskih šolah v Trstu.

V literarnem prostoru se je prvič pojavil pred dobrega pol stoletja kot dijak z dramo v italijanščini, slovensko literarno javnost pa je nase opozoril leta 1948, ko je začel objavljati novele, ki jih je kasneje zbral v zbirki *Vinograd rimske cesarice*. A ni ostal le pri prozi. Njegovo delo je namreč dokaj raznoliko. Najmanjši del predstavlja poezija, sledi dramatika, ki obsega predvsem igre na biblijsko tematiko, kakršna je *Savlov demon*, a tudi esejistike se ni branil (zbirki: *Smer nova zemlja*, *Na slovenskem poldnevniku*). Napisal je še biografiji: *Duh Velikih jezer* in *Pastir prihodnosti* in pa vrsto dnevniških zapisov, ki so več let izhajali v Celovškem Zvonu, izšli pa so tudi v knjižni obliki (*Gorje zelenemu*, *Oblaki Michigana*, *Vrt bogov*). Predvsem pa je Rebula pripovednik, ki je izdal poleg že omenjene zbirke novel še zbirko *Snegove Edena*, povesti: *Devinski sholar*, *Klic v Sredozemlje* in *Divji golob* ter romane: *Zeleno izgnanstvo*, *Jutri čez Jordan*, *Kačja roža*, *Senčni ples*, *Jutranjice za Slovenijo*, *Nokturno za Primorsko*, *Cesta s cipreso in zvezdo* in *Zvonovi Nilandije*.

Z antiko se je srečeval že v gimnazijskih letih, nato v malem semenišču, ko ga je profesor Giovanni Zanier očaral s svojimi lekcijami latinščine in grščine. Dokončno pa ga je prevzela v času študija klasične filologije. Iz antike je prevajal in njena jezika na slovenskih šolah v Trstu tudi učil. V vsem tem je iskati razloge za njegovo globoko doživljanje antične kulture in seveda natančno poznavanje zgodovine tistega časa. To se odraža v njegovih delih, še posebej v *Zelenem izgnanstvu*, *Kačji roži*, *Senčnem plesu*, najvidneje pa seveda v zgodovinsko-filozofskem romanu *V Sibilinem vetru*. To je njegov prvi in obenem edini roman, ki je v celoti postavljen v klasično antično dobo. Like in posamezne dogodke je povzel po resničnih osebah, obenem pa je roman navdahnila tudi sedanost, saj v njem gradi like, ki so prepoznani kot javne osebe iz resničnega slovenskega življenja (Endimian je Kocbek, Triumphalis Josip

Vidmar, Celz Albert Camus, profesor Okean Jakob Šolar ...) ⁸ Zgodovinsko gradivo predstavlja le okvir, v katero skladno vključuje ves miselno-idejni sistem, ki predstavlja motivno jedro dogajanja. S knjigo, ki je izšla leta 1968 pri Slovenski matici v Ljubljani, je razburkal literarne vode takratnega časa in si prislužil nagrado Prešernovega sklada.

MIMI MALENŠEK⁹

Rodila se je kot Mimica Konič 8. februarja 1919 v Dobrli vasi na Koroškem. Gimnazijo je obiskovala v Kranju, vendar je zaradi bolezni starih staršev pri katerih je živela, ni dokončala. Opravila je trgovski tečaj in se kot bančna uradnica zaposlila pri zavarovalnici. Kasneje je obiskovala razne tečaje in dosegla izobrazbo bibliotekarke. Zaposlena je bila v uredništvu mesečnika Naša moč, po vojni pa se je preživljala kot svobodna književnica. Živela je v Ljubljani, kjer je leta 2005 umrla.

Nad knjigami jo je že v predšolski dobi navdušil njen oče, v predvojnem obdobju pa se je prvič tudi sama lotila pisanja in leta 1938 izdala povest *Sinovi predmestja*. Najprej so jo zanimale socialne teme, kasneje pa predvsem vojna tematika. Pisala je tudi biografske romane o Prešernu, Tomažu Hrenu, Primožu Trubarju, Antonu Janši, Dragotinu Ketteju, Josipu Murnu in Jacobusu Galussu. Poiskusila–Poizkusila se je v pisanju romanov s sodobno tematiko (*Minuta molka*, *Sonce vročega avgusta*, *Ujeti v času*, *Kavatina za angela vremenarja I, II*), mladinskih del (*Tecumseh*, *Podlesnice*, *Lučka na daljnem severu*, *Počitnice v Bayangi*), predvsem pa z zgodovinskimi romani (*Bratstvo*, *Črtomir in Bogomila*, *Marčni veter*, *Vigenjci*, *Pomlad narodov* ...) Njen pripovedni opus je zelo obsežen, poleg pisanja lastnih romanov pa je prevajala tudi tuje iz nemščine in francoščine. Pisateljica je za ustvarjalni prispevek slovenski književnosti in kulturi leta 2002 prejela častni znak svobode Republike Slovenije.

Pisateljčino domoljubje in zanimanje za zgodovino slovenskega naroda je botrovalo, da je leta 1968 napisala in pri Dolenjski založbi in Založbi Obzorja Maribor izdala obsežen zgodovinski roman *Noriška rapsodija*. Poglobila se je v historične vire in jih spretno vpletla v

⁸ Katarina Šalamun-Biedrycka, *Umetniški vzpon Alojza Rebule: Ob pisateljevi sedemdesetletnici* (Koper: Lipa, 1995).

⁹ Podroben življenjepis in delo v diplomskem delu Suzane Hajdinjak, *Zgodovinski roman in povest Mimi Malenšek*.

zgodbo o propadu Noriškega kraljestva, zgodovinsko izpričanim osebam pa dodala fiktivne junake, ki popestrijo pripoved.

MIRA MIHELICH¹⁰

Rodila se je leta 1912 v Splitu, a po ločitvi staršev se je preselila k starim staršem v Trbovlje. V Ljubljani je hodila v gimnazijo, nato pa vpisala študij prava, ki ga je že po dveh semestrih opustila in se posvetila družini. Ves čas je ostajala kritična opazovalka življenja okoli sebe, saj je bila zavedna Jugoslovanka. V medvojnem obdobju je sodelovala v OF in bila zaradi političnega udejstvovanja tudi zaprta. Po vojni je živela kot književnica in prevajalka. Umrla je 4. septembra 1985. leta v Ljubljani.

Miheličeva je v slovenskem prostoru nedvomno ena izmed prodornejših pripovednic. Pisala je tako za odrasle kot tudi za mladino in otroke (*Pridi, mili moj Ariel, Štirje letni časi, Peter iz telefona, Puhek v Benetkah, Novo leto na strehi, Puhek, Puhkova kresna noč, Tiček Matiček*). Svojo literarno pot je začela pri Jutru, poleg pisanja pa je tudi prevajala, zlasti angleško literaturo. Delovala je v PEN klubu in bila predsednica Društva slovenskih pisateljev. Poleg dram v treh dejanjih (*Svet brez sovraštva, Ogenj in pepel, Operacija, Zlati oktober in Dan žena*) je največji del svojega ustvarjanja posvetila romanopisju. Zanimala jo je usoda slovenskega meščanstva in njemu je posvetila večino svojih del, med njimi tudi: trilogijo *Plamen in dim, Obraz v zrcalu, Tiha voda, April, Ogenj in pepel, Igra v vetru, Otok in struga* ter *Ure mojih dni*.

Zanimala se je za usodne in prelomne trenutke v zgodovini našega naroda in se lotila pisanja dveh zgodovinskih romanov: *Ceste dveh cesarjev* in tu obravnavanega *Tujca v Emoni*. Pred pisanjem se je lotila temeljitega študija zgodovinskih knjig, se poučila o dogajanju v četrtem stoletju in povzela osebe, dogodke ter opise takratnega načina življenja, ki jih je nato s pisateljsko interpretacijo upodobila v obliko meščanskega romana, ki mu je ostala zvesta še iz preteklih let.

¹⁰ Podrobnejši življenejepis v diplomskem delu Nadje Jereb, *Portret ljubljanskega meščanstva v treh romanih Mire Mihelič* in Ksenje Žibert, *Tipi pripovedne proze v besedilih Mire Miheličeve*.

LEV DETELA

Pesnik in pisatelj se je rodil leta 1939 v Mariboru. V Ljubljani je obiskoval gimnazijo, študiral slavistiko, nato pa enaindvajsetleten iz političnih razlogov emigriral na Dunaj, kjer je študiral še slovansko filologijo in umetnostno zgodovino.

Od leta 1960 se preživlja kot svobodni umetnik in piše tako v nemščini kot tudi v slovenščini. Je eden glavnih predstavnikov slovenske emigrantske literature. Objavil je že več kot petindvajset knjig s prozo, dramami, eseji in pesmimi. Med drugim je poleg številnih literarno-kritičnih člankov v slovenščini objavil tudi tri zbirke pesmi: *Cafe noir*, *Duh in telo* in *Starostni spevi*, dramo *Junaštvo slamnatega Krpana*, zbirko kratke proze *Izkušnje z nevihtami* ter romana *Dunajski valček za izgubljeno preteklost* in *Stiska in sijaj slovenskega kneza*. Poznan je kot dober poznavalec slovenske literature, o kateri piše za avstrijske in nemške časopise, in kot prevajalec in soizdajatelj mednarodne literarne revije LOG. Za svoje pisanje je prejel že več slovenskih in tujih nagrad: Mohorjevo literarno nagrado, pospeševalno nagrado dunajskega umetnostnega sklada, nižjeavstrijsko pospeševalno nagrado za poezijo in druge. Cenimo ga predvsem kot gorečega posrednika med slovensko kulturo in nemškim kulturnim prostorom.

Roman *Jantarska zveza* je izšel kot 55. zvezek Družinskih večernic pri Mohorjevi družbi leta 1998. Pri pisanju je avtor upošteval obsežno zgodovinsko gradivo, preučil je političnozgodovinska, narodopisna, sociološka, kulturnozgodovinska dejstva, religiozno zgodovino in mitologijo, da je lahko ustvaril široko sliko časa in prostora. V to je vpletel fiktivno ljubezensko zgodbo, ki je vnesena kot središčno dogajanje. Seveda ne gre spregledati dejstva, da je avtor očitno privrženec sicer še nedokazanih teorij o venetskem izvoru Slovencev, saj na to tudi sam izrecno opozarja v dodatku k romanu.¹¹

¹¹ Vital Klabus, Kvantiteta in kvaliteta v literaturi: Lev Detela, *Jantarska zveza*, 2000 2000, št. 124-125, 224-225.

4. SKRČENE VSEBINE KNJIŽEVNIH DEL

Fran Saleški Finžgar, POD SVOBODNIM SONCEM

Sloven, Svarunov sin Iztok, jeseni skupaj z Anti napade bizantinske vojake, ki taborijo ob mejni reki Donavi. Veselje ne traja dolgo, saj cesarjev vohun, Hun Tunjuš, med Ante in Slovene vnese razdor. Huni ponoči zapustijo skupni tabor, izgine pa tudi Iztok, ki spozna, da je bila zmaga rezultat sreče in ne vojaškega znanja, zato se skupaj s pevcem Radovanom napoti v Bizanc, da spozna skrivnost nasprotnikove vojske.

Na poti smrti rešita bogatega Bizantinca Epafrodita, trgovca s svilo. Iz hvaležnosti ju vzame pod svoje okrilje in skupaj nadaljujejo pot v Bizanc. V mesto dospejo v trenutku, ko ljudstvo s slavnostnim sprejemom pričaka vojskovodjo Belizarja, ki je v Afriki zrušil vandalsko kraljestvo. V slovesnostih, ki sledijo, Iztok v igri z lokom premaga poveljnika konjenice Azbat^{da}, s tem pa si prisluži mesto v cesarjevi vojski. Azbat si že dolgo prizadeva za naklonjenost lepe cesaričine dvorjanke Irene, a ta se zaljubi v rojaka Iztoka in si s tem nakoplje Azbatovo ljubosumje. Ljubezenski trikotnik opazi sama despojna in se poigra z zaljubljenecema. Ko pride nekoč preoblečena v Ireno na zmenek, jo Iztok prepozna in označi za prešušnico, s tem pa izzove njeno maščevanje. Azbat neke noči, ko verna kristjanka Irena nese poganu Iztoku evangelij, napade njen čoln, a jo reši Epafrodit. Teodora se mu maščuje tako, da mu pod pretvezo novosprejetega zakona, ki kralju določa monopol nad svilo, skuša odvzeti premoženje, a Epafrodit premoženje pravočasno proda, Ireno pa pošlje v Topir k stricu. Z dvora prejme lažno novico, da je Iztok ušel, vendar od evnuha kmalu izve, da ga je Teodora vrgla v ječo. S pomočjo legije Slovenov, ki je pod Iztokovim vodstvom služila bizantinski vojski, mu uspe Iztoka rešiti. Sloven nato skupaj s svojo vojsko odjaha proti domu, Epafrodit pa pobegne z jadrnico v Topir in uprizori lastno smrt. To vidi Irenin stric, ki novico sporoči v Bizanc in ko izve, da jo snubi sam Azbat, mu jo v zameno za visok položaj obljubi. Ireno nezaželene poroke v zadnjem trenutku ne reši Epafroditov zvesti suženj Numida.

Na severu se Sloveni še vedno bijejo proti bratom Antom, kar Svaruna zelo žalosti. Ko se vrne Iztok, jih razsvetli, da je vsega kriv Hun Tunjuš, a mu Anti ne verjamejo. Znova se vname boj, Tunjuš pa situacijo izkoristi, da ugrabi Iztokovo sestro Ljubinico. Radovan, ki se čuti krivega ugrabitve, odide za njo, a je prepozen, ker jo je ljubosumna Tunjuševa žena medtem že navidezno rešila, v resnici pa jo usmerila na jug. Medtem Iztok s svojo vojsko

napade Hune, ki se vračajo iz Bizanca, kamor jih je poklical cesar in Rado, Ljubiničin zaročenec, Tunjuša ubije. Pri njem najdejo cesarjevo pismo, ki priča o njegovem resničnem poslanstvu. S tem dokazom odjahajo k Antom in bratske vojne je končno konec. Sledi samo še srečno snidenje zaljubljenecv. Iztoka z Ireno in Rada s Ljubinico, ki jo je medtem napol mrtvo na cesti pobral Epafroditov suženj. Irena možu rodi sedem dečkov, Iztokov duh pa tisoče, ki mnogo kasneje potrkajo na vrata Bizanca.

Mimi Malenšek, NORIŠKA RAPSODIJA

Zadnja noriška kneginja Nereja je priča propada noriškega kraljestva. Kot dekle jo oče, kralj Sverrn, za ženo obljubi knezu Kaaru. V Teurniji preživlja srečno in brezskrbno mladost, dokler se ne zaplete z lahkoživim Panoncem Ketilom in zanosi. Kljub temu se poroči s Kaarom, ki ga ne ljubi, ga pa spoštuje, in se preseli v Ilirik. Njen mož prevaro sluti, a se vda v usodo. Ta je do Nereje neizprosna, saj rodi pet mrtvih sinov. Ko šesti sin Erny preživi, se zdi, da je sreča končno prestopila na njeno stran, a ne za dolgo, saj Erny ne podeduje njene globoke ljubezni do svojega rodu, ampak postane gospodovalen, mehkužen in malopriden. V upanju, da ga bo poroka spreobrnila, ga mati poroči z lepo in krepostno meščanko, ki mu rodi sina Ernysina.

Časi postajajo vse bolj nevarni, saj se začno upirati rimski oblasti, ki vse bolj usmerja njihovo življenje. Rimljani upor udušijo, v boju pa izgubi moža in sina. Nereja se kljub nesreči ne vda v usodo, ampak vse upe položi v vnuka, ki je z mirnostjo in preudarnostjo pravo nasprotje svojega očeta. Norik in Latobik počasi umirata, vsi se selijo v razvijajočo se Emono, ki postaja pravo rimsko mesto, odraslega Ernyssina pa to vse bolj žalosti, saj ne more preboleti, da so izgubili svobodo. Neke noči ubije rimskega častnika, se preda, Nereja pa z vnukom izgubi še zadnje, za kar je živel.

Alojz Rebula, V SIBILINEM VETRU

Marbod iz rodu Jacigov, ki živijo ob zgornjem Danuviju, je, ker so njegovi napadli Rimljane, v otroštvu skupaj s svojo sestro Torlo prodan za sužnja v Rim tribunu Kvintu Furiju Apuleju, ki ju preimenuje v Nemezijana in Kvartilozijo. V Vili komediji najprej dela v kurilnici, kmalu pa spozna lenega gospodarjevega sina, ki mu v zameno za podarjene knjige rešuje zahtevne domače naloge. Gospodar to odkrije, vendar ga ne kaznuje, pač pa sprejme v hišo, ga

osvobodi, potem pa skupaj z Lateranom pošlje študirat v Grčijo. Še pred odhodom se zaplete v platonsko ljubezensko zvezo s kristjanko Psiho, ki kasneje tragično konča. Na poti v Atene spoznata jezikavega Kvodvulta, ki veslače novači za krščanstvo. Za razliko od Psihine čiste in globoke vere v večno življenje, se Kvodvult izkaže za povsem stvarnega in prav nič mističnega.

Na cilju se nastanita pri nenavadnem in skopuškem zakonskem paru Eoji in Eoju, a se kmalu preselita v bližnje gostišče. Dneve preživljata v Vrtu usmiljenja, kjer ju poučujejo trije modreci. Nemezijan uživa v lepoti znanja, Lateran pa proste trenutke raje preživlja v beznicah ob ženski družbi. Prijateljstvo skleneta s kristjanom, sošolcem Internuncijem, s katerim razpravljata o krščanstvu, politiki in filozofiji. Obišče ju tribunov tajnik Triumphalis, saj ga Kvint Furij Apulej pošilja k filozofu Celzu, da bi mu svetoval glede njegovega spisa Protigalilejec, ki ga vztrajno piše. Ker jima sporoči, da tribun umira, se vrneta domov.

Gospodar Nemezijana posinovi in mu podari počitniško hišo. Po njegovi smrti Nemezijana začne zapeljevati tribunova razuzdana žena Mamea, a ker se mu zdi, da se je s tem izneveril dobrotniku, neke noči izgine in se pridruži vojski, ki odhaja v Azijo. Tam spozna kristjana Organika, ki ga navduši za idejo republike. Pridruži se jima rojak, Jacig Profutur, a Organik, za katerega se izkaže, da dela za nekakšno rimsko udbo, oba izda. Obsojena sta na prisilno delo v rudniku bakra v Lotosovi poljani, od koder po več letih pobegneta. Profutur na begu omaga, Nemezijan pa poišče Elektro, dekle v katero se je zaljubil, ko je z vojsko pohajal po Aziji. Ustalita se na Slovenskem, najprej v Petoviji, nato Emoni in nazadnje nekje ob reki Timavi.

Joža Lovrenčič, KARNSKA KRALJICA¹²

Ker Karnom preži rimska nevarnost, kralj Prono sklene zavezništvo s Histri in njihovemu kralju Epulu obljubi hčer Eno za ženo. V boju zoper Rimljane se jim pridružijo še Gali, s katerimi so sprva v sporu. Galski poglavar Katmel se želi maščevati Rimljanom, ker so mu nekoč ugrabili ženo.

Sledijo srditi boji med obema stranema. Katmel se zaljubi v Eno, a ji tega ne pove, saj spoštuje njeno zvestobo možu Epulu. Ko Ena, ki je medtem rodila sina Dardana in se preselila k tašči Sevni v Tergest, ne zdrži več doma, odjaha na samo bojišče. Tja prispe ravno v

¹² Natančna vsebina v diplomskem delu Mojce Mavrič, *Zgodovinska povest Joža Lovrenčiča*.

trenutku, ko Rimljani ubijejo nenega očeta, njo pa odpeljejo v ujetništvo. Poveljnik Lucij Kvincij jo zapeljuje, a se s pomočjo rojaka Osa kmalu reši.

Na rimski strani niso enotni, saj se poveljniki bodejo med seboj, ker bi vsak rad odrezal svoj košček pogače, to situacijo pa Iliri izkoristijo. Zdi se, da bodo zmagali, a rimski poveljnik Pulcher se domisli zvijače. Reki preusmeri strugo in jih odreže od pitne vode. Katmel se žrtvuje in s tem reši Eno, Epul pa naredi samomor, saj mu je smrt ljubša od sužnosti. Čez nekaj let, ko Dardan odraste, se še enkrat uprejo, a takrat padeta oba. Šele čez 200 let Rimljane od tod preženejo Slovani.

Mira Mihelič, TUJEC V EMONI

Zgodbo pripoveduje devet pripovedovalcev, glavnih oseb, tako fabuli sledimo iz njihovega zornega kota.

V Emono prispe tujec Strubillo, ki išče svojo mamo Helo, ki je bila nekoč prodana v suženjstvo. Na poti iz zagate reši rimsko patricijko Aurelijo Valentino in njeno vnukinjo Marcello. Slednja je poročena z županom Basidiusom, ki pa ga ne ljubi, saj je od nje mnogo starejši. Marcella se s tujcem zaplete v ljubezensko avanturo, kar pa ni pogodu njeni babici.

Prihod tujca za svoje prevratne namene izkoristi sprijeni prefekt Faustinus, ki ga bolj kot ostalo zanima župansko mesto. Za pomoč zaprosi zastopnika emonske omike in znanja Maximusa in njegovega mlajšega ljubčka Smaragdusa. Naroči jima, naj budno spremljata tujca, ki naj bi bil po njegovem mnenju gotski ovaduh, češ da z županom snujeta naklep zoper rimsko oblast.

Sledijo dogodki, ki nam razkrijejo pokvarjenost, pohlepnost, sebičnost in gnilstvo emonske družbe. Faustinus v ječo vrže Basidiusa, Marcello, Maximusa, Smaragdusa in pesnika Pompa Zosimusa. Medtem pokliče Strubilla in od njega v zameno za Marcellino življenje zahteva listino, ki bi dokazovala, da Goti ne bodo napadli Emone. Zapornike s pomočjo svojega zdravnika reši Aurelija Valentina, ki s svojim denarjem podkupi stražarja. Po kanalizacijskem jašku odidejo v Aurelijin dvorec, a Smaragdus, za katerega se izkaže, da je prefektov špijon, uide in ga obvesti. Begunce napadejo, Basidius umre, ostale pa reši Aurelijina zvesta osvobojenka Ennina, ki jih popelje čez gore. Marcella ljubimcu napiše pismo, v katerem mu sporoča, da je noseča in mu obljublja večno ljubezen, če se bo vrnil ponjo.

Lev Detela, JANTARSKA ZVEZA

Trgovčev sin Žaren se po dopolnjeni polnoletnosti s hlapcem Gorjanom odpravi iz Italije k Severnemu morju po jantar. Med potjo, ki si jo krajšata s hlapčevimi pripovedkami in zgodbami, se jima pripetijo različne dogodivščine. Napade ju rimski ovaduh Ravidavus, a mu srečno ubežita, ko prispeta v Emono, pa ju brez preiskave obdolžijo prevažanja prepovedanih stvari in ju vržejo v ječo. Tam spoznata skrivnostnega zapornika, za katerega se izkaže, da je sam ilirski kralj. Izda jima skrivnostno geslo Turob, s pomočjo katerega se rešita. V naslednjem kraju se zadnji trenutek izmuzneta, ko ju skušajo žrtvovati sončnemu božanstvu.

Končno prispeta v Jantargrad, kjer v morju s pomočjo čudaškega fanta Nikaka, ki sta ga srečala med potjo, nabereta največje kepe jantarja. Žaren se zaljubi v Dereno, hčer krajevnega nabiralca jantarja Klepa. Ko jo reši iz rok gozdne čarovnice Birje, ta dekle ugrabi, ker jo moti njen lastniški odnos do jantarja, ki ima za čarovnico simbolni pomen, kljub nasprotovanju očeta odide z njim. A poti še ni konec, saj Dereno tokrat ugrabijo razbojniki, ki si žele dragocenega jantarja. Pri njeni rešitvi pomaga sam noriški vladar Volk. Srečno prispeta domov in oče jima priredi poročno slavlje.

V to osnovno zgodbo pa so vpletene še posamezne epizode iz življenja rimskega pesnika Vergila in vojskovodje Julija Cezarja. Vergila spoznamo v vlogi razmišljujočega mladeniča, ki nekega dne zatava v staro venetsko svetišče. Sreča moža, ki mu naroči, naj piše v venetščini. Drugič ga srečamo, ko ga k sebi pokliče sam Marcus Junius Brutus, s katerim se pogovarjata o pesništvu in državi. Gaja Julija Cezarja pa spoznamo v trenutku, ko piše svoj spis o galski vojni in snuje naklep o napadu na Rim.

Joža Lovrenčič, PUBLIUS IN HISPALA¹³

Povest se v celoti dogaja v Rimu, kjer slavnostni prihod zmagovitega vojskovodje Vulsuna nekateri izkoristijo za razgovor o novi sekti svetega Duha zemlje, ki jo oznanja Grk Anonimus. Spoznamo Semproniusa, ki se odloči, da bo sekta na eni izmed orgij žrtvoval pastorka Publiusa. Ker se boji, da bi ga Publius izpodrinil iz hiše, ga zastrupi, a bivša sužnja Hispala svojega ljubimca pravočasno reši. Seznani ga z očimovimi zlemi nameni in mu

¹³ Natančna obnova vsebine v diplomskem delu Mojce Mavrič, *Zgodovinska povest Joža Lovrenčiča*.

razodene nevarnost, ki bi ga čakala, če bi se pridružil razuzdanim in pogubnim bakanalijam, ki so njej dobro znane, saj jim je nekoč morala prisostvovati.

Ker mu mama Duronija ne verjame, se zateče k teti, ta pa za pomoč prosi konzula Albinusa. Hispala mu vse zaupa, konzul pa o zločinskosti kulta poroča samemu senatu. Vse glavne akterje polovijo, jih zaprejo ali obsodijo na smrt, le Semproniusa ne najdejo, ker so ga privrženci kulta že prej obsodili izdajstva in ga ubili. Publiusova mama spozna svojo zmoto, Konzul pa mlada dva bogato nagradi in ju poroči.

Alojz Carli, ZADNJI DNEVI V OGLEJU

Prebivalci Ogleja so že skoraj v celoti sprejeli krščanstvo, ki ga začne spodjedati arijanski nauk, katerega privrženec je Rufin, ki s pomočjo nove vere skuša spodjesti temelje rimske države. V mislih se mu pridružuje Helija, ki pa se navzven kaže kot zgleden kristjan, saj skuša omrežiti verno glavarjevo hčer Evdoro. Dekle ga vztrajno zavrača, saj je obljubljena junaškemu in pogumnemu kristjanu Mariju.

Mesto ogrožajo Huni, to pa ustreza arijancem, saj bi bilo s porazom Rima konec krščanstva, oni pa bi tako dobili priložnost, da zavladajo svetu. Oglej odbije prvi napad, a umre kar nekaj pogumnih mož, med njimi tudi Marijev oče Sever in in Evdorin Menapij. Ko kaže, da bodo Huni premagani, Helija po Rufinovem ukazu odide v nasprotni tabor in Atili izda, kako jih lahko premagajo. Huni prebijejo oglejski zid na mestu, kjer je najtanjši in vdrejo v mesto. Oglej pade. Digna in Honorija umreta, Marij pa obleži ranjen. Reši ga oglejska devica Kolombina in ga razveseli z novico, da je Evdora živa na otoku, kamor jo je odpeljal Helija. Marij pohiti k njej ravno v trenutku, ko jo Helija, ker se mu dekle ne vda, hoče ubiti. Glavna junaka preživita, a Oglej nikoli več ne zaživi.

Radivoj Rehar, ARGONAVTI 1, 2

To je mitična zgodba o Jazonu, ki z dopolnjenim dvajsetim letom zaključi šolanje, se vrne v Jolk in od strica Pelija zahteva prestol, ki mu pripada. Ta mu ga obljubi pod pogojem, da izpolni na videz nerešljivo nalogo. Iz Kolhide, ki leži ob Črnem morju, mora prinesiti zlato runo, ki je Friksa in Helo ponesel čez Helespont. Zlato runo je simbol njihove zveze z bogovi. Jazon zbere 50 najslavnejših junakov, med drugim Pelijevega sina Akasta, orjaka Herakleja,

Polifema, Argonta in druge. Zgradijo mogočno ladjo Argo in odplujejo. Na poti doživijo mnogo dogodivščin. Pristanejo na otoku amazonk, se spopadejo z Gegenezi, v Bosporju premagajo hudobne harpije, za katere se izkaže, da so navadne ženske, se zapletajo v boje z različnimi ljudstvi, vmes pa spletejo tudi številne ljubezenske zveze.

Ko prispejo na cilj, kolhidski kralj Ajet privoli v izročitev runa, vendar mora Jazon pred tem izpolniti tri naloge, ki se zdijo nerešljive. S pomočjo Ajetove hčere Medeje, ki se vanj zaljubi, naloge reši, nato pa skupaj z njo odpluje proti domu. Tokrat se odločijo za drugo pot. Ko se ubranijo zasledovalcev, ki jih je poslal jezni Ajet, zaplujejo v reko Sav, po njej pa dospejo do selišča, kjer ljudje živijo na kolih. S prebivalci se spoprijateljujejo, zopet se vnamejo ljubezenske iskre, nekaj argonavtov ostane in sezida novo selišče Eblana. Vsi se veselijo, le staremu Draku se zdi, da se izgublja tradicija.

Nadaljujejo pot, obiščejo Medejino teto Kirko in po dveh letih ponovno zaplujejo v domači pristan. Pelij se vda v usodo in nečaku prepusti prestol.

Janez Jalen, BOBRI

Bobri je zgodba o poglavarju Velikega jezera, Ostrorogem Jeleni, ki na koliščih živi z dvema ženama in kopico otrok. K jezeru pride tujec, v katerem Jelen prepozna spletkarskega trgovca, ki ga je nekoč zelo zanimalo njegovo selišče. Triander se nastani pri sosednjemu ljudstvu koliščarjev, ki ga vodi Košata jelka, ki je v nenehnem sporu z Jelenom. S pomočjo sina Srnjaka in njegove izvoljenke Črnoglavke, ki pri Jelki lončari, izve, da se trgovec čez leto namerava vrniti, a takrat bo s sabo pripeljal še druge vzhodnjake. Ko odhaja, ga Srnjak zasleduje, pri tem pa v Dravi najde zlato. Sreča dekle, revno Zlatolaso lipo, in ker se mu smili, se z njo poroči. Ostrorogovci pa se celo leto mrzlično pripravljajo na prihod tujcev.

Čez eno leto v jezero zapluje velika ladja Argo. Poleg Triandra je na njej 50 junakov in čarovnica Medeja, ki s pomočjo bobrovega masla začasno začara Jelenovi ženi. Argonavti se spoprijateljujejo s sosednjimi Turovci, ki upajo, da jim bodo novinci pomagali napasti Jelena. To se ne zgodi, saj Argonavti kmalu odidejo, Košata jelka pa v jezi naščuva Lisjaka, Jelenovega sina, ki živi pri njej, da napade enega izmed svojih bratov. Ta res ubije Orla, vname se boj, v katerem Lisjak umre, Jelka pa pade v prepad. Jelen spozna, da za njegov rod tu ni več prihodnosti, zato se odseli na bregove onkraj Drave, blizu kraja, kjer živi sin Srnjak z ženama Zlatolaso lipo in Črnoglavko.

Maks Pleteršnik, PRVI DNEVI DRUGEGA TRIUMVIRATA

Kaj Septimij je Rimljan, patricijskega rodu, senator in augur, predvsem pa zvest zagovornik stare republikanske družbene ureditve. Njegov 23-letni sin Manius, prav tako kot njegov oče republikanec, je ženin lepe in pametne ter zveste Attilije, hčerke senatorja C. Attilija Gaviana, ki pa je oster nasprotnik republikancev. Zgodba se začne ravno na dan, ko naj bi se izvršila poroka med zaljubljenca.

Manius prejme pismo, da je njegov učitelj in dober prijatelj filozof Cicero, ki se mora zaradi svojih prepričanj sicer skrivati, v mestu. Sedaj je namreč na oblasti mladi konzul in triumvir Octavianus, ki se je zvezal z največjim nasprotnikom Cicerona in republike Antonijem. Manius nemudoma obišče Cicerona in tam sreča ljudskega tribuna Salviusa, ki se je ravno odpravljal v Makedonijo k Brutovi republikanski vojski. Po pogovoru Manius spozna, da jih bodoči tast Gavian tako pogosto obiskuje zato, ker pravzaprav dvori Maniusovi mačehi Vitteliji, s katero snujeta zaroto proti njenemu možu.

Svatba se začne, a prekine jo vest, da so se začele preskripcije. Na seznamu na smrt obsojenih se znajde Cicero, kasneje pa celo Manius. Prekanjena Vittelia se ujame v lastno zanko, ko ljubčku izda prostor, kjer naj bi bil skrit njen mož. A ker pride do nepričakovanega zapleta, Gavianusovi možje namesto Septimiusa ubijejo Vittelio. Septimius odide na Sicilijo, Manius pa ostane, da bi nabral ljudi za Brutovo vojsko. V Rimu izvedejo veliko usmritev privrženecv republikanskega mišljenja.

Razširi se vest, da je Manius mrtev, zato zvesti Oktavianusov privrženec izkoristi priložnost in prosi za Vittelijino roko. A ker ji zvesta sužnja sporoči, da je njen mož še živ, odide za njim v Circejo. Sergij nabere vojsko in ji sledi. Na poti sreča Cicerona, ki se mu je medtem omračil um, in ga obglavi. Manius, ki je zadnje upanje za republiko s prijateljem izgubil, se bori le še za svojo čast. V zadnjem dejanju mu Attilija s čolničem plane na pomoč, zato ta skoči v vodo, a za njim se požene tudi Sergius. Moža se spopadeta, Sergius umre, a smrtno ranjen je tudi Manius. Ko njegova žena to vidi, skoči za njim in skupaj potoneta. Zvesti suženj Lydon pa še dneve za tem s čolnom kroži po morju in išče gospodarja.

Peter Bohinjec, POD RIMSKIM ORLOM

Tribun Polijon, sin Junija Bleza, legata trem legijam v Emoni, se je rodil v Akvileji, a se je že v zgodnji mladosti preselil v Panonijo, kamor je cesar Avgust njegovega očeta poklical za poveljnika.

Zgodba se začne, ko se skupaj s prijateljem, vojakom Kalvencijem iz Emone odpravita v Nauport, kjer srečata hčer vrhniškega magistra Filogeno Oklacijo in se oba zaljubita vanjo. Obiščeta še gostilničarko Tacijano, ki ju gostoljubno sprejme, toda bralec kmalu spozna, da Polijonova rojakinja ni tako nedolžna, kot se kaže gostoma. Ko se vrneta, odkrijeta, da se kuha upor vojakov, ki so se naveličali brezdelja in postopanja, obenem pa jih je motilo, ker je poveljnik Ruf zahteval red in vojaško pokorščino in jim naložil popravilo ceste, čeprav ni bilo boja. Hujskač upora, nekdanji igralec Pecenij, rani Polijona, Kalvencij pa pomiri vojake in pregovori legata, da pošlje sina k cesarju, kjer naj bi se zavzel za zahteve vojakov. Kalvencij prijatelja spremlja do Postojne, na poti pa odkrije, da Tacijana s Pecenijem sodeluje v zaroti. Zasleduje ju in ubije Pecenija, Tacijani pa uspe uiti. Kalvencij se vrne na Vrhniko in tja prispe ravno v trenutku, ko vojaki oblegajo magistrovo hišo. Prepriča jih, da vdrejo v Tacijanino gostilno, s tem pa reši magistra in njegovo hčer. Dokončno si pridobi Oklacijsino ljubezen, zato mu magister kljub temu, da je namenjena Kalvenciju, obljubi njeno roko. Tacijana medtem prispe v Akvilejo in se zlaže Polijonu, da je bila žrtev upornih vojakov in da je Kalvencij medtem ko so vojaki plenili po mestu, ljubkoval z njegovo simpatijo.

Ko Junij Blez spozna, da se je Kalvencij zaročil z Oklacijo, namenjeno njegovemu sinu, se razburi, Kalvenciju odvzame vojaško suknjo in ga pošlje k očetu v hribe.

Polijon se vrne iz Akvileje in suženj Flavij ga razsvetli ter mu pove vso resnico o Kalvenciju. Odloči se, da bo popravil krivico in odide v Nauport. Nemirni vojaki ga napadejo, saj sumijo, da jih je tožil pri cesarju, a gotove smrti ga že drugič reši Kalvencij.

Cesar Tiberij v Panonijo pošlje svoje vojake, ki jim poveljuje njegov sin Druz, da bi zatrli upor. To jim uspe s pomočjo luninega mrka, ki prestraši vojake, zato jih mine vsa upornost in trmoglavost. Druz Kalvencija poviša v stotnika VIII. legije, Polijona pa odpelje v Rim med pretorijance. S tem so odstranjene vse ovire zaljubljenca, ki se seveda poročita. Čez leto se jima rodi sin, a kmalu umre.

5. ANTIČNI ZGODOVINSKI ROMAN OZIROMA ANTIČNA ZGODOVINSKA POVEST

Za začetek bi rada opozorila na dejstvo, da po letu 1950 formalna določila po vrstnem označevanju besedil z zgodovinsko tematiko postajajo vse bolj rahla.¹⁴ Vrstna zavest je šibkejša, zato natančne razmejitve med oznakama roman in povest ne moremo več določiti, saj razvrstitev znotraj žanra ni odvisna le od specifične vrstne strukture, ampak tudi od avtorjevega podnaslavljanja. V pričujočem delu bom zato oba termina uporabljala kot sopomenki.

Preden začnem z obravnavo prebranih del, bom skušala na kratko razložiti, katera so merila, ki neko delo uvrščajo pod žanrsko oznako antično pripovedno delo v slovenski književnosti.

1. V prvi vrsti gre za dela slovenskih avtorjev, ki črpajo snov iz istega zgodovinskega obdobja – antike, in sicer zaobjemajo čas od drugega stoletja pred našim štetjem do petega stoletja našega štetja. Antiko sta sooblikovali dve veliki ljudstvi: rimska in grška. Le dve deli, *Argonavti* in *Bobri*, 3, *Vrh*, se nanašata na staro Grčijo, vsa ostala pa tematizirajo rimsko antično zgodovino.
2. Naslednje merilo, ki pravzaprav izhaja iz prejšnjega, se nanaša na prostor dogajanja. Pričakovali bi, da obsega slovenski etnični prostor, a ugotovili bomo, da bi ta kriterij izpolnjevali le redki, saj so nekateri pisci deloma, drugi pa v celoti dogajališče prenesli na rimska ali grška tla.
3. Podobno kot velja za dogajališče, lahko trdimo za osebe, ki v romanih nastopajo. Te so Rimljani oziroma Grki in staroselci, ki pa običajno niso Slovani, ampak ljudstva, ki so tu živela še pred njihovo naselitvijo (poleg Ilirov in Keltov še Karni, Noriki, Tavriski, Histri, Liburni, Latobiki, Panonci in Japodi). Odpoved slovenskim osebam je značilna za večino del. Razlog za to najdemo v zgodovinskih dejstvih. Slovani so se na naše današnje območje naselili šele po letu 550, ker pa ta dela tematizirajo le obdobje do petega stoletja, se v romanih praviloma ne pojavljajo.

¹⁴ O tem govori Miran Hladnik, Čas v slovenskem zgodovinskem romanu. XXXVI. SSJKL: Zbornik predavanj (Ljubljana: FF Univerze v Ljubljani, 2000).

5.1. SLOGOVNI ELEMENTI

Zadnje merilo, ki pravzaprav ni zavezujoče, a vendar odraža enega izmed načinov pisateljevega spogledovanja z antiko, predstavlja uporaba določenih stilnih sredstev. Ker sem jih našla zelo veliko, sem se odločila, da bom zaradi nazornosti to merilo obravnavala v posebnem podpoglavju. V obravnavanih delih latinske citate, pregovore, primere, vzklike in podobne elemente, ki se kakorkoli navezujejo na antični čas, avtorji s pridom vključujejo v svoje pisanje. Njihova funkcija ni le v sočnem in slikovitem jeziku, ampak predvsem v zmožnosti, da bralca »posrkajo« v svet bogov, bojevanja ali razkošnih pojedin in mu čim bolj plastično predstavijo dobo starih Grkov ter Rimljanov. Navedla bom posamezne primere in jih citirala iz knjig:

1. Primere iz antične mitologije:

»Jaz ne verjamem, da bo moja duša kakor ptič feniks poletela iz ognja v neumrljivost.« (Tujec v Emoni, 162)

»N/iseem vedela, kaj se v resnici dogaja za tistim visokim, z gubami preoranim čelom, ki je prehajalo v raven nos kakor na kipih grških bogov.« (Tujec v Emoni, 17)

»Takšno je sodstvo v Emoni, ki objokuje svoje žrtve kakor njega dni Niobe svoje nedolžne otročiče.« (Tujec v Emoni, 32)

»Zdaj se je Argo dvignila na ogromnem valu kvišku, kakor da si jo je sam Pozejdon naložil na svojo ramo, takoj nato pa je že spet zdrknila v globino, ko da jo na nevidni verigi vleče k sebi.« (Argonavti, 1. del, 52)

»Zato mi jo daj za družico življenja in obljubim ti, da jo bom čuval skrbneje kakor Had Perzefono.« (Argonavti, 1. del, 102)

»Ta /trojanski kralj Laomedon/ ima večje črede živine kakor sam Had na Eriteji.« (Argonavti 1. del, 97)

»Lepše si opravljena ko Junona na Kapitoliju ./.« (Publius in Hispala, 48)

»Oblečen je bil kot kapitolinski Jupiter v zlatovezeno tuniko ./.../.« (Publius in Hispala, 42)

»V drugi sliki zaloti Atis kot svečenik svojo boginjo v njenem sijaju, zemljanu nedostopnem, in se spozabi in kot je ukradel Prometej ogenj, je on vžgal božanstvu neznan plamen pozemske slasti in boginja ga je preklela ./.../.« (Publius in Hispala, 55)

»Bila je opravljena ko boginja Venera« (Pod rimskim orlom, 1. nad., 204)

»Kakor mogočna varuhinja Juno je stala zraven svoje manjše varovanke, ki je oserčena po pogumnosti svoje zavetnice zopet svoje svetle oči povzdignila k Oktavijanu.« (Prvi dnevi drugega triumvirata, 8. nad., 115)

»Kakor tisoč erinij so se ji zdele sence, ki jih je prožila trepetajoča plamenica v rokah evnuhovih.« (Pod svobodnim soncem, 242)

»Ali naj bom nesrečnejša kakor Andromaha, ki ji je Hektor pustil vsaj sina Astiaksa?« (Karnska kraljica, 49)

»Sredi mesnatih marmornih odbleskov triklinija se mi je /Mamea/ zazdela za hip kakor Medeja, gmota strasti v rdečem žaru freske.« (V Sibilinem vetru, 311)

2. Primere iz antične književnosti

»Potem je prišel Okean. Razprli smo se mu, kakor se orhestra odpira slu v Sofoklovem Kralju Ojdipu.« (V Sibilinem vetru, 172)

»... nenadoma se je potegnilo tam nekje iznad Troade in bilo tu, v križanju tisoč svetlobnih kopij, kakor odmev s Sigeja, s herojskega rta, kjer je Ahil v grobu sanjal svoje mlade nesmrtné bitke.« (V Sibilinem vetru, 208)

»Bolj zvit sem ko sužnji v Plautovih komedijah.« (Publius in Hispala, 74)

3. Primere s krščanskim motivom

»Je morda izgubil svojo moč in delavno krepost v družbi Ildike kakor Samson pri Dalili?« (Zadnji dnevi v Ogleju, 102)

»/.../ polil /je/ malo začinjenega vina po Smaragdusu, ki se je stiskal k njemu tako zaupljivo kako njega dni apostol Janez k Odrešeniku.« (Tujec v Emoni, 27)

4. Primere s poganskim motivom

»Prišli so mladi vojščaki, prinesli so loke, ki prožijo puščice kakor Perun z neba silne bliske.« (Pod svobodnim soncem, 8)

»Vse solzno od same sreče radosti, kakor bi Devana hodila po pašnikih in mimo brstečega žita.« (Pod svobodnim soncem, 9)

»Popotnika sta zamišljeno stopala čez glavni trg, na katerem se je na velikem podstavku razkazovala boginja gozdov Silvana, kot da bi hotela celotni čar sveta prevzeti v rimsko last.« (Jantarska zveza, 67)

5. Primera s prisodobno iz antične mitologije

»Morda je iz mladega bukovja na drugi strani previsne skale piskal iz sedemcevne sirinksa svojo pesem večni Pan (S grški bog gozda in pašnikov), pokrovitelj malih živali, pastirjev in lovcev, bitje s človeškim telesom in z obrazom, ki pa ima rep, kozje noge in roge – neugnan kosmatin, ki zaljubljeno zalezuje nimfe. Kot svirač je bil na tekmi z Apolonom premagan, okrog našega jezercá, tako neznanega Olimpu kot krščanskemu svetu, pa je še zmerom vladal neomejeno. O, moja izgubljena Arkadija!« (Tujec v Emoni, 51)

6. Primera in vzklik iz antične mitologije

»Strašna je tvoja grožnja!« /.../ »kakor rana Erosove puščice, ki mi je prebodla srce, da krvavi zate.«
(Argonavti, 2. knj., 26)

7. Vzklik s krščanskim motivom

»Torej bodi zahvaljen naš gospod Jezus Kristus!« (Tujec v Emoni, 9)

»Kyrie eleison! Gospod, usmili se nas!« (Zadnji dnevi v Ogleju, 70)

8. Vzklik z motivom iz antične mitologije

»Ork naj me požre in Neptun naj mi prekolje z vilami glavo, če ni tako!« (Pod rimskim orlom, 3. nad., 230)

9. Vzklik z motivom antične in vzporedno iz krščanske motivike

»Hades ali krščanski pekel, zmeraj si najdemo kraj pogubljenja!« (Tujec v Emoni, 42)

10. Vzklik s poganskim motivom

»Belin, Belin, bog zdravja in življenja, vso moč si izgubil!« (Zadnji dnevi v Ogleju, 63)

»Belin,« zdihuje pogan, »Belin, oj kam si prišel?« (Zadnji dnevi v Ogleju, 26)

»Svarog, usmili se nas! Perun, udari ga! Morana, prizanesi meni, prizanesi vojščakom!« (Pod svobodnim soncem, 8.)

»Daždbog mogočni, ki odpiraš roko in seješ setve in polniš hrame, ki plodiš črede ovac in pitaš goved, usmili se nas!« (Pod svobodnim soncem, 11)

11. Retorično vprašanje in vzklik iz krščanstva

»Moj bog, o zakaj nam pošiljaš te nesreče? /.../ Oče, tvoja volja naj se zgodi!« (Zadnji dnevi v Ogleju, 52)

12. Citati grških ali rimskih pesnikov in filozofov

Katula: »Daj mi tisoč poljubov, potem še sto / potem še drugih tisoč, potem še nadaljnjih sto, / potem še nadaljnjih tisoč, nato še sto. / Potem ko bova prišla na kraj mnogim tisočem, / bova vse skupaj pomešala, tako da jim ne bova vedela števila!« (V Sibilinem vetru, 151)

»In bo izrekel Katulove stihe na izust: "Glej sonca morajo zaiti in spet vziti, / a nas, ko naša drobna lučka dogori, / zdaj čaka le še večno nočno spanje." (Jantarska zveza, 49)

Ksenofana: »Čis je zdaj pod, vsem čiste roke, umite so kupe: / vencev pletenih nakit dečko nam devlje krog čel. / Drugi skodelico, glej, ponuja z dišavnim mazilom, / že mešalnik stoji, poln je veselih duhov.

/ Vino še drugo je nared, usahniti zlepa ne misli, / v glinastih vrčih le – tu, blago, vonjavo ko cvet. / Svete dišave vijo se pod strop, iz kadila med nami, / voda je hladna, sladka, bistra ko ribje oko. / Kruh zapečen pred vsakim leži, čistiljiva miza stoče pod težo dobrot, sira in mastne strdi.« (V Sibilinem vetru, 181)

Horaca: *Pred resnico moraš na kolena, si fractus illabatur orbis /.../, je končal s Horacom.* (V Sibilinem vetru, 133)

13. Citati iz Biblije

»Ogromen kip se je dvigal: glava mu je bila iz finega zlata, prsi in roke iz srebra, trebuh in stegna iz brona, noge iz železa in prav tako stopala, toda ta so bila deloma iz gline.« (V Sibilinem vetru, 155)

Citat iz Visoke pesmi: »Glej, zima je minila, deževje nehalo, prešlo. Cvetlice so se prikazale v deželi, čas petja se je približal in grlice glas se sliši v naši krajini,« (V Sibilinem vetru, 369)

»Nebo in zemlja bosta prešla, moje besede ne bodo prešle.« (V Sibilinem vetru, 267)

14. Latinski reki in pregovori

»Res je, ali vedi: *Quod licet Jovi, non licet bovi.*« (Pod rimskim orlom, 1. nad., 205)

»Bibe in multos annos et victor sis semper!« (Pod svobodnim soncem, 128)

»Devoret te diabolus, cauda vaccarum, devoret, devoret!« (Pod svobodnim soncem, 405)

15. Del povedi (začetek, sredina, konec) ali cela poved v latinščini¹⁵

»Exellens eminentia tua ima boginje za strežnice!« (Pod svobodnim soncem, 331)

»Mea culpa, jasna despojna!« (Pod svobodnim soncem, 271)

»Ščuval je zoper despota in sedaj je rešen, rešen po lisjaku, o graeca fides!« (Pod svobodnim soncem, 271)

»Lahko bi se bil preselil, a bilo bi contra mores stanovsko zavednih poetov in histrionov, ako bi se izločil iz njihove srede.« (Karnska kraljica, 80)

»Petre et Paule, ut bene navigemus – Peter in Pavel, dajta nam srečno pot po morju!« (V Sibilinem vetru, 236)

»Quotusquisque est ...« sem tokrat vzdihnil sam, »qui illam rem publicam viderit?« (V Sibilinem vetru, 263)

»Po načelu tantum valet quantum ratio probat?« (Noriška rapsodija, 25)

»Takrat da si je želel imeti dušo, kot jo je imel morda Kato, da bi si z vsem prepričanjem lahko zmeraj rekel: Patriae primos debemus amores, in se nikoli ne spraševal, ali ni morda to zelo zelo draga ljubezen.« (Noriška rapsodija, 29)

¹⁵ Pisci različno navajajo latinska besedila. Nekateri dodajo prevod takoj za latinskimi besedami, drugi ga navedejo v opombi, tretji pa prevoda ne dodajo.

»Ali da imaš v takih mestecih, kakor je zapovedano, ordo decurionum, ko vendar skoraj v vsem mestu ni sto pravih meščanov, in da le-ta izvoli duumviri iure dicundo, in da imaš po dva edila, ki naj skrbita za red v mestu /.../« (Noriška rapsodija, 67)

»Artice horule ... Zimske urice ... Spet je govoril latinsko, čeprav ni bil Rimljan.« (Jantarska zveza, 343)

»Enejevi protivniki so nemirno sedali v nosilnice, a smotlaka, ki je nestrpno čakala triumfa, jim je sledila v mesto in jih grdila celo pot do doma, da so imeli edili in tresviri capitales – čuvaji reda in miru – dosti opraviti.« (Publius in Hispala, 3)

»Salus patriae suprema lex – pa naj zadene posameznike zakon še tako trdo!« (Publius in Hispala, 70)

»Vitellia je težko pričakala trenotek, da so po končani daritvi navzočni novozdruženima svoj "feliciter" (na dobro srečo!) zaklicali.« (Prvi dnevi drugega triumvirata, 3. nad., 36)

»Tudi dečki /.../ bili so že začeli svoje romanje v preproste, rokodelskim delalnicam enake učilnice, po katerih so rimski učitelji (ludorum magistri) mladino strahovali. (Prvi dnevi drugega triumvirata, 2. nad., 18)

»Have Menapij! Have, Menapij! Havete patres conscripti – Zdravstvujte očetje izvoljenci!« (Zadnji dnevi v Ogleju, 34)

»In še pristavim, z besedami, s katerimi se je Marcella poslovila od njega v pismu, ki mu ga nisem izročila: "Si vales, bene est, ego valeo."« (Tujec v Emoni, 7)

»Pivci, ki so se v poznih nočnih urah hoteli docela predati brezumju, so potem naročili pri nji vinum conditum – začinjeno vino – v katero je mešala med, cimet, poper in še neka, samo nji znana zelišča.« (Tujec v Emoni, 27)

»Impero, qua convenit ad comitia centuriata! – Uredite in razvrstite se ter glasujte!« (Karnska kraljica, 219)

»Nič drugega ni bil kakor "Nemesiani tironis actus manumissionis" - Oprostitvena listina študenta Nemezijana.« (V Sibilinem vetru, 126)

6. ZGRADBA ALI KOMPOZICIJA

Pri tem poglavju sem se dotaknila le tistih segmentov, ki so v delih izstopali in se tako sami ponudili v obravnavo. Izpustila pa sem tiste enote tako zunanje kot notranje zgradbe, ki za razumevanje niso bili bistvenega pomena.

6.1. ZUNANJA ZGRADBA

6.1.1. POGLAVJA

LITERARNA DELA	ŠTEVILO POGLAVIJ	POGLAVJA OZNAČENA Z NASLOVI	POGLAVJA OZNAČENA S ŠTEVILKAMI	PROLOG	EPILOG	DODATEK
Zadnji dnevi v Ogleju	19		*	*	*	
Prvi dnevi drugega triumvirata	/					
Pod rimskim orlom	11	*	*			
Pod svobodnim soncem	25+25		*		*	
Publius in Hispala	17		*			
Karnska kraljica	8+17+13		*		*	Slovarček manj znanih besed
Argonavti, 1-2	44		*			
Bobri, 3: Vrh	20	*				
V Sibilinem vetru	23+30+28+22	*	*			Slovarček imen
Noriška rapsodija	8		*			
Tujec v Emoni	21	*				
Jantarska zveza	7+9+10+6	*	*	*	*	Slovarček oseb z oznakami Slovarček manj znanih ali neznanih besed Jantarske zveze

Če povzamemo zgornjo tabelo, lahko ugotovimo, da je razpon poglavij od najmanj osem do največ sto tri, kolikor jih ima skupaj roman *V Sibilinem vetru*. Dva pisatelja sta poglavja poimenovala besedno, šest številčno, trije pa so se odločili za kombinirano obliko. Izjema, ki je ne morem uvrstiti znotraj te kategorije, je povest Maksa Pleteršnika, ki je izhajala periodično v Zvonu. Vsako nadaljevanje je pisatelj naslovil zgolj s celim naslovom *P prvi dnevi drugega triumvirata*, ni se poslužil nobene od obeh možnih oblik naslavljanja poglavij. Uvod in zaključek imata dve deli, le zaključek prav tako dve. Dodatek vsebujejo trije romani, vsi v obliki slovarčka besed ali imen.

6.2. NOTRANJA ZGRADBA¹⁶

6.2.1. LITERARNI ČAS IN LITERARNI PROSTOR

LITERARNA DELA	NATANČNO DOLOČEN ČAS	STOLETJE	OBDOBJE	LITERARNI PROSTOR
Zadnji dnevi v Ogleju	453 AD	5. st. AD	antika	Oglej, Norik, Rim
Prvi dnevi drugega triumvirata	43 BC	1. st. BC	antika	Rim, Circeja, Tusculanum
Pod rimskim orlom	16 AD	1. st. AD	antika	Emona, Nauportus, Ad Pirum, Aquileja
Pod svobodnim soncem	Pribl. Okoli leta 533	6. stol. AD		Bizanc, Donava, Solun, Turris, Toper
Publius in Hispala	186 BC	2. st. BC	antika	Rim
Karnska kraljica	178-177 BC	2. stol. BC	antika	Oglej, Tergeste, Ariminum, Avesika, Tolmona, Nesakcij, Metulum; reke: Arsa, Natisa, Soncij Timavus, Frigidus
Argonavti, 1-2		13. st. BC	prazgodovina	Grčija: (Delfi, Lemen, Sigej, Pez, Bospor), Bitinija, Likija, Sinop, Kolhida, reke: Ister, Sava, Ljubljana, Izlake, Eblana, Nauportus, Epava ...
Bobri, 3: Vrh		13. st. BC	prazgodovina	Veliko jezero – Ljubljansko barje
V Sibilinem vetru	1.150-180 AD 2. 200 AD	2. st. AD	antika	S del Danuvija, Rim, Atene, Sinaj, Vindobona, Petovija, Celeja, Emona, Tergest

¹⁶ Konstelacije oseb se zaradi podvajanja na tem mestu nisem lotila, saj bom to temo delno analizirala znotraj 4. in 7. poglavja.

Noriška rapsodija	177-35 BC ???	2.-1. st. BC	antika	Terponos, Ilirik, Noreja, Teurnija, Latobik, Emona, Vindelecija
Tujec v Emoni	/	konec 4., začetek 5. st. AD	antika	Emona, Ranniculum, Carnuntum, Nauportus
Jantarska zveza	49 BC	1. st. BC	antika	Rim, Zovica, Vicenza, slovenske pokrajine, Donava, Noreja, Krnunt, Jantargrad

Literarni prostor je v vseh delih določen topografsko in ne le shematično. V preglednico sem poimensko navedla kraje, mesta, pokrajine ali reke, v katerih oziroma ob katerih se zgodbe dogajajo. Ker je dogajalnih prostorov vsaj v tistih romanih, ki so časovno razvlečeni na daljše obdobje, običajno veliko, sem poimenovala le najpogostejše omenjene.

Medtem ko pri navedbah prostora dogajanja ni bilo nobenih dvoumnosti, pa tega ne morem trditi za določitev dogajalnega časa romanov. Pojavljajo se posamezna odstopanja, zato bom v naslednjih vrsticah poskušala obrazložiti ugotovitve, ki sem jih strnila v zgornji preglednici.

Neposredno se dogodkovni čas kaže le v dveh povestih, kjer nam pisatelja postrežeta z natančno določeno letnico. Prvi odstavek prvega poglavja *Zadnjih dni v Ogleju* se začne takole: »Šteje se leto 453 po Kristusu. Velikonočni čas je ravno.« (7) Tudi Bohinjec bralca že takoj v prvem poglavju pouči o času, ko se je godila povest. »Polijon je še vedno upiral svoje oči na domače bogove, kakor bi hotel izprositi od njih kako željo. Bil je tribun kohorte pri 8. legiji, ki je bila l. 16. po Kr. z 9. in 15. utaborjena ob mestu Emoni v Panoniji.« (202)

V naslednjih delih letnice niso omenjene. Ker pa so v zgodbo vpletene posamezne osebe ali celo dogodki, ki so zgodovinsko izpričani, sem na podlagi teh preverjenih dejstev letnice vseeno lahko določila. V prvih dnevih drugega triumvirata že iz naslova, ki označuje zvezo Antonija, Lepida in Oktavijana, razberemo iskani podatek. Da bralec kljub neizpodbitnemu dejstvu ne bi bil v dvomih, zgodba prikazuje zadnje dni pred smrtjo in samo smrt rimskega državnika in govornika Cicerona, v desetem poglavju pa celo postreže s podatkom, da je bil znani govornik star 63 let. Snov za povest *Publius in Hispala* si je pisatelj sposodil pri rimskem zgodovinarju Titu Liviju. Ta je v 39. knjigi *Analov* natančno popisal, kako in kdaj (l. 186 BC) so odkrili in zatrli bakhanalijske orgije. V *Karnski kraljici* zasledimo pesnika Kvinta Enija, o katerem se v zgodovinskih knjigah lahko poučimo, da je v zgodovinskem epu *Anali* med drugim opisal tudi vojno v Istri v letih 178 in 177, kjer omenja istrskega kralja Epula. Noriška rapsodija za razliko od sedaj omenjenih del ne prikazuje le enega ali dveh let, ampak

življenjsko obdobje protagonistke Noreje, ki retrospektivno pripoveduje zgodbo. Kot ugotavlja v svojem diplomskem delu že Suzana Hajdinjak se je avtorica natančno lotila študija historičnih virov, saj je v samo dogajanje vpletla velik delež zgodovinskih dejstev. Čeprav letnic ne omenja, navaja le letne čase ali konkretne mesece, okvirno obdobje, ki ga zajema njena zgodba, lahko določimo. Leta 177 BC namreč pade Istra z Japodi, leta 168 Iliricum, od 68 do 13 Noricum in 35 leta Panonia in Dalmatia. Pisatelj v *Jantarski zvezi* prikazuje leto in pol dolgo pot, ki jo je Žaren prevozil od Zovice do Jantargrada in nazaj. V eni izmed vmesnih zgodb prikazuje poleg življenja mladega Vergila tudi Gaja Julija Cezarja in njegovo dilemo pred Rubikonom. Ko kasneje navrže še podatek, da je čas zgodovinske vojne, postane jasno, da se zgodba dogaja v letu 49 BC.

Težje čas dogajanja določimo pri Finžgarju, ki je časovno odmaknjene dogodke strnil v približno eno leto dogajanja. Pripoved začne s podatkom, da je čas pozne jeseni, vendar letnice ne poda. Predvidevamo lahko, da gre za leto 533, saj kasneje govori o slavnostnem sprejemu vojskovodje Belizarja, ki je vkorakal v Bizanc, ko je premagal vandalskega kralja Gelimerja. To se je v resnici zgodilo leta 533 in ker poleg tega pisatelj večkrat omeni, da se cesar Justinijan ukvarja z gradnjo Hagie Sofije, to pa so gradili od leta 532 do 537, lahko sklepamo, da se pripoved dogaja v prvi polovici tridesetih let 6. stoletja. V zadnjem poglavju sicer preskoči kar nekaj let, saj pravi, da je Irena rodila sedem vrlih dečkov, Sloveni pa so dočakali svobodno sonce.

Roman *V Sibilinem vetru* se razlikuje od ostalih v tem, da je pisatelj sicer navedel natančne letnice dogajanja, a ko preverimo datacijo dogodkov, vključenih v delo, ugotovimo, da so Rebulove letnice napačne. Vzrok, zakaj je to storil, bo na tem mestu žal ostal nepojasnen, saj to ni bil predmet moje razprave. Pojasnim lahko le dejanski časovni okvir, ki zajema razgibano obdobje 2. stoletja našega štetja. Spremljamo življenje protagonista od njegovega desetega leta starosti – čas vladanja Antonina Pija – pa do njegove starosti. Zgodba se konča, ko leta 180 za kugo umre Mark Avrelij. Pisatelj nato preskoči dve desetletji in v zadnjem poglavju zaključi le še z navedbo podatka, da je pripovedovalec po Markovi smrti z Elektro preživel dvanajst let Komodove vlade, vse do tedaj, ko že sedmo leto, to je leto 200, vlada Septimij.

V naslednjih treh romanih z natančno letnico ne moremo postreči. Pri *Tujcu v Emoni* gre za čas pozne antike, ko je Emona zabredla v usoden položaj, ko je bilo vse pokvarjeno in nemoralno. Pisatelj na več mestih omenja tudi gotskega kralja Alariha, ki naj bi kasneje

napadel tamkajšnje kraje. Iz teh dveh podatkov lahko sklepamo približen, a ne povsem natančen čas dogajanja.

Posebnost obravnavanih del sta vsekakor romana, ki od ostalih najbolj izstopata, saj se dogajata v času prazgodovine. Datirane zgodovinske dogodke tu zato iščemo zaman, saj jih nadomešča mitologija, ki prevzema prednostno mesto tako v *Argonavtih* kot tudi v *Bobrih*.

6.2.2. EPSKI SUBJEKT ALI PRIPOVEDOVALEC¹⁷

LITERARNA DELA	AVKTORIALNI PRIPOVEDOVALEC	PERSONALNI PRIPOVEDOVALEC	VEČ PRIPOVEDOVALCEV	RETROSPEKTIVA	PRAMENSKA ZGRADBA
Zadnji dnevi v Ogleju	*			*	*
Prvi dnevi drugega triumvirata	*				
Pod rimskim orlom	*				
Pod svobodnim soncem	*				*
Publius in Hispala	*				*
Karnska kraljica	*				*
Argonavti, 1-2	*				
Bobri, 3: Vrh	*				
V Sibilinem vetru		*		*	
Noriška rapsodija	*	*		*	
Tujec v Emoni		*	*	*	
Jantarska zveza	*				*

¹⁷ Poimenovanja sem povzela po Matjažu Kmeclu, *Mala literarna teorija* (Ljubljana: Mihelač in Nešović, 1996).

V zgornji tabeli nas je zanimalo predvsem, kak način podajanja zgodbe so si pisatelji oz. pisateljice obravnavanih del izbrali. Razvidno je, da se je večina odločila za vsevednega pripovedovalca, ki bralca suvereno vodi skozi posamezne zgodbe, obenem pa mu odpira pogled nad celotnim dogajanjem. Pripovedovalec v slednjih delih zato ni natančno določen, ampak je le fiktivni opazovalec, ki neobremenjeno popisuje in komentira usode junakov.

Le v treh romanih zasledimo osebne pripovedovalca, vendar v vsakem delu v nekoliko drugačni obliki. Prvoosebni pripovedovalec Nemezijan nas v *V Sibilinem vetru* spremlja skozi zgodbo svojega življenja od otroštva do starosti. Čeprav nas pouči o tegobah ostalih oseb, se nam te vendarle kažejo le skozi njegove oči. V *Noriški rapsodiji* svojo zgodbo pripoveduje Nereja, ki pa se v tej vlogi pojavi le v prvem in zadnjem poglavju ter začetku drugega, v vseh ostalih pa njeno besedo prevzame fiktivni tretjeosebni pripovedovalec.

Posebnost znotraj treh romanov je *Tujec v Emoni*. Pisateljica se je tu poslužila izjemno zanimive tehnike, saj zgodbe ne pripoveduje zgolj en pripovedovalec, ampak se jih zvrsti devet. Poglavja so namreč naslovljena z imeni glavnih oseb, ki vsaka pripoveduje iz svojega zornega kota, a da se fabule ne bi ponavljale, nadaljuje tam, kjer je prejšnja oseba prenehala. Aurelia Valentina se nam v tej vlogi predstavi štirikrat, Strubillo, Marcella in Firmidius trikrat, Pompu Zosimus, osvobojenka Ennina in Smaragdus dvakrat, Asinius Maximus in Basidius pa enkrat.

Pri prebiranju del sem zasledila še eno zanimivost, ki se zdi vredna omembe. Posamezne predzgodbene drobce, ki osvetlijo sočasno dogajanje, zasledimo v vseh delih. V razpredelnici pa sem še posebej označila tiste romane, kjer retrospektiva pravzaprav zajema ves ali vsaj večji del romana. Mogoče bi bilo tu bolj smiselno govoriti o analitični zgradbi, vendar ker se nanaša tudi na pripovedovalca, bom o sledečem segmentu spregovorila v tem poglavju.

V liričnem uvodu *Zadnjega dneva v Ogleju* se pripovedovalec iz sedanjosti razgleduje po kraški in primorski pokrajini in obžaluje, da je Oglej propadel. Obrača se k bralcu in ga nagovarja v svoji žalosti, v naslednjih poglavjih pa naniza zgodbo, v kateri pojasni, kako je do propada prišlo. Tudi v *Noriški rapsodiji* se ostarela Nereja v prvem poglavju izpoveduje, le da tokrat ne neposredno bralcu, ampak svojo težko preteklost izpoveduje Gaju Valeriju Kvintu, moškemu, ki predstavlja posrednega krivca propada Noriškega kraljestva. Mira Mihelič je ubrala nekoliko drugačno tehniko. V kratkem uvodu Aurelia Valentina skupaj z osvobojenko stoji na vrhu hriba in se ozira po požganem Ranniculumu. Sreča Strubilla, ki se je vrnil v

Emono, in mu pove, da je Marcella v letu, ko ga ni bilo, rodila hčer, nato pa umrla. Že v naslednjem odstavku pa zavrti čas nazaj in bralca ponese v dogodke preteklega leta, ki se v zadnjem delu zaključijo na mestu, ko Ranniculum požgejo, Strubillo pa zapusti Marcello. Prvoosebni pripovedovalec Nemezijan pripoveduje zgodbo svojega življenja. Čeprav je prikazana linearno, nas s posameznimi vmesnimi prekinitvami, v obliki sedanjiških popotnih komentarjev, vendarle ves čas spominja, da beremo dogodivščine njegove preteklosti.

Dotaknila bi se še elementa, ki se je s svojo prisotnostjo v več delih ponujal v obravnavo. Alojz Carli je s pramensko razporeditvijo posameznih poglavij skušal ustvariti vtis sočasnosti dogajanja tako na strani Oglejčanov kot tudi na strani Ahilovega tabora. Sočasno dogajanje v obeh taborih bralcu ni prikrito niti v *Karnski kraljici*. Podobno se v Finžgarjevem romanu seznanimo z Iztokovo usodo, ki mu jo kuje Bizanc, obenem pa spremljamo boje Slovenov in Antov, ugrabitev in beg Ljubinice ter Irenino življenje v Toperu pri stricu. Tudi Lovrenčičevo delo *Publius in Hispala* nam omogoči, da smo sočasno prisotni na različnih dogajališčih. Pripovedovalec nas spretno usmerja od ene do druge osebe, se skupaj z nami čudi, zakaj Publiusa ni na dogovorjeni zmenek z ljubico in nas že hip zatem razsvetli, ko nas povede do zlobnega očima, ki mladeniču preprečuje pot do Hispale. Sočasnega ustvarjanja dogodkov smo vajeni tudi v Detelovem romanu, saj tam poleg osrednje, Žarnove, zgodbe spremljamo še Vergilovo, Cezarjevo in zgodbo Žarnovega očeta, ki si v sinovi odsotnosti zdravi kostenico v tamkajšnjem zdravilišču.

7. POSREDNO IZRAŽENA SLOVENSKA NARODNOSTNA IDEJA

Prva izrazitejša prvina, za katero lahko trdim, da sem jo v večji ali manjši meri zasledila pravzaprav v vseh obravnavanih delih, je posredno izražena slovenska nacionalna ideja. Zakaj le posredno? Že v predhodnem poglavju sem omenila, da akterji, ki nastopajo, niso Slovenci pač pa le njihovi predhodniki, ki so na tem območju živeli pred naselitvijo našega naroda. Poleg tega je dogajališče povsem ali vsaj deloma postavljeno zunaj območja današnje Slovenije. Navedeni dejstvi tako botrujeta ugotovitvi, da je sledeča tematika običajno upodobljena zgolj na simbolni ravni. Značajske lastnosti, izražene predvsem z dejanji staroselcev, kot bom z eno besedo imenovala naše predhodnike, so torej tiste, ki reprezentirajo Slovence. Ti se borijo za svojo zemljo in vrednote, povezane z njo. Ena bistvenih je svoboda, svoboda zemlje in samega ljudstva, zato so zanj pripravljeni narediti vse, tudi umreti, kot se bo izkazalo v nadaljnji analizi.

7.1. ČRNO-BELO BARVANJE ZNAČAJSKIH LASTNOSTI OSEB

Opozicija

Slovenci/Slovani/Panonci/staroselci : Rimljani/Bizantinci/Grki/okupatorji

je običajno izražena na način črno-belega barvanja karakternih lastnosti nastopajočih oseb. Staroselci so prikazani kot skrajno pozitivne osebe, lojalni tako svojemu rodu kot domovini, poleg tega pa jih odlikuje še kopica drugih vrlin. So pošteni, junaški in vedno pripravljeni za boj ter obenem zvesti ljubljene ženske ali moškemu. Njihovi nasprotniki so seveda povsem drugačni. Čeprav jim pisatelji običajno priznavajo določene prednosti, kot je na primer vojaško znanje, so vendarle v svojem bistvu skrajno negativne osebe. Oblastniški Rimljani predstavljajo narod, ki je podjarmil našega. Komu pripada simpatija bralca, je nedvoumno.

Navedeno ugotovitev bom v nadaljevanju ponazorila s konkretnimi primeri, razvidnimi v prebranih delih. Ker pa ta tematika v vseh romanih ni izraziteje razpoznavna, sem se podrobnejše analize lotila le pri tipičnih primerih.

POD SVOBODNIM SONCEM

V tem romanu je nacionalna ideja ponazorjena mogoče še najbolj nazorno, če že ne celo klišejsko. Nasprotje med obema svetovoma je predstavljeno zelo plastično. Na eni strani so preprosti pastirji, ki živijo na območju onkraj Donave, na drugi pa mehkužni in bahaški Bizantinci. Prvi svobodo postavljajo na privilegirano mesto. Ko jih sovražnik ogroža, najpogumnejši izmed njih ne pomišlja in se nemudoma odpravi v njihov tabor. Zatiran narod usodo vzame v svoje roke in obračuna z grabežljivci. Svoboda naroda je najpomembnejša in vsak, ki jo ogroža, je obsojen na poraz. Nacionalna tematika je vpletana v samo sporočilo romana. O tem je govoril že Zdravec, ki pravi, da so se *»Sloveni/ pravkar prikazali na prizorišču svetovne zgodovine kot mlada, nenačeta in mogočna sila in jim pripada prihodnost; druge, ki, sami degenerirani, žive od tuje krvi, pa čaka skorajšen propad.«*¹⁸

Iztok pooseblja vse vrline, značilne za slovanski svet. Ko njegov rod v bitki ob Donavi premaga sovražnika Hilbudija in njegovo vojsko, kljub zmagoslavju in sreči, ki jih zaobjame, naš junak ne izgubi trezne glave. Medtem ko ostali ob jedači in predvsem pijači slavijo zmago, Iztok ne zaspí na lovorikah zmagoslavja. Raje se posveti analizi boja in na ta način pride do spoznanja, da so sovražnika porazili predvsem s pomočjo sreče. Znanje je namreč na nasprotnikovi strani. To ga spodbudi, da se poda v sovražnikov svet. Odloči se, da bo prodrl v samo srčiko bizantinske moči, jim 'ukradel' njihovo znanje in jih premagal z njihovim lastnim orožjem. Njegova samozavest je brezmejna. Z vero vase in v svoj rod mu uspe premagati sovražnika. V prvi vrsti je to ljubosumni poveljnik konjenice Azbad. Njegovo sovraštvo si Iztok nakoplje že na samem začetku prihoda v mesto ob Propontidi, ko ga v areni premaga v boju z lokom. Ker se v Slovana povrh tega zaljubi še kraljičina dvorjanka Irena, do katere Azbad goji nežnejša čustva, je mera polna. Ljubosumje in zavist se v Bizantincu hipoma prelevita v goreče sovraštvo. Somišljenico najde v sami despojni Teodori, ki ga v spletkarjenju celo prekaša. Razuzdana cesarica si, medtem ko se njen častihlepen mož, cesar Justinijan, ukvarja predvsem z gradnjo cerkve Hagie Sofije, dneve krajša s prirejanjem gostij, na katerih razuzdanost vseh udeležencev vključno s cesarico vsakič znova preseže meje domišljije. Nečimrna cesarica ne prenese zavrnitve, zato se z veseljem pridruži Azbadu v snovanju maščevalnega načrta. Oba Bizantinca sta prikazana v skrajno negativni luči. Poslužita se vsega, da bi pogubila nasprotnika.

¹⁸ Franc Zdravec, *Ekspresionizem in socialni realizem* 2. del (Maribor: Založba Obzorja, 1972; Zgodovina slovenskega slovstva, 7), 240.

Ne smem pa na tem mestu pozabiti še na nekoga – Huna Tunjuša, moža, ki vseskozi igra dvojno vlogo. Že na samem začetku bralec spozna, da je Hun tisti, ki je povzročil razkol med nekdanjimi bratskimi ljudstvi: Sloveni in Anti. Podkupljivi Tunjuš sprejema plačilo Upravde in se na sever vedno znova vrača z dvema nalogama: da zanj vohuni in da dokončno spre Ante s Sloveni. Iztok sleparskega izdajalca kmalu razkrinka, vendar tega zaradi svojega poslanstva, ki mu veli pot v Bizanc, svojim rojakom še ne more izdati. Na koncu je Iztokovo junaštvo seveda bogato poplačano, Azbad in Tunjuš pa svoja dejanja plačata s smrtjo.

KARNSKA KRALJICA

V ospredje v tem romanu stopajo Karni¹⁹ in Histri ali Istri²⁰, ljudstvi, ki sta v tistem času živeli na območju današnje zahodne slovenske etnične meje in ju pisatelj v romanu poimenuje kar s skupnim imenom Iliri. Čeprav tu ne gre neposredno za Slovane, njihov boj, kot sem omenila že v prejšnjem poglavju, na simbolni ravni razumem kot boj za svobodno, sedaj slovensko ozemlje.

Junaki v tem romanu psihološko niso najbolj izdelani. Iz njihovih dejanj in pogovorov tako razpoznamo le najizrazitejše lastnosti, ki pa so za bralca vendarle nedvoumne. Kot prvega velja omeniti karnijskega kralja Prona, ki želji po svobodi podredi vse svoje ravnanje. Ko spozna, da se sam Rimljanom ne bo mogel postaviti po robu, sklene zavezništvo s Histri in njihovemu kralju Epulu v dokaz večnega zavezništva obljubi za ženo celo svojo hčer Eno. Vsi trije nato skozi dogodke dokazujejo svoje junaštvo, borbenost in pogum. Njihova dejanja so ves čas usmerjena le v en cilj: doseči svobodo rodu. Tej ideji vsi Iliri zvesto sledijo prav do smrti. Ko se na koncu izkaže, da jih bodo rimski volkovi vendarle premagali, se drug za drugim raje kot da bi se predali, prostovoljno podajo v smrt, kajti ta jim je ljubša od sužnosti. Ta odlomek je eden najbolj pretresljivih v vsej knjigi in obenem najbolj odraža enotnost, bojevitost in globoko svobodoljubje vseh staroselcev.

»Vzhajajoča zarja je bila razlila svojo svetlobo čez Nesakcij, kakor bi hotela s temo pregnati tudi smrt in tesnobno bojazen in vzbuditi novo upanje. Rimske čete, ki so bile obkolile mesto, in one v taboru, so bile budne in pripravljene in pogledovale proti obzidju, kje se kdo pojavi, da bi dal znamenje predaje.

Tišina.

Mir.

¹⁹ Predrimsko keltsko pleme ali skupina plemen z Vzhodnih Alp, s Posočja in s Krasa.

²⁰ Ime za skupino plemen v sedanji Istri med Rašo in Timavom.

Galebi so vreščali v zalivu na vzhodni strani mesta, spreletavajoč se in iščoč jutranje hrane.
»Vražji narod!« so vzklikali legionarji.
»Pa naj še kdo govori na Floru, da je Manlius slab vojskovodja, ko ni podjarmil Istrov v prvem spopadu!«
»S takimi sovražniki Roma še ni imela opraviti!«
»Če se zgrnejo v Italijo – smo Rimljani odpisani!«
»Drugačen narod je to kot mi!«
»Je, je! Kdaj bi se mi že predali, če bi bili v takem položaju!«
»Prvi dan bi vrgel meč in ščit!«
»Prvi dan, samo da bi mi pustil sovražnik življenje!«
»O, o!... Glejte, zdaj so se prikazali!«
Legionar je pokazal z roko na obzidje, kjer je bilo najbolj visoko. Oboroženi Istri so se pojavili na njem in s seboj so imeli onemogle starce, ženske in otroke.
»Kaj naj to pomeni?«
»Ali bodo kar z obzidja prosili za mir?«
»Najbrž hočejo tako poskusiti, ko si ne upajo iz mesta!«
»Konzul je imel prav, na lahek način smo zmagali!«
Med legijami je nestrpnost rasla.
Tako je šlo med legijami in gledali so in čakali in dočakali so in videli – grozo.
Starce in matere in žene in mladenke in otroke so Istri na obzidju klali in davili in niti enega krika ni bilo slišati. In truplo za truplom je padalo čez obzidje pred Rimljane in ko je padlo zadnje, je zrasel na obzidju v bleščeči se bojni opravi kralj Epulo in zaklical z mogočnim glasom:
»Gledali ste, volkovi rimski, žrtev, ki jo je svoboden narod svobodno daroval svobodi! Zadnja misel naših žrtev naj z njimi preide v svobodno zemljo in v njej naj poganja in kali, dokler ne pride čas maščevanja!«
Tako je zaklical kralj Epulo in z dvignjenim mečem, ki je žarel v soncu kakor plamen, je izginil.
Rimsko vojsko in konzula je spreletela groza, da so ko okameneli obstali in strmeli na obzidje, kakor bi pričakovali še kaj strašnejšega...
Ničesar več niso dočakali. Za obzidjem je vladal molk, ko da je mesto izumrlo.« (256-258)

Kot skrajno pozitivna osebnost je prikazan še en junak, ki pa pravzaprav ni Ilir, ampak galski poglavar Katmel, a ker se v boju za isti cilj pridruži Istrom in Karnom, ga lahko poistovetimo z njimi. Tudi on je hraber ter bojevit, poleg tega pa ga odlikuje še dodana vrlina, v romanu lastna le njemu, in sicer spoštovanje četrte krščanske zapovedi, ki mu veli, naj si ne želi tuje žene, pa čeprav jo ljubi.

V slabi luči se pokažejo skoraj vsi Rimljani. Poveljnika legije Luciusa Quinctiusa Flaminius zanimala le lastna slava. Pohlep in brezobzirnost ga ženeta celo tako daleč, da mu ni mar niti za žrtve na svoji strani. Ker se ustraši, da bo v Akvilejo na bojišče kmalu prispel vrhovni poglavar in bo tako njegove začasne slave in poveljevanja prekmalu konec, v slepi preračunljivost sklone, da si bo nabral čim več zlata, z namenom da bo kasneje užival ležerno življenje. A ravno njegov značaj je tisti, ki je zanj poguben. Ko želi Eno, ki jo je ugrabil, zamenjati za kepo zlata, ga Iliri ujamejo in obglavijo.

Rovarjenje in zavist nista tuji niti ostalim rimskim vojakom. Namesto da bi enotno nastopili proti nasprotniku, si ves čas mečejo polena pod noge, saj si vsak od vodilnih želi košček

pogače. Ko prokonzul Aulus Manilus Vulso doseže, da se Karni začasno predajo, se v konzulu Calusu Claudiusu Pulcherju prebudi zavist, saj se ustraši, da bo Vulso požel vso slavo in čast, ki naj bi bila namenjena njemu. Nesoglasje med Rimljani Iliri večkrat s pridom izkoristijo, a ker so prvi vendarle močnejši, staroselcem na koncu kljub vsemu vendarle ne uspe, kar pa ne izpodbije dejstva, da je bralčevo srce vse do konca na strani pravičnih.

POD RIMSKIM ORLOM

Posebnost tega dela je v tem, da Rimljani v večini niso prikazani negativno, vendar nasprotno od Panonca vseeno posedujejo tudi slabosti. Vzrok temu lahko poiščemo v zgodovinskih dejstvih. Zgodba se namreč dogaja v času, ko je Rimljan že usvojil našo zemljo. Ker je od tega preteklo že nekaj časa, so se prebivalci povečini s tem že sprijaznili.

Nacionalna tematika je tudi v tem delu vpletena že v samo zgodbo. Čeprav glavni predstavnik staroselcev Panonec Kalvencij iz zgoraj navedenih razlogov tu ni neposredni nasprotnik okupatorju, ampak z njim celo sodeluje, je simpatija bralca prav gotovo na njegovi strani. Kot meni Štefan Kržišnik »*Osrednji junak resda ni Slovenec, toda že s tem, ko ga pisatelj označi za 'Panonca' in mu dodeli dom na področju kasnejše naselitve Slovencev, ga 'nacionalizira' in loči od ostalih glavnih junakov, ki so v glavnem rimski kolonizatorji. Tako opredeljen in skrajno pozitivno predstavljen je najbrž že namenjen istovetenju slovenskega bralstva z njim*...«²¹ Kalvencij je junak, ki zna ubrati pravo mero, saj je zvesti prijatelj v Akvileji rojenemu Rimljanu Polijonu, obenem pa dovzeten za reševanje težav upornih vojakov, ki so bili poleg Rimljanov tudi 'zasužnjeni' staroselci. Kalvencij je mož, ki mu podobnega ne najdemo v nobenem od ostalih prebranih del, saj gre pri njem poleg zvestobe svojemu rodu in zemlji tudi za brezpogojno lojalnost oblasti. Zaveda se namreč pomembnosti miru v deželi, ki pa lahko obstaja le, če v sožitju živijo vsi njeni prebivalci. Njegovo nasprotje je nekdanji igralec, sedaj pa vojak Pecenij, ki hujska vojake k upor, češ da obljube, ki jim jih je dal legat Junij Blez niso bile izpolnjene. Na prvi pogled bi se nam zdelo, da je Pecenij glede na to, da se bori zoper krivico, ki naj bi jim jo zadal rimski vojak, pozitivna oseba, a ker ga pisatelj predstavi kot delomrzneža, ki raje, kot da bi popravljal ceste, vnaša razdor med vojake, spoznamo, da je le človek, ki vse to počne z namenom lastnega okoriščenja.

²¹Štefan Kržišnik, *Antična snov v slovenski zgodovinski pripovedni prozi 1. polovice 20. stoletja*, *Slava* VII/2 (1994), 127.

JANTARSKA ZVEZA

Kot je ugotovil že Matej Bogataj²² je Jantarska zveza prvi roman venetskega nacionalizma. Pisatelj se namreč opira na znane, vendar ne priznane teorije o venetskem izvoru našega naroda. Njegova teza sloni na trditvi, da je slovenski jezik nadaljevanje starodavnega venetskega jezika. V tem kontekstu razumemo v delu predstavljene venetske junake kot predstavnike Slovencev. Tej ideji je podredil celotno dogajanje. Veneti v fabulo stopajo na različnih mestih, da bralca vedno znova opomnijo o njegovi zgodovini.

Glavne osebe: Žaren, njegov oče, trgovec Enkolp, in hlapec Gorjan, ki osrednjega junaka spremlja na jantarski poti, v delu posedujejo že kar stereotipne vrednote, kot so poštenost, gostoljubnost (to lastnost z nudenjem prenočišča, hrane in pijače izkazujejo tudi kmetje, pri katerih se s hlapcem na poti ustavljata), nagnjenosti k lepemu in starožitnost.

V eni izmed stranskih zgodb Vergil²³ zatava v gozd in tam sreča starega Veneta. Ta ga nato popelje v votlino, kamor sicer smejo le posvečeni. Pesniku razkrije skrivnost o možeh, ki na papiruse zapisujejo svete besede venetskega rodu in mu pokaže skrinjo, ki skriva skrivnost rodu. To stori z namenom dokazati gostu, da njegov rod ni barbarski, obenem pa mu naloži nalogo, naj piše v venetščini.

Nacionalnemu pouku v romanu dobro služijo tudi besede, ki jih Gorjan izreče lažnemu Rimljanu, s katerim se spre v gozdu, kjer se z gospodarjem ustavita, ko potujeta na sever.

»Ah, nehaj,« ga je zavrnil Gorjan. »Verjetno ne moreš verjeti, da se je moj rod vedno zavzemal za drugačno, mirno življenje!«

»Za kaj?« se je namrščil Ravidavus.

»Za poljedelstvo, živinorejo, trgovino in obrt, za mirno življenje na vasi ... Za ljubeznive stike med ljudmi ... Za spoštovanje prednikov, za čaščenje bogov in duhov ...« je začel naštevati Gorjan. (122)

Prijaznim Venetom nasproti tudi tukaj stojijo neusmiljeni Rimljani. Ko se popotnika za hip ustavita v Emoni, ju prestrežeta dva bivša rimska vojaka. Brez vnaprejšnje preiskave in zaslišanja ju obtožita, da tovorita prepovedane stvari in ju vržeta v ječo.²⁴ To seveda storita zaradi lastnega okoriščanja, kajti rada bi se poslužila njunega bogastva. Nasilno se obnašajo

²² Matej Bogataj, Lev Detela, Jantarska zveza, *Delo* XXXXI/167 (1999), 17.

²³ Vergilov oče naj bi bil prav tako Venet.

²⁴ Iz nje se kasneje rešita s pomočjo skrivnostnega zapornika, za katerega se izkaže, da je sam ilirski kralj.

tudi ostali Rimljani, ki jih kasneje srečata, ko prečkata reko Donavo. Slednjim ni tuja niti podkupljivost, kajti le z darovi ju potohodca odneseta živa in zdrava.

BOBRI

V Jalnovem romanu iz navedenih razlogov nacionalna ideja prav tako ni izražena na neposreden način. Gotovo pa tudi tu lahko poiščemo neke opozicije, ki ilustrirajo omenjeno idejo. Čeprav se zgodba dogaja v prazgodovini, v podobi mostiščarjev prav lahko prepoznamo predhodnike Slovencev.

Podjetni Jezerjan Ostrorogi Jelen se ves čas bori za ohranitev svojega rodu. Z modrostjo, pogumom in neustrašnostjo si je priboril spoštovanje vseh podrejenih. Ker njegov sin, Presukani Lisjak ne spoštuje očetove želje in se zaljubi v njegovo nevesto, mora najprej z doma v sosednje kolišče, na koncu pa neposlušnost plača celo s smrtjo. Zvestoba družini in rodu sta namreč vrednoti, ki tudi koliščarjem pomenita največ.

Nevarnost tudi tokrat predstavljajo tujci, le da sedaj to niso Rimljani, ampak grški argonavti. Ti s prihodom med barjance ne prinesejo nič dobrega. Medeja s svojim čaranjem uroči Jelenovi ženi, njihov obisk na kolišču pa dokončno spre Ostrorogovce s sosednjim ljudstvom Turovci. Jelen se odloči za selitev svojega ljudstva na planjave onkraj Drave, saj predvideva, da bodo pohlepni tujci znova prišli in jih zaslužnili, če se ne bodo pravočasno umaknili.

TUJEC V EMONI

Čeprav med Emonci najdemo kar nekaj takih, ki so nam prirasli k srcu²⁵, se med njimi znajdejo tudi tipični predstavniki tujih osvajalcev. Z nemoralnimi dejanji in razuzdanostjo nam pred oči stopita predstavnik emonske omike in znanja Maximus ter njegov mladi ljubimec Smaragdus. V kopališču, kamor dnevno zahajata po ljubezenske naslade, se jima občasno pridruži še sprijeni in svetohlinski prefekt Faustinus, ki prihod tujca izkoristi v koristoljubne namene. V svoji pohlepnosti, mika ga namreč županski stolček, gre tako daleč, da Basidiusa skupaj s tujcem obdolži rovarjenja zoper rimsko oblast. Egoizem ni tuj niti pesniku Pompu Zosimusu. Celo Aurelija Valentina zaradi svojega ponosa in prevzetnosti šele zadnji trenutek iz ječe reši svojo vnukinjo. Ko je primorana na tehcnico položiti na eni strani

²⁵ Več o tem v poglavju 7.2.1.

ljubezen do vnukinje in na drugi svoje premoženje, se jeziček šele po dolgem premišljevanju prevesi na Marcellino stran.

NORIŠKA RAPSODIJA

Noriška kneginja Nereja kljub nekaterim slabostim, predvsem mladostniški naivnosti in nepremišljenosti, ko se brezglavo zaplete v avanturo s Panoncem Ketilom, predstavlja samozavestno osebo, ponosno na svoj rod. Zanj se je pripravljena boriti do zadnjega diha, zato je globoko razočarana, ker potomec Erny te lojalnosti ne čuti. Njenega moža Kaara bralec zaradi zvestobe rodu, še posebej pa zaradi preprostosti in brezpogojne ljubezni ženi brez premisleka vzljubi. Več sreče kot s sinom imata zakonca z vnukom Ernyssinom. Ta je pravo nasprotje svojega očeta, je namreč pošten, preudaren in spoštljiv do svoje babice, predvsem pa iskreno ponosen na svoj rod. Na žalost to čutenje zanj postane usodno. Ker ne prenese izgube svobode svoje pokrajine, ubije rimskega vojaka, to pa ga stane življenja.

Rimljani z izjemo Gaja Valerija Kvinta²⁶ nastopajo tu le kot ljudstvo. Ko se Noričani predvsem zaradi visokih davkov že drugič uprejo, sovražniki pokažejo svojo grobo plat. Ob drugem pohodu čez deželo pred njimi nihče ni več varen, kajti plenijo, ubijajo, morijo in požigajo vsepovprek.

7.2. AMBIVALENTNOST IN PROTISLOVNOST ZNOTRAJ NACIONALNE TEMATIKE

Znotraj nacionalne tematike ne moremo spregledati dejstva, da osvajalci ne odražajo nujno le slabih lastnosti. Vzrok za navedeno ugotovitev moramo poiskati v skupnem zgodovinskem razvoju. Čeprav je Rimljan tisti, ki si je z osvajalskimi pohodi priboril našo zemljo in nas podjarmil, nam je hkrati podaril tudi neizmerno bogastvo. Iz barbarov, kakršni smo s svojim načinom življenja v resnici bili, nas je prelevil v kultivirano ljudstvo, saj nam je v zameno za svobodo 'poklonil' kulturo in vero.

Podobno tudi staroselci niso vedno le lojalni svojemu narodu. Med njimi najdemo tudi nekaj odpadnikov ali zgolj takih, ki s svojim napačnim vrednostnim sistemom bralca ne privabijo na svojo stran. Tako razvrstitev odražajo nekatera dela v celoti, običajno pa le s posameznimi osebami, ki iz splošnega črno-belega okvirja odstopajo.

²⁶ Glej še poglavje 7.2.1.

7.2.1. SIMPATIZIRANJE Z OSVOJEVALCEM

NORIŠKA RAPSODIJA

Nereja svojo življenjsko zgodbo pripoveduje pokrajinskemu namestniku Gaju Valeriju Kvintu. Nekoč ga je sovražila, saj je ravno on vodil vojsko, ki je Noričanom odvzela svobodo. Po dolгих letih, ko sta dobila priložnost, da se поблиžje spoznata in ko je Noreja uspela premagati splošno sovraštvo, ki ni izvzelo nobenega Rimljana, je ugotovila, da je pravzaprav dober človek. Bralec spozna, da je Kvint le vojak, ki trdno veruje v strogi red in pravičnost Rima in se zato pošteno bojuje za cilj, ki mu je podredil vse življenje. Je vojak po srcu in po duši, lojalen oblasti, v katero zaupa, to pa je lastnost, ki ga v bralčevih očeh še povzdigne. Nereja se tega dobro zaveda, kar spoznamo iz njenega razmišljanja. *»Gaj Valerij Kvint je bil zmeraj mož, ki mu gre vsa čast. Zdaj ni nič drugačen v tem pogledu kot v letih, ki jih je nenadoma omenil. Zmeraj sta bila v njem strogost in poštenje in nikoli se ni ponižal do lahkomiselnosti ali zlobe. Če ne bi bil tak, bi bil drugače ravnal z menoj in z Ilirikom; nikogar ni bilo, ki bi ga bil klical na zagovor, in ravnal bi bil čisto v skladu s tem, kot ravnajo vojaški poveljniki. Kajpada, še sinoči me je nekolikanj spreletelo ob spominu, kakšno ponižanje je bila takrat za nas njegova dobrota, ki ni bila niti dobrota, temveč samo pamet in poštenost /.../«. (13)*

Čeprav verjame v red imperija, je vseeno pravičen tudi do podrejenih prebivalcev osvojene zemlje. Njegova razsodnost se najbolje pokaže, ko Nereji vrne njeno posestvo, saj ve, da rimski vojaki do zemlje nimajo pravega odnosa, zato bi jo le uničili.

KARNSKA KRALJICA

Podobno kot Gaj Valerij Kvint ravnata prokonzula Aulus Manilus in Marcus Junius v Karnski kraljici, ki ju za razliko od Lucija Kvincija zanima mirno reševanje problemov sprtih strani, ki bi zahtevalo čim manj žrtev tudi na nasprotnikovi strani. Čeprav se bojujeta za svojo državo, v osvajanju tuje zemlje nista neusmiljena, saj barbarom v zameno za njihovo predajo obljubljata, da jim bosta pustila njihove navade, običaje, zemljo in kralja; le pokornost vrhovni vladi v Rimu bi morala ostati.

V SIBILINEM VETRU

Kvinta Furijs Apuleja v uvodu skoraj zasovražimo, saj Marboda²⁷ nasilno odvzame staršem in ga odpelje v suženjstvo, a kmalu se nam odkupi, ko glavnega junaka najprej osvobodi, ga izobrazí, nazadnje pa celo počasti s tem, da ga posinovi. Podobno razdvojena čustva do njega goji tudi sam Nemezijan. Kvint je namreč človek iz okupatorske noči, a obenem človek, ki se mu mora zahvaliti za marsikaj. Počasi junak na slabe strani pozabi in sfinga se postopoma razvije v očeta. Kot strogega, a pravičnega sodnika ga spoznamo že v prvem poglavju, ko neposlušnega legionarja obsodi na smrt in s tem pokaže, da pravica in zakoni veljajo tudi za Rimljane.

POD SVOBODNIM SONCEM

Hilbudija, ki ga Sloveni porazijo v začetnem boju, ne spoznamo povsem, a vseeno dovolj, da v njem prepoznamo pravičnega vojskovodjo. Ko se iz izvidnice vrne v Slovena preoblečen Tračan in o opažanjih poroča svojemu nadrejenemu, spoznamo, da namesto brezglavega plenjenja ljubi pravi boj, ki je vreden vojaka. *»Ko se je Tračan vrnil do Hilbudija in mu sporočil, kar je videl, se poveljniku čelo ni zvedrilo. Nezadovoljen je bil, ker bo imel bržkone premalo posla in plenitev mu je bila zoprna. Ropanje po šegi barbarov, cesarju na ljubo, da napase nekaj lačnih tolpa, ki se priklatijo čez zimo v mesto. Za neumni cirkus, za veselice se trošijo milijoni.«* (38)

S temi lastnostmi si je pridobil celo Iztokovo naklonjenost. Čeprav sta vojaka nasprotnih taborov, ga Sloven globoko spoštuje. *»Iztok je poiskal Hilbudija. Ležal je vznak na travi, v roki je držal Iztokovo puščico, ki si jo je bil potegnil iz senca - in umrl. Vrl junak je bil /.../ Skoraj žalosten mu je snel oklep in si ga nadel krog prsi. Kaka moč v Hilbudiju! Krepkejše prsi od Iztokovih! In ko je odpel oklep, je pogledal Hilbudiju pod prteno srajco. Kake brazgotine, vse križem razsekana koža! Bil je velik junak!«* (44-45)

Kot ena izmed osrednjih oseb se v romanu pojavi Grk Epafrodit. Čeprav ni Sloven, Iztoka vzame pod svoje okrilje. S svojo modrostjo in daljnovidnostjo naivnemu junaku prihrani marsikatero nevšečnost. Ves čas njegovega bivanja kot angel varuh bedi nad njim. Posvari ga

²⁷ Kasneje ga v skladu z rimskimi običaji preimenuje v Nemezijana.

pred sovražnimi naklepi Azbada in Teodore, ga reši iz ječe, kamor ga je vrgla ljubosumna despojna, beg v svobodo pa omogoči celo Iztokovi ljubezni Ireni.

POD RIMSKIM ORLOM

Že v 7.1. poglavju sem omenila, da bralec z Rimljani, nastopajočimi v povesti, v večji meri simpatizira. Najboljši Kalvencijev prijatelj je Akvilejčan Polijon. Sčasoma sicer spoznamo, da ima poleg vrlin tudi kar nekaj slabosti. Pisatelj ga namreč opiše kot neodločnega sanjača in mehkužneža. Ko ga hujskač Pecenij rani z mečem, Polijon namesto da bi se kot pravi vojak hrabro branil, od strahu pobledi in ne naredi nič. Podobna situacijo najdemo tudi v zadnjem poglavju, ko vojaki zopet napadejo Akvilejca, a ta le otrpne. Čeprav si na prvi pogled o mladem Akvilejčanu ne ustvarimo najboljšega mnenja, nas Polijonov odnos do prijatelja in do očeta prepriča, da v svojem bistvu ni slab človek, le značaja nima najbolj trdnega.

JANTARSKA ZVEZA

V stranskih zgodbah spoznamo literarne junake, ki obenem reprezentirajo vsem dobro znane resnične zgodovinske osebe, ki so na politični ali kulturni ravni krojile antično preteklost. Čeprav je pisatelj s tem, ko mu je namenil venetskega očeta, pesnika Vergila v določeni meri povenetil, ga bom v pričujoči nalogi obravnavala kot Rimljana, s posluhom za starožitnost. Razmišljujočega in tenkočutnega dečka spoznamo v njegovih mladih letih. Vznemirjajo ga najrazličnejše misli, od zgodovine in rimske države do želje po pristnem odnosu z zemljo.

TUJEC V EMONI

V romanu Mire Mihelič ne nastopajo staroselci. Dogajališče je sicer postavljeno v sedaj slovenski prostor, vendar tega naseljujejo tudi Rimljani. Slednji so glavne osebe obravnavanega dela. V navedenem lahko iščemo razlog, da nihče ni prikazan kot povsem pozitivna oseba. Nekaj literarnih junakov pa se temu deloma vseeno približa.

Naslovna oseba, tujec German Strubillo, v mesto pride z namenom, da maščuje ugrabitev svoje matere. Njegove namere z vidika današnjih vrednot niso dopustne, a vendar jih moramo upoštevati v okviru dejstva, da se je vse dogajalo v času, ko so pravično maščevanje razumeli kot nujnost izravnave dobrega in zlega. Ko se tujec zaljubi v predmet svojega maščevanja,

Marcello²⁸, se njegovi nameni izjalovijo. Čeprav svoje obljube ljubici ne uresniči, ga bralec vseeno ne doživlja nenaklonjeno, kajti tudi Marcella zaradi svojega varanja ni povsem nedolžna.

7.2.2. NEGATIVNO OKARAKTERIZIRAN STAROSELEC

NORIŠKA RAPSODIJA

Prvič v obravnavani temi pa se izkaže, da se tudi predstavniki staroselcev ne ponašajo vedno le z vrednotami. Omenila sem že Nerejinega sina Ernyja, ki z nedelavnostjo, mehkužnostjo in gospodovalnostjo ne predstavlja moža, na katerega je narod lahko ponosen. Erny se sramuje svoje kmečke dežele, jo celo prezira, zato se raje predaja razuzdanemu rimskemu načinu življenja.

Medtem ko Nereja svojo mladostniško lahkomišelnost plačuje celo življenje, saj drug za drugim doživlja nesreče, Ketil svoje grehe plača šele s smrtjo, ko pade v boju z Rimljanom. Samovšečen Panonec je namreč izkoristil prijateljevo zaupanje in gostoljubje, ko ga je ta povabil na svoj dom. Spečal se je z njegovo sestro Nerejo, nato pa strahopetno pobegnil domov, namesto da bi prevzel odgovornost, ko je zvedel, da bo postal oče.

²⁸ Njen mož Basidius je nekoč posilil njegovo mater, zato namerava zdaj tujec enako storiti njegovi ženi.

8. VPLETENOST KRŠČANSKE TEMATIKE

Drugi element, za katerega zaradi pogostosti pojavitve lahko trdimo, da predstavlja konstanto antičnega romana in se, kot bomo videli v nadaljevanju, posredno navezuje tudi na narodno idejo, je vpetost zgodnje krščanske tematike. Slednja se je uveljavljala postopoma. Najprej je morala izriniti ostanke stare poganske vere, antične mitologije in kulte, ki so se razširili iz sosednjih dežel. Nekatera obravnavana dela zato vsaj deloma tematizirajo tudi prvotna verstva. Tej problematiki se bom posvetila v podpoglavjih.

Krščanstvo se je postopoma razširilo z vzhoda. Ker so v antičnem času verjeli v brezpravni svet sužnjev, je razumljivo, da so se k novi veri kot prvi zatekli najsiromašnejši sloji. Kristusov nauk o enakosti ljudi in posmrtnem plačilu za posvetno trpljenje v nebesih jim je obljubljal svobodno življenje vsaj po smrti. Rimske oblasti so kristjane najprej preganjale, saj niso hoteli priznati čaščenja vladarja. Ko pa je v obdobju splošne krize, predvsem ob propadu polisa, zatekanje k nadnaravnemu postalo splošen pojav, saj je človek izgubil občutek svoje pripadnosti, je cesar Teodozij leta 391 krščanstvo uzakonil kot edino dovoljeno vero v rimskem cesarstvu.

Cerkev je izrinila ostanke poganske miselnosti, obenem pa je to najbolj daljnosežna kulturna sprememba za naše prednike, saj je z novo vero povezano opismenjevanje, z njim pa vstop v zahodno civilizacijo. Krščanstvo v antičnem korpusu prepoznamo v različnih pojavnih oblikah. Srečamo ga lahko v povsem neposredni obliki, saj nekateri junaki odkrito propagirajo njegov nauk, ali pa rahlo prikrito na način junakovega utelešenja glavnih krščanskih vrednot, predvsem poštenosti, dobrote, pravičnosti in dobrosrčnosti. Kot je ugotovil že Hladnik²⁹, se zdi zamisel, da bi velik del antičnega korpusa lahko umestili med zgodnjekrščanske romane, povsem umestna, saj antika predstavlja propedeutiko Kristusovega nauka.

V SIBILINEM VETRU

Z izrazitim problematiziranjem krščanstva se srečamo v Rebulovem filozofskem romanu, kjer spoznamo različne drže kristjanov. Nemezijan se v svoji rodni Jacigiji v otroštvu pouči le o

²⁹ Hladnik, Čas v slovenskem zgodovinskem romanu, XXXVI. SSJKL: Zbornik predavanj (Ljubljana: FF Univerze v Ljubljani, 2000), 4.

praznovernih vražah. S krščanstvom se postopoma seznani šele v novem domu, kjer spozna, da tudi on veruje, vendar njegova vera ni splošno priznana, saj je to vera v lepoto jezika in poezije.

»Zakaj mi ni šlo v račun, da so bili drugi mitrovci, markioniti in kristjani? Saj sem postajal tudi jaz vernik. To je bila vera, ki je bila v središču Mnemozine, mati terpsihore in Uranije, Talije in Polihimije, svetla roditeljica muz. Ko sem bral, se mi je zdelo, da slišim njen sprelet v roju krilatih Ur – bral sem Homerja in hipokavst je odmeval od njegovih bitk kakor iz same luči.« (41)

Nemezijan ni »konfesionalni« vernik, a kljub temu živi po krščanskih načelih. Ostaja zvest zagovornik stoične filozofije, ta pa je po svojih načelih zelo blizu mlademu krščanstvu. Obema je skupno sporočilo lepote, dobrote, pravičnosti, poštenosti in morale. Kljub temu njegov notranji boj, nabit z dvomi, nikoli ni končan. Razume, da v odrešeniški princip veruje neuka Kvartilozija, a da so bogu, ki po njegovih merilih ni dober, saj dopušča trpljenje, podrejeni izobraženci, to mu predstavlja večno uganko. Čeprav se mu kristjani zdijo bolj odprti od ostalih ljudi, ga moti žaltava vdanost, ki sije iz njihovih obrazov. Junak življenje podredi iskanju neke težnje po spravi z vesoljem. Išče simetrijo med mero in misterijem, kar je zelo blizu krščanstva. Pisatelj to sožitje upovedi s pomočjo Okeanovih besed, ki jih ta posreduje svojim učencem v Vrtu usmiljenja.

Kvartilozija iz rodne Jacigije s seboj resda prinese črnega malika, ki ga kasneje nadomesti s kultom Izide, a postopoma oba zamenja za Kristusa. Ni bila izobražena tako kot njen brat, zato je njena vera preprosta, tako kot je preprosto tudi njeno življenje. V tribunovi hiši pomiva kopalnice in se vsa vdana pripravlja na krst, kot da ji je mar le njen gospod. Celo potem, ko jo tribun skupaj z ostalimi palestinci po Pijevem odloku prežene iz vile, njena vera ne usahne, ampak se celo okrepi. Ko o tem spregovori s svojim bratom, se nam njena preprosta vdanost in globoka vera v vsej veličini odkrijeta pred očmi. *»Kakor videnje je bilo.« In v hipu je bila spet v svoji mistiki. »Kvartilozija, no,« sem rekel žalostno. »Da ne boš mislil, da je bilo to z očmi,« je rekla vsa svetla v svojih coklicah. »To je bilo drugače: bil je samo občutek. Občutek da sem nekam položena in da je vse okrog mene tako čudovito prav. Nekako tako mi je bilo, kakor če po končanem delu pogledam po pospravljeni kuhinji: vse je lepo na svojem mestu, vse pometeno, vse v svetlobi. Tako tudi takrat, samo v neznanski povečavi: sonce lepo visi na svojem mestu kot zlat globus in tudi zemlja je lepo pospravljena na vse strani, s snažno prigrabljenimi njivami, in v isti svetli red sem vklenjena tudi sama. Takrat se prav nič ne bi moglo zgoditi, da ne bi bilo prav. Tako sem se počutila kakor kamen, ki lahko pade kamorkoli, pa je zmerom v svojem miru. Svetal kamen sem bila v božjem naročju.« (105)*

Enako ponižno sprejme tudi svoj zakon s pijancem. Čeprav se je spočetka želela zaobljubiti devištvu, kasneje sklene poroko, ki pa ji prinese le žalost. Vendar ne klone, saj kot prava kristjanka veruje v večno življenje, ko bo tuzemsko trpljenje poplačano z onstransko milostjo.

Podobno kot Kvartilozija tudi Nemezijanova prva ljubezen Psiha ne dvomi v milost gospoda, ki jo novim vernikom razkriva arhiprezbiter palestinske mistike Serapion. H Kristusovemu nauku jo determinira že samo ime Psiha, ki je grški izraz za enega bistvenih elementov krščanstva, dušo. Psiha je vero potrebovala, da je z njo zapolnila vrzel domovine, ki je ni nikoli poznala. Kot petletna najdenka je bila kupljena na trgu, kako je prišla tja in kdo ter od kot so njeni starši, ni vedela. Preden se je dala krstiti, je od občutka izgubljenosti velikokrat jokala. Šele po sprejetju Jezusa se je umirila in začutila globoko umirjenost, po kateri je prej le hlepela. Čeprav je Nemezijana ljubila, se mu telesno ni predala, saj je bila krepost vrlina, v katero je globoko verjela. Celo tako globoko, da je raje kot njeno izgubo sprejela smrt, v katero je skočila, ko se je hotela ubraniti nasilnosti novega gospodarja, pri katerem je živela, ko je zapustila Hišo tragedijo.

Po krščanskih načelih, a v različnih inačicah živi še cela vrsta ostalih junakov romana. Povsem drugačen od Psihine in Kvartilozijine vere v večno življenje je stvaren in nemističen Kvodvult, ki na ladji Amfitrito novači ljudi za krščanstvo. Bolj kot maščevanje zagovarja mir in usmiljenje. Nemezijanov sošolec Internuncij, v svoji vasi pod Kitajronom kljub splošnemu preganjanju krščanstvo s poučevanjem prenaša na mladi rod. Medtem ko njegova žena Principija po rojstvu mrtvega sina vero izgubi, jo žalosten dogodek v njem le še okrepi.

Kristjan, a le navzven ne pa po duši, je lažni republikanec Organik, ki Nemezijana skupaj z rojakom, Profuturo, ki poleg krščanstva spoštuje vse vere, navduši za idejo republike. Njegovo dejanje ni iskreno, saj se kasneje izkaže, da dela za IFS in oba izda. Krščanska drža ga je zapustila v trenutku, ko je bil zaradi nje obsojen na smrt. V zameno za življenje je vero zapustil, kristjane in republikance pa izdajal oblasti.

Hedonistično uživanje vsega lepega in dobrega je stil življenja, ki označuje Laterana. Življenje, popolnoma nasprotno od krščanskih načel, mu je blizu vse dokler ne sreča kristjanke Eksuperije. Da se krstiti, na koncu pa v boju za pravo vero v areni celo umre.

Podobno tudi njegov oče, tribun Kvint Furij Apulej, na začetku krščanstva ne priznava. Celo več. Kot predstavnik oblasti ga preganja in ko Antonin August Pij izda odlok, tribun odpusti vse, ki se prištevajo k palestincem. Obenem vestno piše delo Protigalilejec. Sčasoma postane

brezbrižen do vseh ver, a pri kristjanih ga še vedno moti to, da govorijo o resnici. On namreč verjame le v resnico imperija. Vendar ko zboli, svoje mnenje postopoma spremeni. Tik pred smrtjo povzroči škandal, saj k sebi pokliče kristjana Kvodvulta. Slednji nato Nemezijanu zaupa, da se tribun kljub vsemu ni hotel krstiti.

POD SVOBODNIM SONCEM

Moč krščanstva pooseblja Irena, za katero Slodnjak³⁰ meni, da je skoraj eterična predstavica najboljših prvin grške in krščanske kulture. V njej so utelešene skupne vrline Slovenov in Bizantincev, saj ni pozabila na rodno domovino, obenem pa je že sprejela novo vero, ki predstavlja prihodnost naroda. Bralcu se včasih zazdi, da je njen povsem neomadeževan značaj, ki mestoma dela reklamo za krščanstvo, celo preveč idealiziran. Ko se zaljubi v rojaka Iztoka, se na vso moč trudi, da bi ga spreobrnila. Ponoči se skrivaj sestaja z njim in mu bere evangelij, s tem pa v nevarnost postavlja svoje lastno življenje. Iztok se novi veri prepušča le zaradi ljubezni do nje, Irena pa v mislih sanjari o Slovenovi hvaležnosti, ko mu bo razkrila lepote krščanstva. Sanjarjenje jo tako navdušuje, da ji celo narava pritruje. *»Ireni je nova misel prevzela vso dušo. Zamislila se je v apostolski posel, gledala Iztoka, kako žejno bere evangelij, kako hvaležno ji gleda v lice, ker mu je pregnala temo malikov. Vesele sape so dahnile v njeno valovito obleko, mirte so šumele, pinije so šepetale v mračnih vrhovih /.../ Njeno srce je objel sladek nemir, njena duša se je že pogovarjala z Iztokom.«* (155)

ZADNJI DNEVI V OGLEJU

Carli zgodovinsko snov uporabi za upovedovanje ideje o trdnosti katolištva, ki so ji zavezani vsi glavni akterji zgodbe: Evdora, Marij, Sever, Menapij, Digna in Honorija. Zgodba se dogaja v 5. stoletju, ko je krščanska vera že bila priznana za državno vero, tako da so Oglejčani krščanstvo že skoraj v celoti sprejeli.

Hčerko poveljnika oglejske posadke in najvišjega mestnega uradnika Menapija, Evdoro na samem začetku zgodbe spoznamo v templju, kjer se pripravlja na zakrament svetega krsta. Njena vera je globoka in vdana, saj ne skopni niti v najhujših trenutkih. Ko vse kaže, da bo Oglej padel, sprejme usodo in najde smisel tragedije. Verjame, da je padec božja kazen za grehe njenih prednikov, ki so zaslužnili tujce, oni pa se morajo sedaj pokoriti za njihova zla

³⁰ Anton Slodnjak, Slovensko slovstvo: Ob tisočletnici Brižinskih spomenikov (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1968), 307.

dejanja. Ko Menapij, ranjen od sovražnikove puščice, umira, hčeri naroča, naj ostane zvesta Mariju, predvsem pa krščanskim načelom. *»Ohrani večno zvestobo svojemu Mariju, naj bo, kar hoče, nikdar, nikdar ne dvomi nad njim. Ponavljam – srečna boš le z njim. Toda božja previdnost le vlada in ohranjuje vse: zato ljubi boga, najboljšega Očeta, spoštuj vedno zapovedi svete vere, ne zabi nikdar, da si katoliška kristjanka!«* (-73)

Oglej pade, a glavna junaka preživita, z njima pa tudi krščanska vera. Krščanstvo se v tem delu tesno navezuje na ljubezen in domovino. Menapij tik pred smrtjo takole pouči svojo hčer: *»To geslo: vse za Boga, narod in domovino, je geslo vseh poštenih ljudi: če eno ali drugo manjka, že ni več popolno.«* (73). Na koncu, ko Oglej pade, se Marij in Evdora nasmehmeta ob stavku, ki povzema sporočilo povesti: *»Vse je minljivo,«* reče Marij in se smehlja, *»le prava ljubezen na krščanski podlagi je stalna, kaj ne?«* (108)

JANTARSKA ZVEZA

Zametke krščanske ideologije pozoren bralec najde tudi v Jantarski zvezi. V osemindvajsetem poglavju se trgovec iz Zovice, Žarnov oče, zaradi kostenice ponovno odpravi v toplice. Med razmišljanjem o rimskih bogovih, ki naj bi pregnali venetske, k njemu pristopi služabnik ter mu prišepne skrivnost, ki naj bi mu jo zaupal modrec. *»Rekel mi je, da je Bog en sam in edini ... Da je naš ljubeči stvarnik /.../ Mož je govoril, da mora človek pravega boga šele najti ... Rekel je, da vladata v svetu krivoverstvo in praznoverstvo, pravi bog pa bo ta stari svet premagal in pomagal ljudem na pot sprave in miru /.../. Da ne bo več vojn med narodi, da bo vladalo ravnotežje med velikimi in malimi, med mogočnim in slabotnim, med bogatim in revnim /.../. Ravnotežje ljubezni in pravičnosti ...«* (359–360)

ARGONAVTI

O krščanstvu v neposredni obliki pri Argonavtih ne moremo govoriti. Zgodba se namreč dogaja v mitološkem času, daleč preden se je krščanstvo sploh pojavilo. Pa vendar pozoren bralec na določenih mestih skozi usta nastopajočih oseb zasledi nekakšne vizionarske napovedi boga, ki bo izpodrinil ostale in zavladal nad širnim svetom. Ko Jazon ne najde miru in se razdvojen sprašuje o smislu življenja, izgovori naslednje besede. *»Kaj je življenje? /.../ Kaj je sploh človek? Čemu živi? Od kod je v nas toliko razdvojenosti, toliko nerazrešljivega in neznanega? Kdo nas je napolnil s to zmedo? Bogovi? Ali si nismo teh bogov ustvarili mi sami, ljudje, ustvarili po svoji lastni zmedi? Ali so res bogovi ali jih ni? Kako bi si mogli brez vere vanje sploh razlagati obstoj*

vsega tega, česar naš razum ne doume in morda nikoli ne bo doumel? Da, nekje mora biti višja volja, ki urejuje vse to, zakaj in čemu mora biti tako in ne drugače. Ta volja je bog. Eden? Da, samo eden morebiti, eden, ki je prazáčetek in prakonec vsega.» (Argonavti, 2. del, 45)

Medeja ob smrti brata Absirta podvomi v nauke svoje vere. Potolaži jo misel, da človek po smrti ne more biti le senca na poti k Hadu, ampak duša, ki je nekaj božanskega. Podobno kot Jazon in Medeja razmišlja tudi Kirka. Pravi, da bo nekoč napočil dan, ko se bo Olimp dvignil in bo nad vesoljstvom, tako kot že na samem prazáčetku, zavládala ena sama božja volja.

8.1. OSTANKI POGANSKEGA VEROVANJA

Medtem ko mlajši rod vraževerje izpodriva z vero v enega boga, ki mu je namenjena prihodnost, predstavniki starejše populacije še vedno verujejo v stara poganska božanstva – Morano,³¹ Triglava, Peruna,³² Dažboga³³ in Premnoga, poleg njih pa še v pasjeglavce, volkodlake, vedomce, vile in čarovnike. A ker so pred prihodom Rimljanov naše ozemlje naseljevali predvsem Kelti in Iliri, so se rimska božanstva prepletala z njihovimi, pa tudi z božanstvi staroselcev, ki so že prvotno živeli na tem območju. Poznali so Diano³⁴, Belena³⁵, Silvanusa ali Silvana³⁶ Norejo ali Nerejo,³⁷ Cernunnosa,³⁸ Latobiusa.³⁹

POD SVOBODNIM SONCEM

Naklonjeni poganskim bogovom so staroselci Sloveni. Ko se pripravljajo na spopad s Hilbudijevo vojsko, starešine in svečeniki pripravijo goreč oltar, na katerega naložijo daritve: najlepšo pšenico, dehteče azijsko olje in belo jagnje, Iztokov oče Svarun pa zmoli prošnjo bogovom. *»Daždbog mogočni, ki odpiraš roko in seješ setve in polniš hrame, ki plodiš črede ovac in pitaš goved, usmili se nas! Ne daj, da bi bili prazni tvoji žrtveniki, ko bi nam sovražnik poteptal njive, ugrabil goved, odgnal ovce. Usmili se nas! Veles⁴⁰, ki varuješ pašnike, odvrni sovražno kopito od zelenih vrat! Perun, sproži strelo in grom, ukroti bese, nadeni Morani vrv, da nam prizanese – dovolj*

³¹ Slovanska boginja smrti.

³² Praslovanski bog groma, tudi bog vojščakov.

³³ Slovanski bog sonca, Svarogov sin.

³⁴ Italska boginja gozdnatih pokrajin in neukročene narave, zaščitnica žensk.

³⁵ Keltski bog svetlobe.

³⁶ Rimski bog gozda in polja, zavetnik vrtov, dreves, rastlin in živali v gozdu in na polju.

³⁷ Zaščitnica Noriškega kraljestva, tudi mati ilirskega rodu.

³⁸ Keltskega boga plodnosti in gospodarja živali.

³⁹ Plemenski bog Latobijcev.

⁴⁰ Slovanski bog čred, imetja in podzemnega sveta.

ji bodi naših mrtvih sinov! Svetovit,⁴¹ ki gledaš z enim samim očesom po vsej zemlji, pokaži nam sovražnika, da ga uzro naše puščice, da ga zadene kopje in mu naše sekire razkoljejo glave. Usmili se nas!» (11)

TUJEC V EMONI

Poleg kristjanov – pravih ali le tistih, ki se pretvarjajo – v romanu spoznamo osebe, ki svoje poganske preteklosti ne zanikajo. Prava poganka je prav gotovo Aurelijina zvesta služabnica Ennina, ki časti Eskulapa,⁴² in verjame v drevesa in kamne, ki utelešajo duše mrtvih prednikov, v vero, ki človeka enači z naravnimi silami. Čeprav je prepovedano, se udeležuje poganskega običaja za praznik pomladi in pomladno-poletne plodnosti, kjer na oltarju zažigajo kadila, darujejo živali in prižigajo kresove, da s plesom ponazorijo pot sonca po svoji krožnici.

Aurelia se je zaradi cesarjevega ukaza že pokristjanila, vendar njena vera ni pristna, saj še vedno zaupa le starim bogovom. Ko se po rešitvi iz ječe vsi znajdejo v nevarnosti, boginji Izidi obljubi svetišče v zameno za njeno pomoč. Zdravnik, suženj Firmidius, bolj kot veri v odrešenje zaupa moči naravnih zdravil. V njegovi hiši žrtvenik Eskulapu še vedno stoji, vendar le kot okras in spomin. Njegova vera je usmerjena v naravo in njenim zakonom, ki jim je podvrženo vse mrtvo in živo stvarstvo.

JANTARSKA ZVEZA

Vzporedno s fabulo se bralec sledečega dela seznani z božanstvi, vraževerjem in običaji različnih ljudstev. Mitologija ljudi, ki živijo ob jantarski poti, je bogata in v romanu velikokrat ponazorjena z vmesnimi zgodbicami o lokalnih vražah, čudežih in čarovništvu. Veneti verjamejo v svoje bogove in duhove. Vraževerje jim je blizu, saj za povsem naravne pojave krivijo nadnaravna bitja.

Trgovec za svojo bolezen krivi samega zlobnega duha Temenčka, ki naj bi mu v mozeg zalučal kamen. Da bi kostenico pozdravil, obiskuje toplice, posvečene Tromožju, zaščitniku venetske dežele. V svetišču se predaja zdravilni vodi, ki jo ubogim ljudem iz najglobljih zemljinih skrivnosti ponuja mogočni bog Premnog, bog teme, ki naj bi živel v podzemnih

⁴¹ Slovanski vrhovni bog, obenem tudi bog vojne in zaščitnik kmetovalcev.

⁴² Rimski bog zdravilstva.

kraških jamah. Vendar venetske bogove izpodrivajo rimski. O tem priča kip boginje gozdov Silvane, ki se bohota pred vhodom svetišča.

Na poti se ustavita pri možu, ki ju pouči o domačih božanstvih. Ljudje tam verujejo v Triglava, mogočnega boga zemlje, neba in pekla, in v Peruna. Tuji jim niso niti črti, velika baba, škratje in drevesa življenja. Zanimive so zgodbe, o bogu smrti uničenja in maščevanja, Morani, pa o uporni zvezdi, ki jo gospodar neba prežene z neba, ki jih pripoveduje Močen, da si z njimi krajša čas. Kot v Bohinjčevi povesti, se tudi tu srečamo z motivom sončnega mrka. Vraževerni ljudje verjamejo, da napoveduje konec sveta. Na vratih gostilne v Postojami visita obeska iz mišjih kosti, ki naj bi varovala ljudi pred zlim duhovom in urokom. Običaja, ki ju Veneti vestno nadaljujejo, sta tudi majski praznik zemljin in zimski dnevi duhov teme.

BOBRI

Bobri tematizirajo obdobje koliščarjev. To je čas, ko so območje današnjega barja naseljevali staroselci, ki so tam živeli daleč pred naselitvijo Slovanov. Njihova kultura je bila preprosta. Narava je pomenila glavni vir preživetja, zato so živeli v tesnem sožitju z njo. Verovali so v vekovečno mater zemljo, katere kipec je imel Ostrorogi Jelen pribit na steno nad ognjiščem v svoji koči. Glavar Velikega jezera je njeno naravno moč zelo spoštoval. Ko je daljnoviden mož zaslutil prihod pogoltnih tujcev, ki bodo ogrozili obstoj njegovega selišča, je za navdih zaprosil božansko bitje. *»Ti, vekovečna mati zemlja. Po tvojem navdihu sem požgal goščave in prekopal laze, da vsako leto znova sejem žito. Ti mu daješ rasti, ti ga zoriš, ti ga varuješ toče. Ti, ki si rodovitnost sama, ki vse hraniš in živiš./.../ Spet zori pšenica, odvrni točo od nje, vekovečna. /.../ O, velika mati! Kakor pšenica na Brdu zori meni setev mojega življenja. Ne pusti, da bi drugi želi.«* (15)

Nadnaravni bitji sta tudi na Triglavu živeča Blisk in Grom, v katera verujejo. Skrivnostna moč belega bobra pa je tako velika, da se mu sam Jelen pokloni, s tem ko daruje srce in možgane tura, lovskega plena, zaradi katerega ga spoštuje celo pleme.

Daljnoviden ni le glavar jezera, tudi njegova tašča, vračilja Bela Ovca, v modrosti nič ne zaostaja za njim. Da kolišča ne bi zasedli tujci, se žrtvuje Nevidnemu. Razjezila so ga dekleta, ki so se predala argonavtom, a svoje krivde niso plačala z prostovoljno utopitvijo v močvirju, zato slednje stori ona, da vsaj delno potolaži nad oblaki živeče božanstvo. Vera v božjo pravičnost je skupna vsem koliščarjem. Ko Jelenovega sina Orla zasledujejo volkovi, ta razmišlja, da mu jih je poslal sam Nevidni, ker si je za trenutek zaželel bratove neveste.

Lastne jezerjanom na različne praznoverne navade, uroki in običaji. Darovanja na grobu za duše umrlih, pa zažiganje brinovih vejic, s katerimi preženejo morebitne uroke. Slednjim so namenjene še različne verižice, najučinkovitejša naj bi bila glavarjeva, na kateri sta nanizana podočnika orjaškega jelena.

8.2. PREPLET POGANSKEGA IN KRŠČANSKEGA SVETA

Že v prejšnjem poglavju sem navedla razlog, ki je pogojeval, da so na tem območju sobivala različna božanstva. V romanu *Pod svobodnim soncem* se starejši rod še pokori nekdanji kulturi, mlajši pa stremi za enoboštvom. Drugače je v delu *Tujec v Emoni*, kjer poganstvo že preganjajo, krščanstvo pa je le navidezno. Pa vendarle povezovalna nit obe deli pelje v isto smer: poganstvo je preteklost, v krščanstvu se vidi sedanost.

POD SVOBODNIM SONCEM

Finžgarjev roman, ki je po času literarnega dogajanja najmlajši, saj sega v čas 6. stoletja, pred našimi očmi odkriva svet, kjer se poganska preteklost srečuje s krščansko sedanostjo. Medtem ko starejši rod še zaupa poganskim bogovom, se mu mlajši vse bolj oddaljuje.

Pogan Iztok je edini v romanu, ki čuti močno duševno razdvojenost. Na eni strani je domovina s poganskimi bogovi, na drugi Irena s Kristom. Čeprav se postopoma nagiba k ljubezni, popolne verske spreobrnitve, ki bi jo zapečatil krst, ne doživi. Iztoka rojaki izvolijo v zbor starešin ravno zato, ker menijo, da so z njim bogovi. Svetovit naj bi mu v temi pokazal sovražnika in ga navdihoval z modrimi besedami, Daždbog pa pred sovražniki varoval polje in čredo. Iztok res ni kristjan, vendar podobno kot Rebulov Nemezijan tudi on ravna po krščanskih načelih. Ko se despojna preoblečena predstavi za Ireno in pod to pretvezo ljubkuje Slovena, jo ta po razkritju označi za prešuštnico, saj spoštuje sedmo božjo zapoved. Sprva krščanskega boga zaničuje, saj mu tako kot Nemezijan očita, da dopušča krivice. V to skuša prepričati tudi svojo ljubezen. »Irena, če bi rekel, da so tvoji bogovi laž, bi te razžalil. Veš pa sama, da so naši bogovi bolši od vaših. Bogovi, ki uče Upravdo moriti nedolžne, prelivati kri, o bogovi despojne, verolomnice, o molči mi o teh bogovih, Iztok jih zaničuje, kakor zaničuje te, ki vanje verujejo.« (156)

Kasneje ga sicer prepriča, da bere evangelij, a to ne počne zaradi hrepenenja spoznati Irenino vero niti zato, da bi zatajil lastne bogove, bere ga le, ker ona tako želi. Vendar sočasno z dvomom v stare bogove raste vera v Jezusa. Ko na poti domov razmišlja o Irenini usodi, iz

njegove duše privrejo besede: »Samo njo, Ireno, sveto, čisto, mojo edino mi daj – po Kristu, Gospodu njenem!« (293) Vse se srečno izteče, a Iztok slutí, da mu bogovi niso več naklonjeni. Zakramenta svetega krsta res ne prejme, a smer, v katero se giblje njegova vera, ostaja nedvoumna.

TUJEC V EMONI

Miheličeva s pomočjo krščanstva prikaže izrojenost in pokvarjenost emonske družbe. Tako kot v Ogleju, je tudi v Emoni krščanstvo uradna vera, vendar poganstvo v različnih oblikah še vedno uhaja na dan.

Za pravega kristjana se s svojim načinom življenja izkaže le emonski župan Bassidius, čeprav je tudi on nekoč molil k poganskim bogovom. Njegova prva poroka je namreč potekala povsem v slogu poganskih običajev. Prisotna je bila vedeževalka, duhovnik pa ju je pred oltarjem Junone⁴³ priporočil Tellusu⁴⁴ in Cereri⁴⁵. Po njeni smrti pa je kot sam pravi s telesom in dušo prestopila v krščansko vero. Vendar bralec kmalu sprevidi, da se povsem tudi on še ni otresel starega mišljenja, saj govori o vražah in mračnih znamenjih – zvezdi repatici in skovirju, ki naj bi cesarju napovedala usodo. Celo čarovnice mu niso tuje, kajti Hela, Germanka, ki jo je posilil, naj bi ga uročila in mu odvzela moško moč. Pred njegovo hišo sta nekoč stala kipa favnov⁴⁶ in nimf⁴⁷. Ko se je pokristjanil, ju je odstranil, zaradi umetniške vrednosti pa je kljub novi veri obdržal kip Diane.

Ostali vero izražajo le navzven, v resnici pa s svojim obnašanjem sramotijo krščanske vrednote. Prepletanje starega z novim in izkoriščanje krščanstva v pridobitniške namene nazorno ponazorijo Stubbilove besede. »*Novo izpodriva staro, vendar nikoli ne tako zelo, da se ne bi mešali stari bogovi, čeprav na skrivem, v novo vero, ki govori o enakosti vseh pred božjim prestolom in zveličanju pravičnih v raj. Kakor se mešajo stare šege in navade v način življenja, ki naj bi bil nov, pa tudi pohlepa po oblasti in bogastvu ni mogoče izkoreniniti, naj imajo tisti, ki vladajo na ustih še toliko plemenitih in človekoljubnih besed.*« (37)

⁴³ Rimska boginja mati in boginja neba, zaščitnica žena, zakonske zveze in poroda.

⁴⁴ Rimska boginja zemlje in rastlinstva, boginja žitnega polja ter posebitve rodovitne zemlje.

⁴⁵ Rimska boginja zemlje in boginja mati, boginja žit in kmečkega življenja, utemeljiteljica zakonodaje in civilizacije.

⁴⁶ Rimski gozdni demoni.

⁴⁷ Grške deviške boginje in posebitve naravnih sil.

Maximus in njegov ljubimec Smaragdus sta se dala krstiti le zato, ker naj bi sprejetje nove vere pomenilo dokaz državlanske zvestobe. Svetohlinstvo je lastnost, lastna samemu prefektu Faustinusu, ki vero izrablja za sredstvo rovarjenja zoper župana. Basidiusu očita sodelovanje s tujcem, obenem pa ga opozori na kip Diane, postavljene na njegovem vrtu. Vse to počne z namenom, da bi nasprotniku spodmaknil stolček, kajti nedvoumno je, da je pravi kristjan le župan.

Dejanje, vredno najvišje obsodbe, je ravnanje cerkve v primeru človeške stiske. Njena moralna spornost postane jasna, ko v zameno za posredovanje pri Marcellini rešitvi iz ječe, škof od Aurelije Valentine zahteva vse njeno premoženje, vključno z graščino v Ranniculumu. Podkupljivost cerkve in njen pohlep po denarju zgodbe sicer ne razpleteta, vsekakor pa dodatno osvetlita moralno izprijenost takratne emonske družbe.

8.3. PREPLET (KRŠČANSKEGA), POGANSKEGA IN ANTIČNO-MITOLOŠKEGA VEROVANJA

Podobne ugotovitve, kot smo jih že navedli, lahko sklenemo tudi na tem mestu. Staroselci v svoje življenje niso sprejeli le novih navad in običajev, ampak tudi religijo. V naslednjih treh delih sem zasledila obe kulturi, ki se postopoma asimilirata, kasneje pa pripravita prostor za novemu bogu.

ZADNJI DNEVI V OGLEJU

Kar smo trdili za Finžgarjevo delo, lahko tudi za slednje, pa vendar ti drobci preteklosti še soobstajajo z novo vero. Oglejčani se poganskih bogov le še medlo spominjajo, a Belinov⁴⁸ in Jupitrov⁴⁹ tempelj jih opozarja na njihove korenine, ko so poleg keltskih in slovanskih verovali še v antične. Njihovih častilcev je malo, nekaj jih je ostalo le še na vzhodu. O poganski zgodovini Evgenijo pouči njena mama Honorija, ko ji pripoveduje o hrabrih, a surovih Panoncih, Karnih in Noričanih, ki še vedno verujejo v Belina.

Oglej se pripravlja na spopad, v Belinovem templju, kjer stojijo še kipi rimskih bogov: Apolona,⁵⁰ Jupitra, Junone, Marsa⁵¹ in Merkurja,⁵² pa zadnji oglejski poganski duhoven

⁴⁸ Demon, ki ga ima ljudstvo na Tolminskem za velikega zdravitelja ali tudi keltski bog Belenus, zavetnik pastirjev.

⁴⁹ Rimski bog svetlobe in neba, bog vremena in zaščitnik prava, reda in zvestobe.

⁵⁰ Sin Zeusa in Leto, bil je bog lepote, zdravilstva in tudi kuge.

⁵¹ Bog vojne.

nagovarja Belina, toži o žalostnih novih časih, ko so ljudje pozabili na stara božanstva in novemu bogu priznava premoč. »Galilejec, mogočen si! Pred teboj so kljub vsej sili, katero so imeli naši pradedi v rokah, zginile trume naših duhovnov, zginila je rimska moč, Jupitru je padla strela iz rok in mladenič Belin je postal enak tresočemu se starčku; v njegovo svetišče pricaplja le še z dežele kak boren suženj. Ah... Jud ti zapeljivi, sin naroda, ki ga je Rimljan tolikokrat uničil, zmagal si, zmagal ... Oj, s čim bomo živeli? Prekleti ...« (27)

Na drugi stani mesta Menapij poučuje Marija o boginji Isis⁵³ ter mu postreže s podatkom, da so Oglejčani pogansko boginjo častili vse do leta 389, ko je cesar Teodozij, po prizadevanjih milanskega škofa Ambroža izdal ukaz, naj se poderejo vsi kipi poganskih bogov.

Ko se bojem pridruži poganska legija, pade poslednji Belinov duhoven. Z njegovo smrtjo je poganstvo v Ogleju dokončno pozabljeno. Poganska vera je seveda lastna tudi Hunom. Njihovo praznoverje je še posebej vidno v trenutku, ko poglavar Atila stoji pred odločitvijo, ali naj zid podre ali naj se umakne. Takrat z obzidnega stolpa vzleti štoklja, zmedeno zaokroži, nato pa se vrne po mladiča, da skupaj z njim odleti. Atila to razume kot božje znamenje, ki mu veli, naj napade Oglej.

8.4. PREPLET POGANSKEGA IN ANTIČNO-MITOLOŠKEGA VEROVANJA

NORIŠKA RAPSODIJA

Nasprotje med starim poganskim in novim rimljanskim obdobjem v Noriški rapsodiji na izredno nazoren in velikokrat celo poučen način pisateljica reprezentira s podrobnim opisovanjem različnih verskih navad ljudstev: Ilirov, Keltov in Rimljanov. Z vpletanjem različnih verskih zgodbic pripovedovalec bralca pouči o dogodkih, po katerih so stara božanstva zamenjala nova, o verskih navadah, darovanjih, pa tudi o izvoru posameznih bogov.

Protagonistka romana Nereja je svoje ime dobila po boginji noriške dežele in materi ilirskega rodu Nereji, ki naj bi v ogrožajočih časih predstavljala čuvarko noriške svobode. Sončni bog Melesok naj bi boginjo oplodil, nato pa ji podaril rodnost za toliko časa, da bo prazni svet napolnila z ljudmi, ki se bodo nato sami plodili naprej.

⁵² Bog trgovine.

⁵³ Ali Izida, rimska boginja neba, ki so jo častili tudi v naših krajih.

Kasneje so deželo poselili Kelti in s seboj prinesli svoja moška božanstva. Častili so vojnega boga Latobija, boginjo rek Asunto, in Silvana. Medtem ko Iliri svojim bogovom darujejo le žito in vino, Kelti na žrtveni ogenj polagajo ovce in jagnje. Ko samooklicani svečeniki razglasijo, da so jih nagovorili bogovi, po deželi zakurijo ognje očiščevanja in sprave. Nerejin prijatelj, Silvanu posvečen svečenik Vindonij, podvomi v svečenikovo verodostojnost, saj bogovi, v katere verujejo, s človekom nikoli ne spregovorijo.

A keltski bogovi so se kmalu asimilirali z ilirskimi in izgubili del svoje moči. Nereje res niso več tako goreče častili, a Latobij se je iz strašnega boga podzemlja in teme prelevil v prijaznega junaka s čelado in mečem, kateremu so se ljudje priprošali v nevarnih časih. Asunta je Ilirom predstavljala vilo in varuhinjo studencev, s priseljenci in z razvojem novih rečnih poti pa so jo povišali v boginjo. Noričani so za največji praznik priznavali poletni praznik boginje Nereje, o prvi polni luni so se veselili pomladanskega praznika boga Silvana, ob večerih na trgu pa plesali ples očiščevanja in peli spokorne pesmi.

S prihodom Rimljanov so čaščenja nekaterih bogov počasi izginila. Rimljani so prinesli svoja, prevzeli pa so tudi nekatera staroselska, saj so še vedno častili boginjo Asunto. Gaj Valerij Kvint Nereji razlaga, da za dve svetišči niso imeli denarja niti prostora, zato so Junono in Jupitra spravili pod eno streho. Ko Nereja prevara svojega bodočega moža, odide k sohi grške boginje Iris in jo prosi za znamenje, ki bo odločilo o njeni usodi. Da staroselci nove kulture ne sprejemajo popolnoma, pisateljica ponazori s pomočjo znanih mitoloških zgodb, v katere pa Noričani dvomijo. Druidski svečenik mit o Prometeju, ki naj bi bogovom ukradel ogenj, izpodbija z utemeljitvijo, da je ogenj na zemlji že od vsega začetka. Prav tako ne verjamejo v mit o bogu Kronosu, ki naj bi požrl svoje otroke.

KARNSKA KRALJICA

Vraževerna znamenja, podkrepljena s prerokovanji žreca in volhve Kare, uravnavajo ravnanja in navade istrskih plemen. Poklanjajo se svojim keltskim in ilirskim bogovom: bogu sonca, Belenu, bogu boja Hesu, in bogu trgovcev ter kupcev, Tevtatu, a svetovalno in nemalokrat celo odločujočo vlogo prepuščajo različnim znamenjem, ki jih vodijo med bojevanjem. Ko grmada, zažgana v čast Hesu, ne zagori, sodelujočim v daritvi zastane dih, kajti zlo znamenje napoveduje, da prihajajo težki časi. Slabih znamenj, v katera slepo zaupajo, je v zgodbi veliko. Nejasno usodo mladoporočencema Eni in Epulu napovedujeta dima na žrtveniku, ki namesto da bi se združila, ubereta ločeni poti.

Praznoverna znamenja pa ne strašijo le istrskih plemen, ampak tudi rimska. V mestu na sedmih gričih se razburjenost ob vesti o Manlijevem porazu na sovražnih tleh hipoma prelevi v največjo grozo, saj v Vestinem⁵⁴ svetišču ugasne večni ogenj – najhujše vseh zlih znamenj. Strah prebivalcev je s tem na vrhuncu, saj v vsem vidijo napoved propada: v ptiču sangualisu, ki ga dotlej v mestu nikoli niso zapazili, spoznajo simbol Ilirov, ki napadajo njihovo zemljo, v volu, ki naj bi ga nekdo slišal spregovoriti, pa barbare, ki so spregovorili na njihovi zemlji.

Vsa znamenja pa ne napovedujejo le zla. Ko orel – Jupitrov ptič, ki daje poroštvo moči in slave - preleti nebo nad usvojenim ozemljem, Rimljani v njem prepoznajo naklonjenost bogov, zato na tistem mestu zgradijo mesto in ga poimenujejo Akvileja.⁵⁵

8.5. ANTIČNA MITOLOGIJA

Božanstva grško-rimskega sveta, ki so jih prevzeli na naših tleh so predvsem: Jupiter, Junona, Eskulap, Apolon, Dioskuri, Ceres, Fortuna, Herkul, Ianus, Liber pater, Mars, Merkur, Minerva,⁵⁶ Nemesis, Viktorija,⁵⁷ Vulkan⁵⁸ in Venera.⁵⁹ Poleg njih so poznali še: genije, nimfe in hišne bogove: lare, penate in mane oziroma duhove umrlih. To verovanje pa ni prineslo le številna božanstva, ampak tudi praznoverna znamenja, običajno potrjena z različnimi prerokovanji. Žrtvovanje se je uveljavilo, ker so se ljudje bali jeze bogov. Njihovo naklonjenost so si skušali pridobiti z darovanjem različnih predmetov, pridelkov ali živali.

ARGONAVTI

Glede na to, da so Reharjevi argonavti v Kolhido potovali približno v 13. stoletju pred našim štetjem, je jasno, da v delu kar mrgoli praznovernih izrekov, bogov in mitoloških zgodb. Bogovi so nad vsemi. Imajo človeške lastnosti, saj so muhasti in ljubosumni, vendar je njihovo voljo potrebno spoštovati. Prerokbe se vedno uresničijo. Če se jim smrtnik poskuša izogniti, ga običajno čaka poguba.

Tudi v Reharjevi zgodbi ni izjem, saj se izreki bogov vedno znova uresničujejo. Uresniči se napoved, da bo Pelija s prestola vrgel sorodnik, ki bo bos stopil predenj. Kadar se Jazon

⁵⁴ Starodavna rimska boginja ognjišča.

⁵⁵ Aguila v latinščini pomeni orel.

⁵⁶ Italska boginja obrtniških in trgovskih bratovščin.

⁵⁷ Rimska boginja zmage.

⁵⁸ Zgodnje rimsko božanstvo, bog ognja.

⁵⁹ Prvotno italska boginja ljubezni.

znajde v situaciji, ko ne ve več naprej, mu pomagajo prerokbe, ki mu jih posreduje delfsko preročišče. Jazon bogove spoštuje, čeprav večkrat podvomi o njihovem obstoju. Kljub temu se na pot odpravi šele takrat, ko izve voljo boginje Here. Hera, Zeus, Pozejdon, Hermes, Artemida in druga božanstva s svojimi napovedmi ves čas bedijo nad mornarji. Sigejskega kralja ubije Heraklej – argonavt, ki je rešil njegovo hčer. Da pot nadaljujejo skozi danes slovenske kraje, je prav tako nečloveška volja. Vse, kar napovejo prebivalci Olimpa, se v romanu uresniči.

Čeprav je obstoj grških bogov s tem skoraj nedvoumen, nam pisatelj sporoča še drugo raven verovanja. Temne sile, ki junake vedno znova postavljajo pred preizkušnje, niso nadnaravni pojavi, ampak le delo zlih ljudi. Naloge, postavljene pred Jazona, ki se sprva zdijo neizvedljive, postanejo lahke, ko Medeja junaku razkrije njihovo pravo naravo. Celo Medeje čarovniške sposobnosti; spreminjanje vode v kri, pa lebdenje zlatega runa se izkažejo za navadne vraže, ki jim ostali vedno znova podležejo. Kolhidčanka praznovernost ljudi s pridom uporabi. Z močjo volje ustvari privid in ljudi oropa svobodne volje.

POD RIMSKIM ORLOM

Verovanje oseb v povesti ne predstavlja pomembnega elementa, saj ni več trdne zavesti o bogovih, zato bistveno ne vplivajo na njihovo ravnanje. Imena rimskih bogov in boginj se sicer pojavijo na več mestih, običajno gre za sklicevanja ali gole fraze, vendar junaki v njih ne verujejo. Predstavljajo jim le ostanek že skoraj nekdane kulture, ki se je v tej obliki ohranila le še kot navada ne pa kot prava vera.

Preobrat, ki da bralcu slutiti, da prastaro verovanje v bogove in z njim v strašljiva znamenja vendarle vsaj še med preprostejšim ljudstvom ni popolnoma zatrto in pozabljeno, se dogodi v zaključnem poglavju. Upornost in trmoglavost vojakov se hipoma razblinita, ko nebo sredi dneva zaradi luninega mrka prekrije tema. Ta napoved strašne groze vojake napolni z energijo, da pozabijo na lenobo in dokončajo gradnjo ceste.

8.6. VERSKI KULTI

Antična kultura je grško-rimsko mitologijo tudi na naših tleh postopoma nadomeščala z drugimi verovanji, prevzetimi predvsem z vzhoda. Nekateri Rimljani so častili egipčansko boginjo Isis (Izida), skupaj z bogom Serapisom, drugi so verovali v maloazijsko Kibelo. Pod

vplivom perzijskega kulta so v Rimu sprejeli še boga svetlobe Mitra, ki je po izročilu z zakolom belega bika osvetlil vesolje in svet. Ta kult je dosegel tudi naša tla.

8.6.1. ARIJANSTVO

Je nauk višjega duhovnika Arija v Aleksandriji, ki se je razširil v 4. stoletju našega štetja. Problem, kako združiti enoboštvo s predstavo o trojnosti Boga Očeta, Sina in Svetega duha, rešuje tako, da Kristusa predstavlja kot stvaritev Boga Očeta.⁶⁰

ZADNJI DNEVI V OGLEJU

Čeprav je, kot sem že zgoraj navedla, Oglej pokristjanjen, pa Kristusov nauk vse bolj izpodjeda kult arijanstva, ki se je razvil znotraj katoliške vere. Duhoven aleksandrijske cerkve v Egiptu, Arij, je zaradi svoje častilakomnosti predrzno napadel nauk o sveti Trojici. Trdil je, da Kristus ni bil eno bistvi z Očetom, ampak da je le božja stvar. Arijanci so svoje pristaše dobili v Oglejčanu Rufinu, ki novo vero izkoristi za rovarjenje zoper rimsko oblast. Verjame, da bo konec krščanstva obenem pomenil padec prestola. Arijanci bi tako dobili priložnost, da zavladajo svetu. Za idejo pridobi Grka Helija, vendar njun načrt ne uspe. Rufin umre, Heliji se zamegli um, arijanstva je z njima konec.

8.6.2. KULT TOVARIŠTVO DUHA ZEMLJE

PUBLIUS IN HISPALA

Rimski bogovi za sporočilo romana Publius in Hispala ne igrajo pomembne vloge, pač pa so le omenjeni kot sestavni element tedanjega življenja. Večina Rimljanov se srečuje v Belloninem⁶¹ svetišču, veruje v Jupitra in novega boga Eskulapa, ki naj bi se po verovanju v Epidaurusu preobrazil v kačo. Ti bogovi so omenjeni le kot simbol nečesa preživetega. Pozornost bralca je zato bolj kot k njim usmerjena h kultu, okoli katerega se plete osrednja zgodba dela.

Tovarištvo Duha zemlje oz. *sodalitas magnae deae* je v Rim razširil Grk Anonimus. Člani nove vere, ki je sorodna kultoma Veliki Materi in egiptovski Izidi, se med seboj pozdravljajo z geslom *vita vitae* – življenje življenja. Cilj njihovega druženja, ki mu v Rimu poveljuje vrhovna svečenica Paculla Annia, pa ni zgolj ponižno pobožen, ampak podobno kot pri

⁶⁰Seta Knop (ur.), *Antika: Leksikon* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1998), 51.

⁶¹ Rimska boginja vojne, Marsova sestra in spremljevalka.

arijancih v Carlijevi povesti, mnogo ambicioznejši. Ilegalno sestajanje po prostorih bratov Atinijev jim ne zadošča več. Izpodriniti templje, posvečene Junoni, Jupitru, Veneri, Diani ter drugim bogovom, je njihova prva stopnička, na katero se nameravajo povzpeti. In ko bo slava ostalih bogov otemnela, bodo pokazali svoj pravi obraz in zavzeli oblast v prestolnici.

Tudi Sempronius v snovanju zlih naklepov ni nič boljši. Delovanje kulta izkoristi za lastne izrojene namene. Na sestankih namreč vsakega novega posvečenca, ki noče sodelovati na razuzdanih orgijah, darujejo bogu Bacchu. Ker Sempronius meni, da ga pastorek Publius namerava nagnati od doma, ga prepričuje, naj se pridruži novi veri. Zlobnežu na srečo ne uspe. Ljubezen in oblast premagata sekto, ki ji podlega vse več ljudi. Glavne akterje: Anonima, Pacullo Annio, njena sinova Cerinnija, Lucija Opiternija in druge, ki so bili krivi umorov ter drugih hujših zločinov, so obsodili na smrt, ostale pa zaprli v mamertinske ječe.

9. LJUBEZENSKA TEMATIKA

Večna tema ljubezni ni izvzeta niti iz antične tematike. Prepleta se z obema že obravnavanima, zato je ne moremo opazovati izolirano in neodvisno od njiju. Ljubezenskim odnosom v romanih pripada različna funkcija. Čeprav ti običajno ne vplivajo na sam razplet zgodbe, ampak dogajanje le usmerjajo, vsebujejo nemalokrat tudi simbolni pomen.

9.1. VLOGA LJUBEZNI

Z motivom prve ter obenem prepovedane ljubezni se srečamo v romanu Mimi Malenšek. Nereja se nedolžne zaljubljenosti ne zaveda vse dotlej, ko odrasli neposlušnega sužnja kaznujejo. Z nerazumevanjem okolice se spopadata tudi Publius in Hispala. Njegovi starši si na vse načine prizadevajo, da bi ju ločili, saj fanta bivša sužnja po stanu ne dosega.

Argonavti že tako dolgo pot z ljubezenskimi intrigami še podaljšujejo. Kjerkoli se ustavijo, si spletajo nova gnezdeca, celo Jazon ni izvzet. Spomini na nežno svečenico, ki je prva prižgala plamen v njegovem srcu, izginejo, ko sreča razumevajočo amazonko Hipsipilo. Ta mu rodi otroka, a ko v Kolhidi spozna Medejo in se vanjo strastno zaljubi, pozabi celo nanj.

Za dokončno uresničitev prave ljubezni mora podobno kot mitološki junak tudi Rebulov Nemezijan prehoditi različne faze zaljubljenosti. Mladostno platonično razmerje s Psiho ostane telesno neomadeževano, saj možnost razvoja v pravo ljubezen grobo prekine njena smrt. Naslednja stopnja junaka povleče v samo jedro erotike. Viharno razmerje z razbrzdano Mameo ga telesno prebudi, a trajnost razmerja ni mogoča. Etični čut je močnejši od naslade, zato tribunovo vdovo brez slovesa zapusti. Oba pola, čutnega in strastnega, Nemezijan združi v Elektri. Njun odnos je ljubeč, spoštljiv, zrel ter miren in šele kot tak lahko postane za junaka osrečujoč. Ljubezen v obeh delih poleg neposrednega nosi tudi simboličen pomen vztrajnosti in neomajne vere v pravo ljubezen.

Ljubezen med Marcello in tujcem je že na začetku obsojena na propad, kajti oba sta obremenjena s krivdo, ki jima zaradi etičnega sporočila romana preprečuje srečen razplet. Pa vendar se pisateljica v celoti ne odreče upanju v lepšo, boljšo, moralnejšo družbo, ki jo predstavlja novorojeni otrok, sad grešne, a prave ljubezni. Otrok kot simbol čistosti prinaša nova obzorja, ki bodo nadomestila propadlo emonsko družbo.

Jalen prazgodovinsko dogajanje bralcu oriše tudi s pomočjo različnih ljubezenskih dogodivščin, ki so vpete v življenje koliščarja. Ta si družico izbira praviloma načrtno in premišljeno, saj se le tak vzorec izkaže za uspešnega in produktivnega. Čustva so razdiralna, saj predstavljajo le povod za konflikte, ki kasneje onemogočijo nadaljnje sobivanje nekoč prijateljskih ljudstev. Prihodnost predstavlja Srnjak, ki si svojo družico Zlatolaso Lipo izvoli razumno. Želi ji pomagati, da se izkoplje iz revščine. Plemenitost je torej tista vrlina, ki omogoča preživetje in kot taka predstavlja prihodnost naroda, ki bo poselil območje koliščarjev.

S simbolom vzvišene, nedotakljive ljubezni smo se srečali že pri argonavtu Jazonu in njegovi naklonjenosti do svečenice, nato pri Rebulovem Nemezijanu in simpatiji Psihi. Tudi Galec Katmel Eno tiho ljubi, a njegova ljubezen je zgolj platonična, saj spoštuje njen zakon.

9.2. LJUBEZENSKI TRIKOTNIKI S TIPIČNO SESTAVO

Podrobneje si bomo ogledali nekaj tipičnih ljubezenskih trikotnikov, za katere lahko trdimo, da praviloma ponazarjajo enako razmerje med vpletenimi. Na eni strani se za naklonjenost deklice, ki jo običajno odlikujejo same vrline, bori pošten, delaven in plemenit staroselec ali oseba, ki na simbolni ravni reprezentira staroselca, na drugi pa njeno srce želi osvojiti nemoralen in v vseh pogledih bralcu antipatičen Rimljan. Razplet je že vnaprej jasen. Da pa se tehcnica vsakokrat znova nagne v prid staroselcem, ni naključno. Vse je namreč podrejeno enemu samemu cilju: propagiranju in uveljavljanju narodnostne in, v kolikor so junaki kristjani ali vsaj z načinom svojega življenja poosebljajo krščanske vrednote, tudi krščanske ideje. Ljubezenske trikotnike zasledimo v vseh delih, nekateri so tipični, ostale pa bom obravnavala posebej.

DEKLE: dobra, poštena, pravična

STAROSELEC: plemenit, junaški,
dobrega srca

RIMLJAN: nemoralen in antipatičen

POD SVOBODNIM SONCEM

IRENA

IZTOK

AZBAD

Finžgarjev roman izpričuje vse zgoraj naštete tipične elemente. Na eni strani stoji moralno in značajsko neoporečen Sloven Iztok, na drugi pa poveljnik bizantinske konjenice, ljubosumni, slavohlepni in spletkarski Azbad. Oba se zaljubita v cesaričino dvorjanko, ponižno, preprosto, predvsem pa globokoverno Ireno. Ta v rojaku, ki sprva zaradi njene službe na sovražnem dvoru dvomi vanjo, prepozna pristno ljubezen, a v njuno zgodbo s svojimi spletkami posega častnik Azbad. Vse se srečno razplete, Bizantinec pod Slovenčevim mečem pade, srečna zaljubljenca pa se poročita in rodi se jima sedem otrok. Njuna poroka ne predstavlja le združitev dveh zaljubljenцев, ampak tudi simbol združitve vrlin, kulture in krščanstva. Ta združitev pa bo zagotovila obstoj naroda Slovencev.

POD RIMSKIM ORLOM

Čeprav Oklacija ni tipična staroselka, pa tudi Polijon ni povsem negativna oseba, za ponazoritev narodnostne ideje naslednji trikotnik vendarle spada med tipične.

OKLACIJA

KALVENCIJ

POLIJON

Lepa magistrova hči Oklacija je za ženo obljubljena pomembnemu tribunu Polijonu. Na tem mestu pa se zgodba zaplete. Bolj kot od staršev izbrani mož dekletu ugaja Panonec Kalvencij, ki pa je po stanu ne dosega, saj je navaden vojak. Vendar ko z junaškim vedenjem in nesebičnostjo iz krempljev smrti reši svojega nasprotnika, mu slednji iz hvaležnosti prepusti Oklacijo. Cesarjev sin Druz ga poviša v stotnika, s tem pa so odstranjene socialne razlike. Zaljubljenca se poročita in čez leto se jima rodi sinček, ki pa žal umre.

ZADNJI DNEVI V OGLEJU

Naslednje razmerje se razvije v prid krščanski ideji, zato ga prav tako lahko uvrstimo med tipična.

EVDORA

MARIJ

HELIJA

Oglejčanka Evdora postane razlog, da preračunljiv in zvijačen krivoverec, arijanec Helija, zasnuje načrt, s katerim bi se znebil svojega tekmeca, junaškega in pogumnega kristjana Marija. Načrtovan umor seveda spodleti, po padcu Ogleja zaljubljenca ločijo, a zvesta Evdora ne izgubi upanja. Čeprav misli, da je njen ljubi mrtev, dokončno zavrne Helijo. Užaljeni oboževalec jo napade, a ko jo v zadnjem trenutku Marij reši njegove maščevalnosti, se mu omrači um. Ljubezenska čustva so tu močno prepletena in pogojena z verskimi. Ker je Helija arijanec, je že na začetku jasno, da pri kristjanki z dvorjenjem ne bo uspel. Nasprotno pa je Mariju ravno zaradi prave veroizpovedi, uspeh zagotovljen. Plemenitost je nagrajena, izdajstvo pa kaznovano. V tem slogu avtor zaključi zgodbo. *»Vse je minljivo,« reče Marij in se smehlja, »le prava ljubezen na krščanski podlagi je stalna, kaj ne?« »Ah, da. Do groba in čez grob, o Marij!« pritrди Evdora in iskreno poljubi svojega sinčka. (108)*

9.3. LJUBEZENSKI TRIKOTNIKI Z NETIPIČNO SESTAVO

1. Vse tri osebe so staroselci, eden izmed njih je odpadnik.

BOBRI

ZORNA KALINA

OSTROROGI JELEN

PRESUKANI LISJAK

Z vidika morale kot ene bistvenih vrednot krščanstva, lahko slednji ljubezenski trikotnik razumemo kot razlog za razdor med nekoč bratskimi rodovi. Jezerjanka Zorna Kalina postane jabolko spora med očetom Ostrorogim Jelenom in njegovim sinom iz prvega zakona Presukanim Lisjakom. Kalino dobi oče, Lisjaka pa to vzpodbudi, da zapusti rodno kolišče in

se pridruži sosednjemu ljudstvu, ki ga vodi Jelenova sovražnica Košata Jelka. To postane zanj usodno, saj ga Jelka naščuva, da iz maščevanja napade lastnega brata in ga ubije. Ostrorogovci udarec vrnejo, Lisjak je ubit, Jelka pa pade v prepad.

NORIŠKA RAPSODIJA

NEREJA

KAAR

KETIL

Nereja se v mladih letih zaljubi v samovšečnega in malopridnega Panonca Ketila, ki jo osvoji z mladostnim šarmom in vihravostjo. Ta se kmalu prelevi v neodgovornost, saj mladenka zanosi, Ketil pa se strahopetno umakne. Pred sramotnim življenjem nezakonske matere jo reši Kaar, ki se z njo poroči. Svojo ženo neizmerno ljubi, ona mu naklonjenost vrača z brezpogojno vdanostjo, lojalnostjo in globokim spoštovanjem, prave ljubezni pa ne začuti. Kaar sluti njeno nesrečno preteklost, čuti se opeharjenega, vendar ji tega nikoli ne pokaže. Nihče ne razume, zakaj vedno tovariški Kaar v boju ne reši Ketila, le Nereja v dejanju prepozna tiho trpljenje, ki ga mož vse življenje nosi v sebi. Čeprav v zakonu tudi tiho trpita, sta vendarle brezpogojno vdana drug drugemu. To jima narekuje njun plemenit značaj, pa tudi plemiška vzgoja, ki sta je bila oba deležna. S tega vidika njuna poroka simbolizira spojitev dveh plemen, Norikov in Ilirov.

2. Vse tri osebe so prikazane kot pozitivne.

KARNSKA KRALJICA

ENA

EPUL

KATMEL

Posebnost ljubezenskega razmerja v tem delu je, da so vse tri osebe pozitivne. Ljubezenski trikotnik je tu le bežno nakazan, kajti Galec Katmel se kljub globokemu čustvu, ki ga goji do karnske kraljice, umakne, saj priznava svetost zakonske zveze, ki je močnejša od tihe naklonjenosti med njima. Kraljica sanjari o tujcu, a ljubezen do moža jo predrami. Spozna, da

ni grška Helena, s katero se primerja, Epulo ne Hektor in Katmel ne Ahil. Galec se umakne, svojo ljubezen pa dokaže s tem, ko s svojim življenjem reši Enino.

TUJEC V EMONI

MARCELLA

BASIDIUS

STRUBILLO

Marcella je poročena z ostarelim, a dobrim in pravičnim županom Basidiusom. Prava ljubezen med njima ne vzplamti, zato tudi fizična ljubezen ne zaživi. S prihodom tujca se v Emončanki prebudi strastno poželenje, ki se mu preda z vso močjo. Močna čustva v njej vzbudijo mešane občutke, saj ne ve, ali jo muči hrepenenje po neznanem ali želja po osvojitvi njegove duše. Dvomi preganjajo tudi Strubilla. Sprva ga vodi maščevanje, ki mu narekuje, naj z enakim vrne njenemu možu, ki si je nekoč njegovo mamo vzel za priležnico, kasneje pa se v Marcello resnično zaljubi. *»Toda kljub temu, da sem zaničeval njeno slabost, njeno odvisnost od dogodkov, si nisem mogel kaj, da ne bi bil spet občutil slabost, ki me je prešinila vsakokrat, kadar sem občutil njeno telo ob svojem. Naj je bila zdaj še tako zanemarjena njena zunanost, naj je obleka visela na nji, prepotena od bojazni in naporov, naj ni bila ta vitka ženska z visokimi, čvrstimi prsi več zmagovita, temveč ponižana in potrta, me je morda zdaj še bolj privlačila, še bolj sem občutil, da se želim spet izgubiti v nji, in celo verjel sem samemu sebi, ko sem jo potolažil, zavedajoč se že v naslednjem trenutku, da ne bom držal obljube, ker bi s tem izdal samega sebe.« (219)*

Njun odnos je že vnaprej obsojen na propad. Čeprav Basidius umre in Marcella s tujcem zanosi, se njune poti ločijo, kajti moralni propad, ki grozeče napoveduje katastrofo, zastruplja njuno ljubezen in onemogoča pozitiven razplet zgodbe.

3. Vsi so tujci, Rimljani oziroma Grki.

Kot ugotavlja Hladnik,⁶² Pleteršnikova povest za narodnostno idejo tudi v okviru ljubezenske tematike nima dosti pomena, delno le zaradi pokončnega držanja glavnega junaka, ki se ne ozira na smrt, če se mora boriti za plemenito idejo.

⁶² Miran Hladnik, Temeljni problemi zgodovinskega romana, SR XLIII/1-2 (1995).

PRVI DNEVI DRUGEGA TRIUMVIRATA

Pri sledeči povesti se zdi, da je bil prvi pisatelj namen bralcu čim bolj nazorno prikazati neko zgodovinsko obdobje. Temu je s pogostim vpletanjem resničnih oseb in osredotočanjem na politično tematiko namenil večji zgodbe. Pa vendar je v strogo politično temo vpletel kar dva ljubezenska trikotnika, ki nosita za razplet zgodbe celo odločilno vlogo.

VITTELIJA

ATTILIJA

GAVIANUS

SEPTIMIJ

MANIUS

SERGIUS

Vittelija v zakonu z možem, vnetim zagovornikom republike, ni srečna. Očita mu gospodovalnost, sama pa si želi svobode. Najde jo v Septimijeve političnem nasprotniku, lahkoživcu Gavianusu, do katerega goji prepovedana čustva. Politične razmere so ljubimcema naklonjene, saj republikance preganjajo, zato upata, da bo Septimij med prvimi žrtvami proskripcij. Njuni ljubezni bi bila tako na »zakonit« način omogočena prosta pot. Vendar načrti splavajo po vodi, saj se Vittelija ujame v lastno zanko. Vojaki, misleč, da je v omari skrit Septimij, kot sta se ljubimca dogovorila, pomotoma ubijejo Vittelijo in ljubezenski trikotnik je razkrit.

Novoporočenca Gavianusovo hčer Attilijo in Septimijevega sina Maniusa nevarne politične okoliščine ločijo že na dan njune poroke. Čeprav svojo lepo in pametno ženo Rimljan močno ljubi, jo zaradi višjih ciljev zapusti, saj mora služiti plemeniti ideji republike, ki mu narekuje, da odide k Brutovi vojski v Makedonijo. Zvestoba Attilije ves čas ostane neomajna. Čeprav se razširi lažna vest, da je njen mož mrtev, sklene, da mu ostane zvesta do groba. Snubi jo pretkani in koristoljubni Septimijev privrženec Sergius, vendar dekle se ne vda. Na koncu se nasprotnika spopadeta, spletkarski zavisnež umre, pred tem pa smrtno rani republikanca. Slednji utone, z njim pa Attilija, ki noče živeti brez svojega ljubega. Dobro premaga zlo, pa čeprav je za to potrebna najvišja žrtev.

ARGONAVTI

MEDEJA

JAZON

KIDON

Naloge, ki jih argonavtom naloži kolhidski kralj Ajet, Jazon reši s pomočjo Medeje, ki se vanj zaljubi. S tem pa si nakoplje maščevanje svečenika Kidona, ki si želi Medejine ljubezni, čeprav ga ta prezira. Zgodba se srečno razplete, Jazon in Medeja se poročena in z zlatim runom na ladji vrneta v domače pristanišče.

10. ZAKLJUČEK

V svoji diplomski nalogi sem podrobneje analizirala dvanajst besedil, ki črpajo snov iz istega zgodovinskega obdobja – antike. Dejstvo, da večina romanov tematizira rimsko in le del grško antiko, me ni presenetilo, saj so bili Rimljani tisti, ki so neposredno krojili našo preteklost in posledično tudi sedanjost. Zanimale so me podobnosti med posameznimi elementi v delih, zato sem se lotila iskanja slednjih. Ker nisem želela v širino, ampak je bil moj namen poglobljeno raziskati le določene segmente, sem se odločila, da bom natančneje analizirala le najizrazitejše prvine, za katere se bo izkazalo, da so zastopane v vseh delih. Kljub sicer različnim avtorskim pogledom sem se tako lotila treh tem, ki so postale konstante antičnega romana.

Če povzamem delo, s katerim sem se ukvarjala skoraj celo leto, lahko rečem, da je že na prvi pogled najbolj izstopala nacionalna tematika. Zmotno bi pričakovali, da bodo glavni akterji vedno Slovenci. Na simbolni ravni so njihove interese namreč največkrat zastopali kar staroselci, kot sem z eno besedo poimenovala tiste, ki so se borili proti pohlepnim in oderuškim Rimljanom in poosebljali vrednote, za katere se borimo. A črno-belo barvanje oseb ni prisotno v vseh delih, saj ponekod vlogo pravičnega prevzame osvajalec, kar pa ni presenetljivo, saj nam je slednji dal kulturo in vero.

Močna prisotnost krščanske tematike v teh delih ravno zaradi navedenega dejstva ni presenetljiva. Daljnosežna sprememba, ki se je močno usidrala v našo kulturo, je v nekaterih delih osnovna ali vsaj izredno močna gonilna sila, ki usmerja zgodbo, zato ni odveč ponoviti že povedano misel, da je vsaj del antičnega korpusa smiselno uvrstiti med zgodnjekrščanske romane. A tudi tu najdemo odstopanja. Pokristjanil se je največkrat le mlajši rod, starejšega pa še naprej prevzema poganstvo, antična mitološka bitja ali celo bogovi različnih sekt.

Tretja konstanta se nanaša na večno temo ljubezni, ki je tu največkrat upodobljena v obliki ljubezenskih trikotnikov s tipično sestavo. Za zvesto in dobro dekle se bojujeta na eni strani pravičen in pogumen staroselec, na drugi pa ji dvori prevzeten Rimljan. Seveda se podobno kot prej tudi tu vzorec ne ponovi v vseh delih. Staroselec lahko postane odpadnik in bralčevo srce trepeti za Rimljana.

Čeprav se je veliko mojih predvidevanj, ki sem jih gojila pred obravnavo del, uresničilo, pa vendar ne morem mimo dejstva, da so me določena spoznanja presenetila. Zmotno sem

namreč pričakovala, da bodo pisci navdušeno tematizirali zgodnjo, predvsem grško antiko. V tem smislu izstopata Rehar z Argonavti in Jalen z Bobri, ki oživljata mitološko zgodbo o junakih z nadnaravnimi sposobnostmi. Zaradi mestoma pravljичne zgodbe, ki je podkrepljena z obilico domišljije, se jima kot posebnost pridružuje tudi Jantarska zveza.

Presenetilo me je dejstvo, da sem našla le dvanajst del, ki spadajo pod žanrsko oznako antični roman, in še ta so izhajala v velikem časovnem razmiku. Med prvo povestjo, Carlijevimi Zadnjimi dnevi v Ogleju, in zadnjim romanom, *Jantarsko zvezo*, je preteklo kar sto enaintrideset let. Ugotovila sem tudi, da se je večina avtorjev resnično poglobila v študij zgodovinskega obdobja. Navajanja oznak in predmetov, opisi običajev, oznake zgodovinsko izpričanih oseb in dogodkov so me prepričale, da so pred mano romani pisateljev, ki jim to obdobje nikakor ni tuje, zato bi si vsaj dela treh, po izobrazbi klasičnih filologov: Pleteršnika, Lovrenčiča in Rebule, zaslužila oznako profesorski roman.

V pričujočem delu sem vzela v precep le tri glavna tematska področja, ki so se s pogosto prisotnostjo nekako najbolj ponujala v pregled, a s tem romanov v analitičnem smislu nikakor nisem izčrpala. Ker gre za zgodovinska dela, bi bilo primerjalno vsekakor zanimivo ugotoviti, kolikšen delež zavzemajo zgodovinska dejstva in kolikšnega literarna fikcija. Deloma je bila ta tema že obravnavana v diplomskih delih študentk, ki so analizirale posameznega avtorja (Rebulo, Lovrenčiča, Mimi Malenšek ...), zato se sama nisem odločila za dodatno poglavje. Naj na tem mestu zaključim svoje delo z željo, bi nas v prihodnosti pisatelji in pisateljice razveseljevale z novimi romani o naši daljni preteklosti.

Kakšna je dinamika izhajanja del tega žanrskega tipa (kdaj so usvarjalna jedra)?

Če bi obravnavali dela v poglavjih v kronološkem redu, bi se morda kje pokazala razvojna linija problematike.

Dodajte še ključne besede in čistopis v datoteki, za morebitno postavitev na strežniku FF.

11. VIRI

1. Alojz Carli – Lukovič: *Zadnji dnevi v Ogleju*. Ljubljana: Založba Mihelač, 1994.
2. Maks Pleteršnik: Pervi dnevi drugega triumvirata. *Zvon* VI/1–11 (1880).
3. Peter Bohinjec: Pod rimskim orlom: Povest. *DiS* XIII/7–11 (1900).
4. Fran Saleški Finžgar: *Pod svobodnim soncem: Povest davnih dedov*. Ljubljana: DZS, 2004
5. Joža Lovrenčič, *Publius in Hispala: Roman iz rimske prošlosti*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1931.
6. Joža Lovrenčič: *Karnska kraljica*. Celje: Mohorjeva družba, 1997.
7. Radivoj Rehar: *Argonavti*, 1–2. Ljubljana: MK, 1996.
8. Janez Jalen: *Bobri*, 3: Vrh. Ljubljana: MK, 1974.
9. Alojz Rebula: *V Sibilinem vetru: Roman*. Ljubljana: Slovenska matica, 1968.
10. Mimi Malenšek: *Noriška rapsodija: Roman*. Maribor: Založba Obzorja Maribor in Dolenjska založba Novo mesto, 1968.
11. Mira Mihelič: *Tujec v Emoni: Roman*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1978.
12. Lev Detela: *Jantarska zveza: Roman*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba, 1998 (Družinske večernice: 55. zvezek).

12. LITERATURA

Knjižno gradivo:

1. Vilma Brodnik, Robert A. Jernejčič, Zoran Radonjič, Tjaša Urankar – Dornik: *Zgodovina 1: Učbenik za prvi letnik gimnazije*. Ljubljana: DZS, 2001. Olga Janša – Zorn, Darja Mihelič: *Stari in srednji vek*. Ljubljana: DZS, 2000.
2. Bruno Gričar: *Mitološki slovarček*. Trebnje: Ugankarsko društvo Domen, 1991 (Zbirka Domnove priročniki).
3. Ivan Grobelnik: *Zgodovina 1*. Ljubljana: DZS, 1988.
4. Suzana Hajdinjak: *Zgodovinski roman in povest Mimi Malenšek*, dipl. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnost, 1998.
5. ~~Miran Hladnik: *Praktični spisovnik ali šola strokovnega ubesedovanja: Vademekum za študente slovenske književnosti, zlasti za predmet Uvod v študij slovenske književnosti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnost, 2002.~~
6. Nadja Jereb: *Portret ljubljanskega meščanstva v treh romanih Mire Mihelič*, dipl. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnost, 1993.
7. Nataša Jezeršek: *Zgodovinska povest Petra Bohinjca*, dipl. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnost, 1998.
8. Matjaž Kmecl: *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Mihelač in Nešović, 1996.
9. Zdravka Križman: *Analiza romanov Alojza Rebule Senčni ples, V Sibilinem vetru, Kačja roža in Jutranjice za Slovenijo*, dipl. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnost, 2001.
10. Seta Knop (ur.): *Antika: Leksikon*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1998.
11. Mojca Lapanja: *Problem historičnosti v Rebulinem romanu*, dipl. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnost, 1980.
12. Mojca Mavrič: *Zgodovinska povest Joža Lovrenčiča*, dipl. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnost, 1998.
13. Gilbert Meadows: *Mali antični leksikon: Priročnik o ljudeh, krajih in dogodkih, povezanih z grško in rimsko mitologijo*. Ljubljana: Mihelač, 1995.
14. Janez Mušič: *Veliki album slovenskih pisateljev*. Ljubljana: Mladika, 2004.
15. Damjan J. Ovsec: *Slovanska mitologija in verovanje*. Ljubljana: Domus, 1991.
16. Jože Pogačnik, Franc Zadavec: *Zgodovina slovenskega slovstva*. 1–8. Maribor: Obzorja, 1968-1973.

- ~~17~~Joël Schmidt: *Slovar grške in rimske mitologije*. Ljubljana: MK, 2001.
- ~~18~~Anton Slodnjak: *Obrazi in dela slovenskega slovstva: Zgodovina slovenskega slovstva od začetka do osvoboditve*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1975.
- ~~19~~Anton Slodnjak: *Slovensko slovstvo: Ob tisočletnici Brižinskih spomenikov*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1968.
- ~~20~~Katarina Šalamun-Biedrycka: *Umetniški vzpon Alojza Rebule: Ob pisateljevi sedemdesetletnici*. Koper: Lipa, 1995.
- ~~21~~Ana Šašel: *Fundamenta Latina* 1. Založba Obzorja Maribor: 1992.
- ~~22~~Zmago Šmitek: *Mitološko izročilo Slovencev*. Ljubljana: Študentska založba, 2004.
- ~~23~~Martina Štunf: *Biografsko-zgodovinski roman Mimi Malenškove*, dipl. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnost, 1981.
- ~~24~~Irena Trenc-Frelj (ur.): *Mitologija: Ilustrirana enciklopedija*. Ljubljana: MK, 1988.
- ~~25~~Ksenija Žibert: *Tipi pripovedne proze v besedilih Mire Miheličeve*, dipl. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnost, 1992.

Članki v revijah ali knjigah:

- ~~1~~Matej Bogataj: Lev Detela, Jantarska zveza. *Delo* XXXXI/167 (1999). 17.
- ~~2~~Jadranka Cergol: Antika – srčno področje. *Zvon* VI/6 (2003). 45-52.
- ~~3~~Jadranka Cergol: Antični svet v delih Alojza Rebule: iz diplomske naloge. *Zvon* VI/5 (2003). 58-64.
- ~~4~~Silvester Čuk: Alojz Carli: Zadnji dnevi v Ogleju. *Ognjišče* 1994, št. 9. 14–15.
- ~~5~~Ivan Dolenc: Joža Lovrenčič: Publius in Hispala. *Slovenec* LIX/272 (1931).
- ~~6~~Kajetan Gantar: Joža Lovrenčič in antika. *Goriški letnik* 1991, št. 18. 97-108.
- ~~7~~Janez Kajzer: O nadvse plodovitem, a hkrati neznanem pisatelju. Radivoj Rehar: *Argonavti*, 1-2. Ljubljana: MK, 1996. 252-63.
- ~~8~~Janez Kajzer: Neznani pisatelj znanega romana. *Rodna gruda* XXXXIV/2 (1997). 92.
- ~~9~~Gregor Kocijan: Vsakdo mora braniti domovino: O Carlijevi povesti Zadnji dnevi v Ogleju. Alojz Carli, *Zadnji dnevi v Ogleju*. Ljubljana: Založba Mihelač, 1994. 109-13.
- ~~10~~Miran Hladnik: Slovenska diskusija o zgodovinski povesti in romanu. *SR* XLIV/2 (1996). 201-21.
- ~~11~~Miran Hladnik: Temeljni problemi zgodovinskega romana. *SR* XLIII/1-2 (1995). 1-12. http://www.ijs.si/lit/zgodr_sr.html-12.
- ~~12~~Miran Hladnik: Čas v slovenskem zgodovinskem romanu. *XXXVI. SSJLK: Zbornik predavanj*. Ljubljana: FF Univerze v Ljubljani, 2000. 113-37.

—http://www.ijs.si/lit/cas_zgr.html-12.

~~13~~ Vital Klabus: Kvaliteta in kvantiteta v literaturi: Lev Detela: Jantarska zveza. 2000 2000, št. 124-126. 294-95.

~~14~~ Matej Košir: Narodu je dal zaklad. *Delo* XXXXII/33 (2000). 16.

~~15~~ Štefan Kržišnik: Antična snov v slovenski zgodovinski pripovedni prozi 1. polovice 20. stoletja. *Slava* VII/2 (1994). 123-130.

~~16~~ Rastko Močnik: Reprodukcijska ljudje in produkcija idej pod svobodnim soncem. *Časopis za kritiko znanosti* XXI/162-63 (1993). 83-97.

~~17~~ Boris Muževič: Argonavti. *GEA* IX/10 (1999). 49.

~~18~~ Marjeta Novak-Kajzer: Nič kaj strašljivo poletno sanjarjenje argonavtov. *Delo* 1996, št. 292. 14.

~~19~~ Franc Ornik: O profesorju Maksu Pleteršniku. *Rast* 1993, št. 7/8. 501-506.

~~20~~ Ivan Pregelj: Peter Bohinjec. *DiS* 1914, št. 32. 30-34.

~~21~~ Alojz Rebula: Med mero in misterijem. *Celovski zvon* 1989, št. 22. 9-14.

~~22~~ Alojz Rebula: Na slovenskem poldnevniku. *Knjiga* 1991, št. 8/9. 270.

~~23~~ Tone Smole: Nad cesarsko ložo je rosil žafran. *Dnevnik* CIV/131 (2004). 281.

~~24~~ Ivan Tomažič: Od protoslovanov do Slovencev. Lev Detela, *Jantarska zveza*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba, 1998 (Družinske večernice: 55. zvezek). 417-52.

~~25~~ Marjan Tomšič: Lev Detela: Jantarska zveza. *Rodna gruda* XXXXVI/2 (1999). 44.

~~26~~ Zora Tavčar: Ženska v literaturi – pa še kje. *Primorska srečanja* 1991, št. 117/118. 331-32.

~~27~~ Zora Tavčar: Alojz Rebula – literarni portret. *Dialogi* VVIV/6-7 (1993). 19-21.

~~28~~ Josip Vidmar?